

Stephani Doleti Dialogus, De Imitatione Ciceroniana, aduersus Desiderium Erasmus Roterodamum, pro Christophoro Longolio.

<https://hdl.handle.net/1874/433583>

STEPHANI DOLETI

DIALOGVS,

De Imitatione Ciceroniana, aduersus Desiderium
Erasmus Roterodamum,
pro Christophoro Longolio.

VIRTUTE DVCE,

COMITE FORVNA.

LVGDVNI APVD SEB.
GRYPHIVM,

M. D. XXXV.

STEPHANI
DOLBEI

DIALOGVS

De Institutione Ciceroniana, aduersus D. C.
deum Iulium Rorodanum
pro Christophoro

solio.

CODICE FORVANI

LIBRERIA

FRANCINI LIBRARI
GRYNNAM
L. A. 1757

3

STEPHVS DOLE
TVS GVLIELMO
SCAEVAE, S.

BERRIMVM
ad te scribendi argu-
mentum dum undiq̃
quaque colligo, &
diutius, quàm spera-
bas, sileo, tuam forte
de meo in te amore
atq̃ singulari bene-
uolentia opinionem
mirum in modum
fallo, neque tardi aut

parum diligentis nomen non subeo: sed si quã istius-
modi suspicionem tibi mea tam longa taciturnitate
commoui, diligentiam adhibebo, illam ut quam pri-
mum deeam, perficiamq̃ profecto, mei ut silentij
usuram crebritate posthac & copioso literarum ser-
mone cumulatè sarciam. Iam primùm rerum te mea-
rum certiozem factum uolo. Idib. Octobr. Lutetiam
ueni, nulla neque corporis offensione, neq̃ molestia.
Atq̃ quoniam id à me maxime expetere te suspicor,
ut quid agam, quantoq̃ otio studia mea & colam &
tuear, quàm familiarissime scribam, hoc ipsum princi-
pio explanabo, tum, quid hic geratur, per me scies.

Ingrauescit, mi Scæua, meum in dies studium, uixq̄
dicam, neq̄ tu facile conijcies, quanta alacritate, ue
luti nouo amore incensus, literas amplectar, Plurima
& commentor, & scribo, quorum tibi expectationem
nullam antea cōmouebo, quàm ea præstare me posse
sentiam, Dialogum de Imitatione Ciceroniana aduer
sus Erasmus ad te mitto, quem Gryphio reddes.
Amabò te, illum quàm castigatissimè excudendum
cura, neq̄ committe, ut tuum mihi officium in ea re
desit, quod nunquam defuit. Quæ Erasmus, ut nuz
men, colit, & Ciceroni antefert imperita triuialium
grammaticorū turba, uix in me conuitijs abstinebit.
Senectute quoq̄ penè desipientem senem, audaces
adolescentis conatus pro ueteri sua & perpetua scurr
rilitate risurum non dubito. Sed scurræ risu facilius
nihil à nobis fertur, neq̄ à silicernio dētibus defecto
morsum asperiorē timemus. Atq̄ qui me insolentiæ
accusabunt, & conuitijs obruent, Erasmus quod
oppugnem, uideant hoc prius, quo Erasmus modo,
ab insolentis, & maledici nomine tueantur, qui Cice
ronis existimationi illudere, qui Ciceronis imitationi
studentes insectari ausus est. Meis linguæ Latinæ cō
mentarijs ex integro describendis horas uespertinas
tribuo, quos ad calendas, plurimum, Ianuarias cōse
cero. Reliquum hyemis tempus in altero orationū &
epistolarū mearum uolumine augendo consumam.
Tanta non pollicerer, id nisi decreuissem, docturum
me aliquādo, quid sit cupide & studiose in literis uer
sari,

*Commentarij lin
guæ Latinæ.*

fari, quid ue laborem pro nominis immortalitate sus-
 bire, desiderium peius morte odisse. In studijs sine ulla
 interpellatione uersor, otioꝝ tanto fruor, quantum
 semper optaui, sperare uisus sum certe nunquam.
 Vnum est hoc mihi in præsentia & ab angoribus at-
 que solitudinum concursu, & à fortunæ iniurijs
 profugium, doctrina & literæ: quibus antea, dum
 per otium licuit, usus sum semper, utar postea uel ne-
 gotijs omnibus implicatus. Nimirum me ornare iam
 ceperunt, & sempiternam mihi spondent famæ no-
 minisq; memoriam, quam ne quidem uel cum Crassi
 opibus, uel cum Varronis thesauris, uel cum omni-
 bus beatorum omnium delicijs commutem. In hoc
 totus sum, ut me non solum uixisse, quod nobis cum
 brutis commune est, sed uirtutis studiosum uixisse,
 posteritas intelligat. Id quod qui ridebunt, & me in-
 sanire arbitrabuntur, uoluptatibus secum interituris
 liquefcant, & fluxis bonis cumulentur, per me licet
 ego uirtutem suspiciam & colam, quæ nos tenebris
 mortis eximit: eam unam perpetuo sequar, neque
 ab illa, nisi extinctus, abducar. Verum quantum in li-
 teris studio, labore, diligentiaq; consequar, id omne
 ad arbitrium tuum conferam, ut scripta nostra uel
 comprimi iubeas, uel proferenda censeas, qui me ne-
 que perpetuo iacere uelis, neque præmaturo studioꝝ
 rum fructu, & leuiori, quàm certiori laude celebrari
 cupias. Ego meum puto esse, dum fert ætas, otioꝝ
 abundantia poscit, omnia in literis animose conari, ea

tantum edere, quæ cum aliorum doctissimorum iudi-
 cio, tum tuo, sine assentatione comprobari intelligã.
 Immensus iste studiorum amor uetat mehercule, pe-
 dem domo, tanquam literis alligatus, ne usquam esse-
 ram. Quare factum est, tuum ut Aemilium nondum
 inuiserim, tuas tantum literas ei reddendas curarim;
 neque Budæum, quod mihi forte uitio uerti possit,
 adhuc salutarim. Illum primo quoque tempore con-
 ueniam, huic operam meam omnem studiumq; præ-
 sens breui deferam. Iam Lutetiæ acta rumoresq; ex-
 pectas. Ad omnia igitur sic habeto. Longum est, &
 scriptu difficile, quantam hic rerum perturbationem
 offendi. In uulgi sermonibus aliud planè nihil, præ-
 ter factas Christo à Lutheranis iniurias. Dissipauit
 enim conuictiosa quædam in cultum Christianum stul-
 ta ista & gloriæ exitiosæ appetens natio, quæ inui-
 diam, qua hæctenus laborauit, uehementius commo-
 uerunt. Itaque cum ex infima plebis fece, tum ex ami-
 plissimo mercatorum ordine, erroris Lutherani suspi-
 cione perstricti multi in carcerem coniecti sunt. Ista-
 rum tragædiarum spectatorem me præbeo, & alio-
 rum partim uicem doleo casumq; miseror, partim
 stultitiam rideo, qui sibi capitale periculum ridicula
 quadam pertinacia & intolerabili obstinatione con-
 flant. Tu ad me de tuis rebus quàm creberrimè, &
 quàm uberrimè scribes, quando & mea, & aliena ad
 te tam accuratè perscribo. Quantum officij sustineas,
 & quantopere tibi elaborandum sit, ut me expleas
 scri

7
scribendo, uidere te nisi existimarem, pluribus uerbis
& rogarem & obtestarer, desiderio expectationiq̃
meæ ne deesses: at officiosissimum hominem ad officium
non hortabor, neque sua sponte currentem incitabo,
expectabo sine dubitatione abs te non pusillas
aliquas literas, sed uolumen rerum tuarum in primum,
tum omnium, quæ Lugduni geruntur, plenissimum.
Id uero scribere ne prætermitte, qui nobis equi
sint, qui iniqui ob uulgatam illam orationum nostrarum
editionem. Tholosanas furias nihildum ad sanitatem
rediisse, & multa in me sceleratè moliri au-
dio. Quòd nisi me laceffere desinant, irritabunt quiescentem,
cuius concitati morsus uix ferent postea, efficiamq̃
stili acerbitate, ut insanos insanix suæ poeniteat.
Sed de ijs pauca, ne sola hostium commemoratio,
stomachum mihi nolenti faciat. Vosellijs tuis uiris
humanissimis & literatorum amantissimis,
Furnerioq̃ nostro, amico suauissimo salutem à me
plurimam uelim dicas. Eos enim omnes unice diligo,
charosq̃ habeo. Vale. Lutetie, quinto Idus No-
uembris,

Tholosanae furie.

1534.

a 4

AD LECTOREM.

Ne hoc nescias, Lector, omnia penè, quæ Morus
 disputat, & loquitur, ex Ciceroniano Erasmi dialogo
 assumpta sunt. Cuius te rei certiozem facere ui-
 sum est, ne Doletum sui dissimilem, id
 est, stilo modò inflatiore, modò
 flaccido esse putes.

Vale.

DOLETVS.

Durior est spectatę uirtutis, quàm
 incognitę conditio.

STEPHANI

DOLETI DIA-

LOGVS,

De Imitatione Ciceroniana, aduersus Desiderium
Erasmum Roterodamum, pro
Christophoro Longolio,

AD

IOANNEM LANGIACVM
Episcopum Lemouicensem, uirum eloquentis-
simum, & eloquentium studiosissimum,

PERSONAE,

SIMON VILLANOVANVS,

THOMAS MORVS.

DERAM CO-
ram certè præfens,
quum Symoni Villa-
nouano oblatus est
Patauij à Thoma
Moro Ciceronianus
Erasmi Roterodami
dialogus. Legentis
uultum perlibenter
uscq; eo tuli, dum in
transcursu peruolu-

tum poneret. Sermoni porrò interfui, qui ab illo
cum Moro tum de Erasmo, tum de Ciceronis imitas

b tione

tione bene longus, nequè minus quidem doctus ele-
 gansq; habitus est. Verè enim hoc dicere, uel sine re-
 prehensione, aut assentationis suspitione affirmare
 posse uideor, qui de eloquentia, & artium omnium
 ratione exactissimè politissimèq; differere potuisset,
 ab illo si discedamus, non extitisse nostra memoria.
 Tibi uero & studio tanto postulanti, & precibus ob-
 secranti, quæ in hoc genere disputabat, animo forte
 & cogitatione à me comprehensa atque repetita, ut
 cunquè referre possim; hominis in disputando gra-
 uitatem, acumen, elegantiamq; imitari non facile
 queam, assequi sanè nullo modo. Quare id tua apud
 me gratia autoritateq; dum impetras, atque efficis,
 cuius mihi existimatio fama; chara est & iucunda,
 illius ut de imitatione disputationem literis mandare
 uelim, amici memoriã officiosè tantum colo, laudi-
 bus ex sententia non respondeo: nec pro rara & exi-
 mia doctrina sua, ac mirabili eloquentiæ ubertate,
 sed pro tenui mea & uulgari scribendi facultate disce-
 ptantem in scænam adduco. Rem si minus gratam
 Erasmo faciemus, sustinebit, qui omnia in omnis li-
 berè semper scribere nullo nequè loco neque tempo-
 re dubitauit, eandem nos stili licentiam indulgen-
 tiamq; usurpare. Sed iam persone gradum in
 scænam faciunt, tu congregientes in-
 tuere, & colloquentes exaudi, ac
 rectius probabiliusq; disse-
 renti ausculta.

TA QVÈ uorato cursim Erasmi Dia-
logo, dolore grauius affectus Villa-
nouanus, edito post multam cogitatio-
nem simulato risu (ut indignantium
est) sic nos mox à prandio separatim
colloquentes interpellat. Non satis (inquit) habet
Batauus iste scriptor à uera Germanacq; eloquētia &
scienter & prudenter perpetuò abhorrere, omniacq;
suo more fundere, nisi Ciceronianæ lectioni studio-
sius incumbentem iuuentutem, inani sua & ridenda
uerborum uolubilitate retardare conetur, atq; adeo
quod assequi per ingenij imbecillitatem & leuitatem,
illi non datum est, stomachosè modò despiciat, despi-
ciendumq; suadeat. Inclusum quoque hætenus &
seruatum iracundè dolorem, quem ex iuuenili nescio
qua Longolij epistola iam pridè accepit, ulcisci se ani-
mosè, nec sine immortalis gloria, & singulari existima-
tionis accessione arbitrat, si, quem uiuum adoriri,
nec dum offendere pungere ue timuit, mortuum impu-
denter oblatret, atq; perfidiosè mordeat. Occulto &
recondito odio, doctis tamen non ignoto incensus,
uita functum lacerat, quem accepto uulnere, grauius
ne inferretur, gratia relata tam studiosè placuit,
quàm diligenter cauit, præsentem ne lacefferet, con-
gressu omnino impar, & uiribus ad certamen, quàm
fatis est, debilior. Ac certè Longolij studiorum ratio-
nem ridere non solum maledico uisum est: pro ueteri
sua & perpetua scurrilitate religiosum adolescentis

*Erasmi odium in
Longolij episto-
la quadam consta-
tum est, qua Lon-
golius Budæum
Erasmo antepo-
nit.*

obitum nœnijs perstrinxit, quod in diui Francisci fa-
 miliam ad extremum adoptari uoluisset, eiusq; or-
 natu sepeliri. Sic iniqui & maleuolentia ieiuni inas-
 nisq; animi documentum præbet inuidia disruptus
 fenex, auditq; pessimè, quo nomine bene audire stu-
 duit. Neque mehercule Longolij studia iure non
 laudare possit, quæ tantam illi in dicendo laudem
 gloriamq; attulere: neque Ciceronem sequentes à
 tam honesto cursu, suo consilio reuocare: nec maior
 rem celebriorem uel eloquentiæ famam sibi collige-
 re, qui libens & ad metas hæret, & humi repere, non
 altius tolli, pulchrum atque amplum ducit. Sed Mor-
 rum summa cum Erasmo amicitia coniunctum, huc
 accersi libet, ut quem accuratius legi prohibuit in-
 dignatio, uetuitq; recordatio quæsitæ in Longolium
 risus, dialogum nobis à principio recitet, Erasmiq;
 defensionem suscipiat, si quid occurreret audiendo,
 quod uel oppugnandum, uel conuellendum pute-
 mus. Regustanti enim mihi non dubito, plurima
 uel leuiora, uel absurdiora uisum iri, nisi me fallit
 quorundã iam lectorum memoria. Ad hanc Villano
 uani orationem accersitur subito Morus. Domum
 intromisso præsto est frequens adolescentium co-
 hors, quæ Villanouano, propter præstabili illius
 doctrinæ atque eloquentiæ magnitudinem & cele-
 britatem, perpetuo assidebat. Amicè inter se, ut fert
 uirorum humaniorum & liberius educatorum usus,
 consalutant. Tum Moro primum gratias ob acce-
 ptum

ptum munus uerbis plurimis & amplissimis Villanouanus agit, suacq; benignè desert atque prolixè pollicetur. Verba dum inter se perpetuant, producit longius sermo, ueniunt in ambulationem, & spatia plura domi faciunt. At Morus: Nihil dum me iuuat inambulatio, de uia fessum & languentem, & equi iactatione conturbatum. Sed quid impedit, quando sudum est, & nos in agros uocat læta ista terræ facies, floribus nouis obsitæ, quin aliquo proxime urbem exeamus, & sub quercu ramis diffusa nos in herbam abijciamus, uoluptatem literatis non indignam capturi, ac iucundè inuicem confabulaturi: Facile in eam sententiam ab omnibus itur: oppido confestim exeunt, locum occupant lata umbra cōuestitum, & arboribus innixi confident. Tum Villanouanus, ut otij & desidix fugitans erat, & laboris exercitationisq; maiorem in modum amans: Capiet nos (inquit) protinus loci huius quantunuis amoeni satietas, adrepetq; fastidium, quod solet esse uoluptati finitimum, nisi sermo inijciatur, quo hic dici reliquum traducamus: uix enim sol pomeridianos tractus præteruectus est, neq; ante horam octauã præcipitabit. Sermonē igitur unus aliquis inducat, qui & tempori traducendo longus sit satis, nec iucūditate fructuq; careat. Nimirum animū fructuosa ali uoluptate par est, non oculos tantum optatis spectaculis pasci. Villanouani consilio ut prudentissimo sic honestissimo assentiuntur omnes, sermonisq; ordiendi primas

Fastidium uoluptati finitimum.

illi deferunt. Quorum quidem hortatu & suasu per-
 pulsus, ita Morum ad colloquendum appellat: Nos
 ui, More, quanta tibi sit cum Erasmo & amicitia &
 necessitudo: nequè certè dubium habeo, quo studio,
 qua'ue beneuolentia illius existimationi & dignitati
 suffragère. Quamobrem tuum huc aduentum tibi in
 primis gratulor, ut Erasmi amicus, officium amico,
 dum à me oppugnetur, præstes: & mihi summope-
 re gaudeo, amico præstandi quoquè officij occasio-
 nem nactus, amico inquam, licet frigidè laudato, non
 dissimulanter tamen ab Erasmo læso. MOR. Iam
 animo cerno, quem commemoras, Longolius is ipse
 est. VILL. Probè uero: Longolius est, quo nemo
 mihi nequè amicior, nequè charior unquam fuit. Co-
 pulauit nos summum amicitiaë uinculum, morum
 similitudo, & studiorum societas. Quid, nisi labefa-
 ctatam mortui dignitatem, rebus quibuscunq; opus
 est, non tuendam solum, sed augendam suscipiam?
 Non faciam, ut à meis officijs deseratur, neglectus ue-
 iaceat, Non mobili erga illum animo ero, sed uolun-
 tate ita potius stabili, ut morte ipsa, quæ ab altero al-
 terum abstraxit, coniunctiorem constantioremq;
 non infirmiolem factam amicitiam nostram doceam.
 Tu Erasmo beneuolentiam operamq; tuam naua-
 ego, ut mea in Longolium studia omnia constent,
 elaborabo, ac cuius uiuam adhuc memoriam tene-
 mus, hanc, quantum potero, immortalem reddam,
 & ab obliuione hominum atquè à silentio uindica-
 bo.

Villanouanus Lō
 golij amicus.

bo. MOR. At quid tuo patrocínio indiget, qui nullam accepit iniuriam, nequè ab Erasmo uel leuiter perstrictus est? magnificè contrà, honorificèq; laudatus? VILL. Perspectum mihi est astutum Erasmi ingenium. Reliquit Longolío, quod adimi non potest: quæ summo iure detrahi forte possint, cupidè certe aufert. Sed ne, dum inter nos incalescit disceptatio, nostra oratio quòquò uersum euagetur, excurret uel sine modo longius, sic te habere uelim: primum Longolij causæ enixè inseruire mihi certum esse. Deinde, quod sibi suo uelut iure assumit Erasmus, Longolío ne utilior, aut acceptior eloquentiæ studiosis sit, colligam. Postremo in eo uersabor, ut Ciceronem unum imitandum & ostendam, & probem: sed quemadmodum nos ad illum componamus, planum antea faciam. Etiam, quibus ab Erasmo uitijis notatur Tullius, ea ab illo depellam atquè dimouebo, discusso, quantum necesse erit, Erasmi dialogo. Nunc quoniam huc ad animi remissionem concessimus, & oblectationis fructus est non contentio & commotior altercatio, sed animi relaxatio, ex composito inter nos conueniat, ut quietè & placatè disputemus, non sophistarum more, intemperantiùs uociferemur. Iam hic præsens animo esto, qui corpore ades. MOR. Equidem animo præsens ero, & quæ proposuisti, non inuitus audiam. Magna me tenet tui de imitatione iudicij expectatio: at me maior habet admiratio, quid tibi in mentem uenerit, ut

*Astutum Erasmi
consilium in Lon-
golio laude spo-
liando.*

Longolij gloriam ab Erasmo uiolatam dicas, tot ornati laudibus. VILL. Longolio quid Erasmus tribuat, quid item detrahat, memoria teneo: quod in laude aliqua poni possit, re uera coactus assignat, quod omne punctum ferat, & ab omni laude felix sit, Longolio manere, iniquo animo grauiterq; patitur. Atqui tam uaria sua & inconstanti de longolio sententia, famam illius non obterit, iudicis parum æqui, & odium non omnino tegentis omnibus suspicionem facit. Ex tam diuerso iudicio subodorari licet, uel coniectura protinus assequi, Erasmus quid adduxerit, ut Ciceronianum dialogum scriberet. Verum id postea uberius. Nunc nihil causæ est, quare recensere supersedeas, quas Longolio laudes Erasmus aspergit, ego quicquid trāsfundit, inuidia redundare probabo, & amicè quæ tu pugnas tributa, obretationis significatione de repente eleuari immutarique cognosces: sed quid de Longolio tandem? MOR. Plurimum sanè laudis tulit Longolius. VILL. Amica & honorifica prædicatio. MOR. At nimio emptum. VILL. Existit iam summo capite simia, detegitur res præproperè, proditur intempestiue simulatio, nec sibi æger animus ex instituto temperat: perge. MOR. Diu tortus est, & tandem immortuus est certamini nondum peracto, non leui profectò studiorum iactura, quibus magno usui futurus erat, nisi totum animum omnesq; ingenij uires ad inanis tituli studium contulisset, VILL. Pulchra & affabrè

Ex dialogo Ciceroniano Erasmi omnia loquitur Morus.

affabre digesta laudum maledictorumq; confusio. Abunde laudat Erasmus, cuius obitu studia magnū damnum accepisse testatur, is igitur quicquam adferre poterat. Sed quid, quæso, attulisset, qui ad inanē tituli splendorem totum animum, omneisq; ingenij vires contulerat? Inani ambitioni deditus diu se temerè exercuit, ineptis conatibus immortuus est. Vnde igitur ille fructum studij, si per mortem licuisset, parere aliquando poterat? uideo, Eum, opinor, luculentus ille & nunquam cessans scriptor Desiderius Erasmus Roterodamus, quicquid in buccā cadit, inconsultò garrere effutireq; docuisset: quaforte ratione bibliothecas nugis, & prouerbiorum farragine ponderosis libris non sine grammaticorū, & infantium admiratione auxisset. At nomini prudentius consuluit. MOR. Nihil est tamen quod isti Ciceronis simij nobis Longolium obijciant: alijs doctibus ille magnus erat, etiam si Ciceronianus non fuisset, & hæc ipsa uanissimi tituli ambitio fructum propemodum studiorum illius corrupit, uitam abruptit. VILL. Quasi uero Longolium si ab inferis excites, non omnia Ciceroni accepta referat, debereq; ingenuè fateatur, aut, quas de Gallorum, iuris prudentiæ, & urbis Romæ laudibus orationes constraxit à Ciceronis lectione alienus, illius plus illustrarint nomen, quàm quibus se Romæ in senatu defendit Ciceroni deditus. Amantissima fidelissimacq; Petri Bembi, & Iacobi Sadoleti consilia Longolio

Bembus, & Sadoletus Longolio ad Ciceronis imitacionem autores.

nihil profuere, nocuere plurimum: qui per omnia scriptorum genera prima ætate diuaganti, autores summopere esse uoluerunt, ut totam suam dictionem inquinatam certè quidem illam atque corruptam, ad Ciceronis dicendi formam reuocaret, eumque unum ex omnibus sibi imitandum proponeret, amaret, assidue legeret, exhauriret, concoqueret. Amici illi uiri tanta eloquentiæ & artium politiorum fama celebres, tamque exacto iudicio præditi, adolescentis aciem, falso obiecto splendore & inani spe ostensa deprauarunt: iuuenem ad insanos & ridiculos conatus tua adhortatione inflammant, in pistrinum contruferunt, ex quo in lucem caput educet nunquam: iacet ignobilis, in uulgarium gregariorumque munere tantum reponitur, Ciceronis stili effingendi ambitione, tanquam superstitiosa religione obstrictus, non Similia undique collecta, non pueriles in Prudentium commentarios, non ieiuna in Catonem scholia, non in Mimos Publianos, non in Nucem Ouidij annotationes, non in Laur. Vallam epitomata, non Institutiones grammaticas, non Florulætas epistolas, non Familiaria colloquia, non Querimoniam pacis, non Medicinæ laudes, non Declamationem contra tyrannidam, non Apophthegmata, non de Præparatione ad mortem, non Linguae, non Moriae, non Matrimonij encomium scripsit, non omnibus libris epistolas præfixit, non Græculas uoces Latinis aspersit, non Luciani muscam, non Scarabeum, non Eunuchum,

*Frigida & ieiuna
na Erasmi opuscula.*

chum, non Lapytham è Græca lingua in Latinam
 conuertit, non surreptas Adagiorum chiliades in
 spiffum & operosum uolumen retulit: non facris
 prophana miscuit, non sumptas aliunde in Paulum
 paraphrases edidit, non Bedæ errorum elenchum,
 non Dispunctiones in eundē reliquit, non Militem
 Christianum enchiridio instruxit, non Sermonem
 pro uerbo in noui instrumenti interpretatione sup-
 posuit: non Paraclesim, non Exomologesim, non
 Commētarios in psalmos, non Paraphrasim in pre-
 cationem dominicam, non Concionem de misericor-
 dia domini, non Comparationem uirginitatis & mar-
 tyrij, non Expostulationem Iesu, non Casam natali-
 tiam, non liturgiam uirginis Lauretanæ, non duas
 preces ad uirginem matrem, non tertiam ad Ie-
 sum, non sexcenta alia stultitiæ & ineptiarum plena
 perfricta fronte confecit. Quid multa? Non una no-
 cte, aut uno pede stans, concepta simul & parta egessit,
 effudit uerba, quibus per ora hominū uoligaret, quibus
 in omnium sermonem ueniret: non garrulitatē,
 non plebeios sales, non dicacitatem in promptu ha-
 buit, qua uel mediastinis, mulierculisq; satisfacere
 contenderet. Marci Tullij studio grauior paulofa-
 ctus, longo tempore parturiit, quæ tandem peperit,
 non informia, non gracilia aut strigosa, sed opimo ha-
 bitu ea quidem, sanguineq; & ossibus spectabilia, sic
 ut gigni nihil possit ualentius, aut omni ex parte pos-
 litius constructum, Grandis est uerbis, & splēdidus:

Quid Longolio
 attulit Ciceronis
 lectio.

acutus, sententiarum & prudentiæ plenus, genere toto grauis atque elatus. Quam dicendi facultatem nisi ei suppeditasset alsidua accurataq; Ciceronis lectio, eodem esset apud eloquentes loco, quem tenet Erasmus. Noli enim putare, More, quicquã illi tam spectandũ, qui aut Latinæ linguæ, aut Græcæ studio teneatur, quàm ut ad eos præcipuè rectà sese conferat, qui & uerborum copiam splendoremq;, & sententiarum grauitatem acumenq; suggerant, nec minus sapientiæ prudentiæq;, quàm eloquentiæ gloria efflorescant & abundant. His laudibus cumulatam Tullium coluit studiosè Longolius, maluitq; ei operam dare, cuius dicendi formam uel tantum sequi, & notã habere, laudabile est, quàm in ijs uersari, quos uel si æques, uel superes, gloria iuxtã careas, fordeasq; inter sordidorum & impurorum colluuiem. Reuiuiscat, de quo sermonem habemus, licet, laudem aliam prorsus nullam, uitæ redditum aucupaturum putem, quàm quòd se Tullio totum inuoluerit: neq; si Ciceronianæ imitationis laudem adimas, reliqua ornamenta, quibus illum magnum fuisse prædicas, uel curet, uel magnificiat: tantum abest ut agniturũ arbitrer. MOR. Multum tamen abfuit à Cicerone, cui materia defuit exercendæ mirabilis illius eloquentiæ, quam in serijs grauibsq; causis Cicero præstitit. VILL. Absurdum & insulsum argumentum. Tu'ne Ciceroniani gloria spoliandum iudicas, cui exercendæ eloquentiæ materia non suppetit; aut qui sublato

sublato senatu, eloquij organo, euerfacq; Repub. non
 tot causas dicat, non tot defensiones suscipiat, quot
 ille Romanus orator, & ad Quirites, & ad patres con-
 scriptos dixit, reliquitq; posteris? An idcirco arte de-
 stitutum quenquam, & ab eloquentia dicendiq; fa-
 cultate male paratum probes, quòd dicendi campo
 hac ætate excludatur? Præstitit Longolius, quæ li-
 cuit, longè maiora præstaturus, si tulissent tempo-
 rum nostrorum mores, & antiqua illa forensis exer-
 citatio. Neque mehercule minoris aut negotij, aut
 eloquentiæ esse credam, fictam causam & quæsitam
 (id si etiam tibi à me dari uis) probabilibus argumen-
 tis tueri, quàm ueram & oblatam defendere, atq; ad-
 uersarium tum exemplis, tum testimonijs cominus
 oppugnare, aut de gradu deijcere. Longolij uerò scri-
 pta discutiamus, & perpèdamus ad amussim. M O R.
 Edidit epistolas sanè quàm elegantes ac feliciter ela-
 boratas, fateor, sed multas argumento perquàm hu- Longolij epi-
stolæ.
 mili, plures affectato, quod genus uidentur aliquot
 epistolæ Plinij iunioris. Atqui tales non arbitror in
 epistolarum numero reponendas. Quid enim ha-
 bent epistolæ Senecæ, quod epistolæ congruat præ-
 ter titulum? At in Ciceronis epistolis nihil est accer-
 situm: si aut de grauibus serijsq; causis scribit, ea, que
 coràm exponeret, si licuisset, scribit, aut cum amicis
 absentibus de familiaribus rebus colloquitur, aut de
 studijs confabulatur, quemadmodum solent amici
 præsentés inter se miscere sermonem. Quid quod Cis-

cero non edidit epistolas suas, & quasdam uidetur scripsisse neglectius, quàm loqui solitus erat? Vnde bona pars earum, quas Tiro Ciceronis libertus collegerat, intercidit, haud, opinor, peritura, si docti eas iudicassent immortalitate dignas. Primum igitur illa simplicitas & gratia sermonis in affectati, deinde ueritas abest in epistolis Longolij plerisque. Ad hæc quoniam nec eadem fuit fortuna Longolij, quæ Ciceronis, nec eadem negotia, fit ut interdum inepta sit ac frigeat imitatio. M. Tullius senator & uir consularis, scribit ad suæ dignitatis homines, quid moliantur duces in prouincijs, ut instructæ sint legiones, significat; ostendit periculum, diuinat rerum exitum: cum ad imitationem Ciceronis similia scribit ad eruditos amicos & in ocio uiuentes Longolius, ueluti sollicitus de summa rerum, non ne friget affectatio? Quid quod ipse in musæum abditus interdum literis mandat uanissimos rumores, quales uulgò circunuolitant, indigni qui uel sermone cordati hominis commemorentur? VILL. Instat, quod superius asserui, nec iam, puto, tibi excidit ex animo. Longolio, quod pro certo omnes habent, ab Erasmo relinquatur, quod dubium est, & quouis iure, quauis iniuria eripi possit, inimicè detrahitur. Elegantes ac feliciter elaboratas ab illo epistolas editas fatetur. Quis hoc nisi eloquentiæ expers, & insigniter impudens negget? Sed tamen multas argumento perquam humiliter scripsit, plures affectato. Ecquod putat, More, Baetauus

taus tuus rhetor humile epistolæ argumentum, modo ea epistola narret explicetq; , quorum certiore fieri interfit, ad quem ipse scribas? Ecquid epistolæ tam proprium, ecquid tam consentaneum, quàm & filii & argumenti humilitas? Ecquid disputat? ecquid probat? ecquid differit? ecquid refellit infirmat? ue epistola, quod tantam argumenti aut subtilitatem, aut grauitatem postulet? Omnino: suadeat, à sententia abducat, consilia mutata significet: dolorem leniat, consolatione sustentet: casus priuatos aut publicos explanet, res gestas comprehendat: ad scribendum appellet, cessantem increpet, officia deferat & polliceatur: exoptulet, queratur: laudet, ad uirtutem incendat: commendet, opem imploret: gratuletur, gratias agat: disceptet, opinionem referat: bella loquatur, diuinet, prælagiat: accuset, succenseat, stomachetur: placet, reconciliet, recolligat, in gratiam reponat, restituat: onus imponat, negotia curet, mandata exhauriat. Quid? Hæc ne tot epistolarum conscribendarum capita familiari & plebeio tum argumento tum sermone exequi non possimus? Argumenti tamen grauitatem in Longolij epistolis desiderat. At istud ipsum tam absurde facit, quàm hoc impudenter & ridicule scribit, bonam partem epistolarum Ciceronis intercidisse, quod neglectius scriptæ doctis forte uiderentur, & eam ob rem non satis immortalitate dignæ. Scilicet princeps ille & unicus Romanæ eloquentiæ deus, epistolas conficiendi artem

*Nihil epistolæ
magis proprium
quàm argumenti
et filii humilitas.*

*Communia epistolæ
conscribendarum capita.*

non tenuit, neglectius, quàm deceret, scripsit: minime
 mam hanc artis oratoriæ & rhetoriæ partem ignorauit,
 subtiliores nouit. Senem repuerascentem miseror More,
 & nimia detrahendi cupiditate occæcatum doleo. Pari studio
 insectationis, plures Longolij epistolas affectato & quæ-
 sito argumento esse probare contendit, quod genus leguntur
 aliquot Plinij iunioris: sed nec eas in epistolarum numero
 ponendas arbitrat. Perinde quasi Plinij Longolij uel & rebus
 & consilijs interfuerit, uel præfuerit Erasmus, ut certum
 habeat, accersita sint & affectata, nec ne, uirorum tam
 doctorum in epistolis scribendis argumenta: aut perinde ac
 una tantum sit, & certis finibus circumscripta, neque late
 pateat epistolarum materia, cautumque sit & sancitum
 senatusconsulto aliquo, ne uel res serenas & à statu
 nostro abhorrentes, ne uel curiosius colles lectos rumorum
 uentos & serpentem famam, ne uel nostram de rerum
 euentis opinionem, epistolis committamus. Friget hinc
 illa Longolij affectatio, abest simplicitas & gratia
 sermonis, abest ueritas in illius epistolis plerisque,
 cum, uelut sollicitus, de regum consilijs, de bellorum
 apparatu, de facta coitione, de comparata manu, de
 Gallorum copijs equitatuque, de Hispanorum legionibus
 & peditatu, de impulsionem, de uictoria huc uel illuc
 inclinante, de Italiae uastitate atque direptione,
 de oppidorum oppugnatione uel expugnatione, de exercitu
 aliquo dilabente, de fugatis hostibus, de clade accepta,
 de nonnullorum

Frequentia epistolarum Longolij argumenta.

rum stultitia in bello gerendo, aut ad Octavianum Grimoaldū, aut ad Petrum Bembum, Sadoletum uel literas uerbosiores mittit. Nemo hoc, præter Erasmus, damnarit, nemo de his rebus plenius & sæpius scribere, affectati sermonis esse putarit, id qui nouerit, amici esse partes, amicum in eiusmodi rebus audiendis curiosum, uel uana scribendo diligenter explorare. Quod si, ut Grimoaldi faciat uel rogatui, uel expectationi satis Longolius, acta publica, res urbanas, Italiæ statum, ducum conditionem, bella, prælia, interneciones, temporum inclinationes, perturbationes: spem erectam, aut fractam; calentes rumores, aut refrigeratos sermones: metu perculsos alios & deditioem cogitantes, alios resistentes & propugnationi incumbentes perscribit, quis id potius affectatum ineptè sermonem interpretetur, quàm officiosi esse ducat, atque argutam sedulitatem in amici cupiditate desiderioque leuando usurpare cupientis? At uerò istæc præstat in musæum abditus. Non putat rerum rudis senex, fieri amicorum diligentia posse, ut, quæ etiam ignorent ij, qui uel nomina derunt, uel in exercitu uersantur, ea ab amicis animaduersa & perspecta, ipsorum literis uerè & penè exploratè sciamus. Sic Longolius ad Grimoaldum multa, quibus ipse non adfuerat, sed quæ multorum & nuntijs & literis cognouerat. Vanissimos tamen (inquit ille) mandat rumores literis, quales uulgo dissipantur, indigni, qui cordati hominis sermone

Amici est, amicū in rebus nouis audiendis curiosum, uel uana scribendo explorare.

commemorentur. Simile nihil prorsus apud Longolium reperias: omnia & uerè, & grauitè, & sapienter ab eo scripta legas. Cùm autem tantam in epistolis & stili, elegantiam, & rerum grauitatem ueritatemq; requiras, atque ista epistolas exactè scribendè laude Longolium paulò longius processisse neges, Erasmi tui epistolarum farraginem perpendito, stiletè, frigidè, ieiunèq; scripta omnia, sordida omnia, impura omnia, malè culta omnia. Quid habet tuus ille morosus alienorum censor, præter monachorum conuitia, theologorum disputationes, rixas, turbas? Graue si quid scribit & homine illo suo cordato dignum, has tantum ineptias miscet. In epistolis conuocionatur, declamat, theologum agit, de religione christiana disceptat, uiuendi morem præscribit: criminatur, accusat, purgat, defendit, tragedias agit in lingua, sophistarũ scholis tributa inculcat, mortuos lingua ferit, Longolium ridet, Albertum pium Carporum principem inertiaë infantiaëq; notat, Gallorum ingenijs diffidit. Denique ne parum leuis fortè uideatur, qui grauis nomine nihil peius odit, ructus suos, uentrisq; crepitus narrat, ulcus recrudescere declarat, calculi dolores remisisse significat. Atqui uolunturba illustris senex Erasmus.

libet, artium nostrarum studiosi gloriam infringere quoq; pudet. Longolij existimatione tueri, nõ Erasmi laudibus detrahere, mihi in animo est. Reliquæ illius

Quis Erasmus in epistolis scribens.

Volunturba illustris senex Erasmus.

illius commentationes, quo sint apud Erasmum numero, tu pro tuo instituto fac, ut ex te audiã. M O R. Orationes duas scripsit uelut in Capitolio habitas. *Longolij ordinationes.* Ego eas sanè magna cum animi tum admiratione, tum uoluptate ab Erasmo lectas scio. Effecerunt enim ut de illius ingenio longe, quàm antè, magnificentius sentiret. Adeo, ut cum de illo præclaram concepisset existimationem, uicit multis partibus expectationem illius. Videtur enim in has deprompsisse, quicquid uel suo potuit ingenio, uel è Ciceronis orationibus hauserat. V I L L. Eximium & amicum testimonium. M O R. Eæ tamen tot annis elaboratæ, toties sub incudem reuocatæ, toties criticorum censuram perpeffæ, quantum habent Ciceronis? non quidem Longolij culpa, sed temporum. Aptissimè dicebat Cicero, uix aptè Longolius, quando quidem Romæ nec patres conscripti sunt hodie, nec senatus, nec populi autoritas, nec tribuum suffragia, nec magistratus, nec leges, nec comitia, nec actionum forma, nec municipia, nec prouinciæ, socij, ciues: Postremò Roma noua, Roma non est. V I L L. Ad ingenium redit Erasmus, solenneq; suum illud diligenter quidem seruat, ut principio pūgere dissimulet, mulceat, adblandiatur, postea obtreccatione impotenter laceret. Orationes (inquit) uerbis ornatissimas, & sententijs splēdidissimas scripsit Longolius, quibus omnium de se opinionem multo pluribus partibus uicit: quas tamen cum tot annos elimauerit atq; perpoliue

*Aliud stans, aliud
sedens Erasmus.*

rit, cùm toties sub incudem reuocarit, toties criticorum censuræ submiserit, quàm longo interuallo ad Ciceronem accedunt: Iam aliud stantem, aliud sedentem Erasmus sentire cernimus. Laudis exceptione è cœlo detrahit, quem nuper in cœlo esse omni laude uoluerat. Aliorum operam, criticorum censuram & iudiciũ Longolio exprobrat, temporis spatiũ longinquitatemq; obijcit: quibus ille neq; adiumentis, neq; diuturnis & assiduis laboribus assequutus est, ut uel tantillum Ciceronis habeat. At non sua quidem culpa, sed temporum. Aptè enim dicere uix potuit, ut Cicero, qui semper aptissimè dixit. Rifu penè corruo, More, cùm animum ad inauditas istas Erasmi

*Non aptè dixit
Longolius Erasmi
iudicio quòd patres
conscriptos
finxerit.*

ineptias paulò diligentius aduerto. Igitur non aptè dixit Longolius, quòd patres conscriptos, quòd populi Romani autoritatem, quòd tribuum suffragia, quòd magistratus, qui nulli sunt, esse ipse finxerit. An hic mecum risum non prolixum edas? Aptè scilicet dicere, hoc non ipsum est causæ seruire, causæ propria dicere, in argumentis tum refellendis, tum aduersario opponendis crebrum esse, potentia debilitare, debilia, quæ ad rem nostram faciunt, enixè confirmare, deprimenda deprimere, attollenda attollere, crescere, cùm opus est, remittere, cùm oporteat: augere, minuere, docere, oblectare, affectus suis locis mouere, denique in ijs singulatim prudenter uersari, quæ causæ susceptæ congruât, quæq; nos iuuent maximè, non argumento repugnent, aut per inertiam

inertiam nostram aduersentur. Singula ista quando quidem & acutè & ingeniosè, periterq; & scienter à Longolio perfecta non dubitamus, quid oratori tam eximio ob decentem illam ad uerba Romana allusio- Decens Longolij allusio ad anti- qua uerba Ro- mana. rem obloquimur? quid, cum ne quidem næuum aut labem in toto Veneris corpore Momus perspi- ciat, leue nescio quid calumniatur? Quid non potius spectatam formam, uenustam membrorum com- positionem, pulchra oris lineamenta, optimum ha- bitum, spetiosumq; colorem intueatur atque suspi- ciat, quàm oculos ad ima & uiliora deiciat? Magis- tratuum antiquorum nomina minus apud nos usi- tata non inuitus fatear, sed non id tamen dabo, pa- trum conscriptorum ordinem, & officia sic omnino sublata, ut illos antiquis etiam nominibus compella- ri rectè in causis dicendis non conueniat. Senatum habet Roma suum, habet Gallia, habet Britannia, ha- bet Hispania, qui quando certo senatorum numero constat, causam haud facile dicas, quin eos patres conscriptos uerbo proprio & significanti appellare liceat. Legibus hoc etiam tempore gubernamur, ma- nent suffragia, actiones intendimus; municipes, so- cios, ciues nostros habemus; neque est, in quo hæc exoleuerint, nisi forte uocum immutatione à barba- ris inuecta atque inducta. Vocibus huiusmodi Lon- Vocibus Roma- nis antiquis rectè usus est Romæ Longolius, idq; de industria. golius rectè uti potuit, non apud imperitam multi- tudinem & plebis fecem, sed audientibus doctissimis eruditissimisq; uiris, antiquorum istorum uerborum

non ignaris. Adde, non Friburgi Brisgoiæ, non Londini, non apud Hispanos aut barbaram aliquam gentem, sed Romæ in Senatu, Latino populo intuente & auscultante, orationem Longolium habuisse, illicq; uerbis de industria usum, quæ illic nata, quæ illic nota, quæ illic usitata, uulgata, atque grata essent; quorum usu si abstinuisset, inuidiam, qua premebatur, auxisset, ea siquidem tantum accusatione in iudicium ab aduersarijs uocatus, quòd Romani nominis gloriam maledictis depressisset, quòd Romæ dignitatis detraxisset. Quam inuidiam, quo potuit modo prudentius sapientiusq; lenire aut commodius extinguere, quàm ea inculcans uerba, quibus maiorû gloriam ob oculos iudicibus poneret? & charam sibi iuandamq; Romanæ antiquitatis memoriam testaretur? Eo consilio à iuvene ingenioso factum est, ut obsoletis & desitis nominibus æquales nostros appellarit, ut orationem ad hominum studia & uoluptatem accommodarit, qui adhuc Romam rerum dominam & suorum magistratuû ordine efflorescentem somniant, qui tametsi honoribus & dignitate orobati sint, honorum tamen insignia, & superba gloriosaq; maiorum nomina Romæq; mores libenter audiunt atque agnoscunt. Fac uerò si uis, ut forte uis, Longolium affectatè magis, quàm ullo consilio, aut ea quam attuli, ratione, uerba ab ætatis nostræ statu & moribus remota in orationem suam coniecisse, patres conscriptos liberius appellasse, quos iudices

dices aptè appellare debebat. An idcirco cuiquam dubium sit, sublato rerum usu, uerbis ipsis posse nos sine uitio uti? Quis sic loquentem iure barbarici notet? Bonis ominibus, uel secundis auspicijs ad rem aggressus sum. Propriè sic loqui possumus. Vbi tamen ominum, aut auspiciorum ritus? ubi cultus? ubi obseruatio? ubi inanis illa religio aut superstitio? Remansit tantum loquendi usus, res ipsa exoleuit, interciditq; iam pridem. Multa mihi huiusce generis in mentem ueniunt, & tibi fortasse plura, sed ad rem reuertar, & hoc sine dubitatione asseram, Patres conscriptos, aptè proprièq; à Longolio uocatos, cui deliberatum erat, iudices falsa gloria, inaniq; nominum aitorum splendore commouere, incendere, infatuare. Sed meam hanc defensionem nihilo secius Erasimus improbabit, quàm Longolij orationum argumenta contemnit. MOR. Ludicrum ille plusquam serio agit, non aliter alludens ad ætatem Ciceronis, quàm is qui scripsit Batrachomyomachiam, alludit ad Homericam Iliaden, ranis, ac muribus, rebusq; ridiculis ac friuolis, deorum, deorum, heroum splendida uerba, factaq; accommodans. Ita Longolius exaggerat capitis discrimen, ornatas cohortes, gladiatorum manum, quorum uiolentia, autoritas amplissimi ordinis, ac secundum leges agendi libertas fuerit impedita. Fingit priscam illam Romam orbis reginam, & huius præsidium ac tutorem Romulum cum suis Quiritibus, somniat patres conscriptos, &

*Sublato rerū usu,
uerbis ipsis rectè
uti possumus.*

*Deliberatum erat
Longolio nomi-
num aitorū splē-
dore iudicibus il-
ludere.*

augustissimum ordinem. Populum in suas tribus di-
 stinctum, prætorum ius, tribunorum intercessionem;
 somniat prouincias, colonias, municipia, & socios
 urbis septuaginta: recitatur Senatusconsultum, citan-
 tur leges, appellantur ueteres illi Romanæ ciuitatis
 principes, è monumentis excitantur. Quid non?
 perquam faceta res est. Cæterum cum nec sit ex his-
 toria petendum argumentum, ut saltem per fictionem
 suo tempori, suisque personis conueniat, qui fieri pos-
 tuit, ut hic totum exprimeret Ciceronem? In hac ta-
 men materia, tanto studio, tantaque dexteritate inge-
 nio, rem gessit egregius iuuenis, ut hodie neminem
 norim, uel apud Italos, quem existimem idem præ-
 stare posse, tantum abest, ut Longolij laudibus alii
 quid detrahere uelim. Hæc eò tantum dicuntur, ut
 adolescentiæ studijs prospiciam, ne se superstitiosè di-
 scrutiet affectatione Ciceronianæ similitudinis, sic ut
 hac intentione ab utilioribus, magisque necessarijs stu-
 dijs auellatur. V I L L. Magna sollicitudine sum,
 More, atque intimis sensibus angor, quod iam Eras-
 mo nomen rectè possim adscribere. Profusum ne lau-
 datorem uocem, quem tributarum laudum tam subi-
 to pœniteat? acerbum obtrectatorem appellem, qui
 obtrectationem tam profusis laudibus misceat? se-
 nem uersipellem aut bilinguem nominabo, qui mo-
 do candidus sit, modo ater nimium: qui linguam al-
 teram melle delibutam, alteram toxico differtam ac-
 rigentem gerat. Cedo, quid Italibus omnibus antepo-
 nit

Erasmi natura
 & mores.

nit, cuius argumenta, ut inania & ludicra ridet: quem Pop. Rom. finxisset, quem Quirites somniaſſe coarſuit: Somniauit uigil atque animo excubans, quæ niſi cauſæ inſeruiffet, non aptè, ſed ineptè: non coſpioſè, ſed exiliter & preſſè: non ſublatè, ſed attenuatè: non ornatè, ſed ſordidè & inquinatè: non grauiter, ſed leuiter: denique non oratoriè, ſed grammaticè dixiſſet. Nihil ſupra modum, ſed omnia intra modum potius, nihil inops, nihil ieiunum, nihil inflatum, nihil corruptum: nihil ceſſans, nihil redundans, nihil circumfluens, nihil ſuperuacaneum: nihil non ueriſimile atque probabile, nihil ſenatui Romano non conueniens, nihil cauſæ ſuſceptæ non congruum, nihil non laudabili inuentione, & arte admirabili accommodatum. Audet tamen impudens ſcurra rem tam ſeriam, ut ludicram, aſpernari: adoleſcentiæ ſtudijs proſpicere ſe putat, eam cum admonet, ne Ciceronianæ imitationi hæreat, eam cum à ſcriptore tam diuino dehortatur. Mallet forte Apuleij Aſinū, Beroaldi declamationes, Alexandri grammatica, Baſtiſte Pij racemationes & ſpicilegia, Caroli Vituli epiſtolas, Britonis ſynonyma, Porcorum pugnam, à iuuentute legi, ut nulla maiori laude in dicendo procederet, iſdemque finibus ſubſiſteret, quibus ille ſubſtitit: uel quanto Vatinius odio Cicero infectatus eſt, tanto ipſa contemptu & deſpicatu Ciceronis libros auerſaretur. Porrò cuperet præclarus iſte & fidelis ſuaſor, eloquentiæ ſtudio neglecto, alia nos utiſſima

Quibus nomi-
bus utile est elo-
quentiæ studium.

Non solum artis
dicendi laude, sed
philosophiæ etiã
præceptis & in-
stitutis clarus Ci-
cero.

liora magisq̃ necessaria sequi. Quis nisi emota & alie
nata prorsus mente hoc non insanū iudicet, eloquen-
tiæ studio utilius ullum dici: qua cæteris animantis
bus præstamus, qua ad deorum numen proximè ac-
cedimus, qua nos inter nos coniungimur, qua dolo-
rem aperimus, qua molestias leuamus, qua animum
despondentes sustentamus: Neque etiam si philoso-
phiæ studium intelligat, hoc à Cicerone abest: simul
cum singulari illa eloquentiæ facultate, & Latini fer-
monis copia, Philosophiæ instituta atq̃ præcepta ad
animum excolendum affatim suggerit, rerum causas
indagat, recõditiona scrutatur, & quicquid ad sapien-
tis grauitatem constãtiãq̃ pulchrum est, aut ad mo-
derandos & cohibendos animi motus necessarium,
nobis plena manu è Græcis depromit. M O R. Non
prophanum philosophiæ studium, sed sacras literas,
Christicq̃ disciplinam Erasmus intelligit. In quam scri-
ptis illustrandam si uigilias collocasset, quas actioni-
bus illis ludicris impendit Longolius, quantum uti-
litatis uel religioni Christianæ, uel studijs, uel patriæ
allaturus erat: Profectò miseret me adolescentis. Te-
statur se scripsisse etiam orationes quinq̃ in laudem
urbis Romæ. O pulchrè collocatam operam. Quan-
to rectius eam collocasset, si ciuitatem illam, atq̃ eos
præcipuè, qui bonas literas ibi profitentur, orationi-
bus aliquot elaboratis, ad Christi cultum, ac pietatis
amorem inflammare studuisset: At quibus tantum
uigiliarum datum est: V I L L. Aperit hic se latus fer-
monis

monis campus, ut non Erasmus solum, sed uniuersam Lutheranorum sectam, insolentiæ, gloriæ intolerabilis, dementiaeque accusem, qui suis commentarijs, & discrepantibus inter sese scriptis, Christi disciplinam uel illustrare & patefacere, uel ornare, ad eamque nos rapere arbitrantur. Quid? Num cum illo uociferari libet? O uanas hominum mentes, o pectora caeca. Caeca mehercule inanis laudis studio. Et est, si deus placet, qui diuina humanis laboribus, & uigilijs iurare se posse credat? Est, qui hominum scriptis & consilijs adhortationibusque nos ad Christi doctrinam & amplectendam, & colendam incendi potius suspicetur, quam uel renuentes summa illa dei uoluntate, & iussu adduci, trahi, rapique existimet? Quæ (malum) est ista impudentia atque arrogantia, sacris humana miscere? & in diuinæ potentiae societatem uenire uelle? Ergo minus potens Christus, & patris æterni numen. Ergo fractior illa est, & debilior uis cœlestis ad conciliandas retinendasque hominum mentes & studia, nisi Erasmi, & theologorum quorundam blateronum opera, labor, uigiliae, scriptaque opem deo tanquam supra uires conanti ferant. Ergo nobis imposuere, tenebras nobis offudere, reconditos & abstrusos, non obuios sensus diuini autores reliquere. Ergo Erasmi commentarijs & interpretatione opus. Ergo spiritus ille cessat, nobis omnia edocendis à patre præfectus. Illius fungitur officio, illius partes subit, illius negligentiam & desidiam sarcit sua loquacitate Erasmus, suis nos

scriptis ad religionem inflāmat. Ergo si ne litera quidem ad institutionis nostræ libros accessisset, Christi non satis teneremus præcepta, Christum non audiremus, Christi mādata non exhauriremus. Ergo nisi Christiani militis enchiridiō, nisi paraphrases in Paulum somniasset, nisi garrulo hoī de re Christiana garrere libuisset, Christū non nosceremus, Christū lentē & fastidiosē amplexaremur. Longē alia est doctorū & bonorum opinio, atque Erasmus existimat. Religionem omnem ingenua animi inductione, metu & reuerentia contineri, non uerbis induci, sapientibus exploratum est, de qua si disceptes, aut liberius uerbosiusq; scribas, languet reuerentia, tollitur sensim metus, conuellitur rei diuinæ opinio, religioq; in rem uulgarem dilabitur, atque dissipatur. Paulō hic fufius, acutiusq; ratiocinemur, More. Rem uerā narrabo, & te mihi subscripturū non despero. Quid Lutherus? quid Zuinglius? quid Oecolampadius? quid Bucerus? quid Erasmus? quid Melanchthon? quid Lambertus? quid Farellus? quid reliqua recentiorum theologorū sentina suis tam acutis & luculentis in sacros libros cōmentarijs genti Christianæ attulit? Videor hic aliquē unū mortis minis, & uitæ periculo territū, nō clara id uoce profitentē, sed strictis labris musitantē audire. Superstitionē sustulerunt, religionē retulerūt, & suis natalibus restituerūt. Insolens & arrogantiæ plena oratio. Sic igitur de hoīm labore, & autoritate pēdet nūtiturq; religio nobis hoc tēpore restituta.

Quibus rebus cōstet religio.

Quibus rebus laeditur religio.

restituta. Sed aliquāto secus, atq̄ sperabāt, euenit. Er-
rorum (quos uocāt) dum fontes aperiūt, Christianæ
persuasionis dū capita quēdā discutiunt, & omnia ad
suā sententiā nutumq̄ reuocant, dum religionē uelut
elimant & perpoliūt, fit profectò, ut introspectis my-
sterijs, quæ reuerebantur antea, multi iam multa ne-
gligant, uanaq̄ & commentitia opinentur, Christi in-
stitutionem despiciant, Deum humana curare negēt,
animam corpori non superstitem prædicent, credātq̄
omnia morte deleri, nec ullum sensum manere. Hanc
nostri seculi labem & maculam conflauit explodens
da Lutheranorum curiositas, qui cum errantes in
uiam reducere (id quod dicunt) & ad frugem bo-
nam reuocare studuerunt, religionis dignitatem la-
befactarunt, notiora (ut humanum est rerum nota-
rum fastidium & contemptus) aspernandi ansam de-
derunt, diuina euerterunt, humana introduxerunt,
stupidos & rudes acuerunt, acutos & solertes infa-
tuarunt. Nunc Erasmus inconsultò clamat Longolij
male collocatas operas: nihil Christianæ religioni at-
tulisse, nihil utile conatum queratur: adolescentis tam
ineptis conatibus immortui misereatur. Plus Erasmo
Lutheroq̄ religioni attulit, eam cum reuerenter co-
luit, maluitq̄ ad omnia conuiere & prudenter sile-
re, quàm, quæ religionem euerterent atque pessun-
darent, commentari; rem superuacaneam conari no-
luit, quod sciunt omnes, docente Christo, docere,
tanquam Christus, erubuit. Obijciat, quæ uolet, &

*Quantum reli-
gionem Christiā-
nā labefactarint
Lutheri conatus.*

*Humanum rerū
notarum fastidiū.
Quid Lutherus
suis scriptis effe-
cerit.*

*Plus religioni
profuit Longo-
lius, eam dū reue-
rēter coluit, q̄ Lu-
therus aut Eras-
mus dum omnia
miscuerunt.*

Erasmii garrulitas.

uidebuntur, Erasmus : sua, qua omnes solet, garrulitate nos obtundat : non fidem mihi tamen faciet, homines (eos semper excipio, quibus uel credita ciuitatis alicuius Christianæ administratio, uel singularis omnium consensus, ad id suscipiendum excitabat, Augustinum, Hieronymum, Chrysostomum, Cyprianum, & reliquos pietate potius erga suos ciues ductos, quàm gloria semiustos, & inanis ostentationis studio, ut Erasmus & Lutherus, flagrantes) sacrarum literarum interpretes aut esse planè, aut esse ullo modo posse, cultores tantum esse debere mihi persuasum deo: neque effrenatam istam interpretandi audaciam probo, quæ in immensum & infinitum facilè quidem crescat, gignatq; sua sponte sexcenta controuersiarum uolumina, fructum nullum pariat, alios tantum in alios incendat, & rixam sempiternam excitet, non Christianam fidem confirmet, aut alat, nullo nisi Dei præsidio stabilem & constantem futuram. Præcepta sua si alia, quàm prima Apostolorum enuntiatione, indigere censuisset, explicatiora reliquisset Christus : quorum neque rationem quisquam explicatam habeat, neque sensum teneat, nisi ab eo fonte hauriat, à quo primum dimanarunt Iesu Christo crucifixo, Grauißimas commentationes Lutherus profert, luculentas paraphrases Erasmus emittat, inaudita Oecolampadius crepet, monstra narret Zuingslius, stupenda Lambertus abiecto cucullo loquatur, unus est nihilominus Christus, qui suo numine mouet

Effrenata interpretandi audacia in theologis Germania.

mouet, qui asciscit, qui allicit, qui trahit, qui retinet, qui seruat, qui transfugas post culpam agnitam recipit, qui desertoribus ignoscit, & aditum ad castra optata patefacit. Frigent cum frigido, mortalium commentationes adhortationesq; , nisi qui ipse ignis est, frigentem torpentemq; excitet, calefaciat, inflammet. Commune nihil habet, cum Christiana suauitate & lenitate stomachus: Christiano homini ira, indignatio, iniuriæ conuitiaq; non satis quidem conueniunt. At quid Luthero Erasmo uel in Monachos, in Episcopos, in summum Pontificem acerbius? quid conuitiosius? quid ardentius? Non tam stupido ingenio sum, More, aut ita rerum ignarus, ut Monachos uitam agere dicam, quæ monachi nomine significatur, quæ monachis propria est: neque Episcopos uitiosis moribus plerisque, & uita flagitiosa esse negem, horum hominum ordinem uoluptatibus magis, quàm religioni deditum non diffitear, neque Romanos semper Pontifices omni uitio caruisse asseram, multa Romæ nihil minus quàm christianè fieri, denique religionem propè omnem impotenti sacerdotum libidine, auaritia, ac structis ad pecuniam uis, labefactatam, foedatamq; , meapte sponte haud dubiè predicem. Non tamè tantas excitatas & à Luthero & ab Erasmo tragædias, tot facta omnibus conuitia, totq; maculas asperfas probem. Quàm duplices sint Monachorum mores, quàm discolor sub cucullo discolori uita, nouere maiores antea: Episcopos

Commune nihil habet cum Christiana suauitate stomachus.

Lutheri & Erasmi conuitiosa scripta.

Maiorum prudentia & modestia.

non omnibus uisus puros sciuerunt; sacerdotes ex re qualibet lucra ligurire perspexere, grauiora & animi altitudine sapientiaque digniora, à mentis humilitate remotiora, quàm Lutherus, proferre potuerunt. Satius illis tamen uisum est & cautius, ad hominum lapsus conuiuere, omnibus indormire, quàm tot turbas mouere, quàm dentata charta & conuictis istas hominum pestes exulcerare, quàm crabrones irritare: hoc unum rati illi quidem & gnari, flagitiosos à flagitio uerbis non abduci. Erasmus contra, quòd omnia impudenter audeat, quòd omnes lacefcatur, quòd stimulum in omnes distringat, quòd in monachos inuehatur, quòd debacchetur, quòd Lucianum omnibus ridendis & pungendis impiè æmuletur, eo sanè nomine serio triumphat, gaudio exultat, læticia despicit, eam sibi gloriam ut maximam uendicat, ea scribendi licentia, & literis & Reipublicæ non uulgariter inseruire se putat: qui eodem ore & impudentia non furiat, qui eadem insaniam non præceps sit, qui eadem non suscipiat, & obeat, qui mentis sanitate utatur, cui modestia placeat, & temperantia, malè operas collocare, nihil utilitatis adferre, inania conari iactitat. Vt Longolij eloquentia, quæ in rebus paulo solutioribus & à religione remotis omnino uersata est, qui à literis sacris abhorruit: ex qua non de puero Iesu concio, non Paraphrases, non Annotationes in epistolas Hieronymi, non locorum emendatio & restitutio

Erasmus omnibus
ridendis Lucianum
emulatur.

tutio in Ambrosium, non cola, & commata in libros Cypriani: non de sarcienda ecclesiæ cōcordia nugæ. MOR. Pluribus tecum non disceptabo, quid suis quisq; commentationibus Christiano cultui religioniq; conferre possit: tecum iam, si ita uis, faciam, nec Longolio Erasmum laudabiliorē ob posita in sacris literis studia præfractius pugnabo: in tua iam arena uersor, elaboroq; ut, ob quā Lōgoliū tātopere effers & admiraris, eloquentia Erasmum non minus ornatum, non minus utilem, non minus quoq; acceptū, à te mox exprimā. Dictu mirum, quā Longolio applaudant Itali quidam. Fateor, Longolij scripta laudant, sed Erasmum legunt. Bataui oratoris nœnias, quæ Colloquia uocantur, quanto plures terunt manibus, quā Longolij orationes, quālibet elaboratas, quālibet expolitas? Quid in causa? Quid? nisi quod illic res ipsa capit, moraturq; lectorem, qualicūq; sermone tractata? At hæc quoniā theatra sunt, & uita carent, dormitat lector stertitq;. Utilitas etiam commendat mediocrem eloquentiam. Quæ tantū adferunt uoluptatem, ea diu placere non possunt, præsertim ijs, qui literas in hoc discūt, non solū ut politius dicant, uerum etiam ut rectius uiuant. In summa qui iuuenem illum ad huius laudis ambitum inflammant, non optimè meriti sunt uel de ipso, uel de re literaria. VILL. Non puto More, existimare te, assentatione me uelle labi, aut in alicuius uoluntatē ambitiosius loqui. Proximū tamen est, ut meum de Eras-

f mo iud

mo iudicium feram, & quid de Longolio sentiam, libere quoque dicam. Adducit me tua oratio, ut ad id celerius aggrediar. Principio utilem Erasmum sic nego, ut reliquis scriptoribus, extra antiquos, hanc laudem adimo. Latina lingua uti tantum possumus, illam uerbis augere, aut schematibus ditare non item. In quo alios quidem alijs longe praestare atque excellere conspicias. Quibus placet uerborum puritas & splendor, quibus displicet sordidum & inquinatum loquendi genus, quibus elegans uerborum delectus, quibus apta & quasi rotunda constructione erecta, quibus non soluta aut diffuens, sed suis numeris astricta, grata est oratio, laudem facile adipiscuntur: reliqua passim scriptitantium colluuius, nullo est neque numero, neque nomine. Atque si a nobis latine pureque scribentibus, fructus quicquam percipi certe possit, hoc erit fortasse, ut deteriora sequentem iuuentutem, & ad corruptiora propensam, exemplo nostro ad antiquorum imitationem inuitemus, antiquorum lectioni inhaerentes. Quid igitur de illo iudicemus, qui antiquos neglexit, & prouerbialem inconditamque loquendi formam est sequutus? MOR. Omnia audenda docuit, superstitiosum uerborum delectum non habendum ostendit. VILL. Docuit profecto, quae omnem ingenij commendationem euertant, non cursum ad illustria aperuit: inani uerborum farragine contentus, sibi plus satis indulgit, ineptum adbladitus est, omnia & licere, & decere, sibi ipse persuasit, scopas dissolutas amauit,

Latinae linguae nihil quisquam adferre potest, ea tantum uti licet.

Omnia audenda docuit Erasmus.

amauit, expeditum & inconditè currentem sermonē,
 ac profluentem quoquomodo stili celeritatem pro-
 bauit: teretem & sonorè numerosèq; cadentem ora-
 tionem respuit, uerbis non inops, sententijs etiam fre-
 quens & creber, sed languidioribus, & quæ probabi-
 lem utcunque scriptorem magis, quàm mirandum,
 aut magnopere laudandum præbeant. Præstitit, quæ
 facilius quisq; consequatur, quàm sequi aut imitari
 studiosius uelit. Supinus iacere maluit, quàm altius
 erigi aut extolli. Plebeiam nominis celebritatem præ-
 stantiorē duxit, quàm raram & stupendam apud
 eloquentes famam: cuti expoliendæ, quàm confir-
 mandis neruis diligētius incubuit: linguæ prompti-
 tudinem, & loquacitatem grauitati antetulit. In uul-

Erasmii stilus.

*In uulgus præbari
 uoluit Erasmus.*

gus probari cupiūt, doctis frigere, sua non ita magni
 interesse putauit: uoluminum struem, non scriptorū
 elegantiam à se posteritati relinquendam censuit.
 MOR. Legitur tamen, & illustri gratia ab omnibus
 excipitur, non è manibus dimittitur, illi arridetur, ap-
 plauditur. VILL. Scurras etiam & moriones animi
 gratia audimus, sed continuo satietate defessi. Neque
 mediusfidius natura ita comparatū ignoro, ut rebus
 ludicris facetis que capiamur. Sed quis plus semel
 Erasmi scripta legat, uel regustet uorata? MOR. Tūne
 adeo Erasmi cōmentationes aspernaris? VILL. Age
 uerò, eas mihi ordine recenseto, ut, quæ mea sit de
 omnibus sententia, intelligas, MOR. Quantū illi lau-
 dis ob tot restitutos autorū ueterum locos, aut ob tot

*Nemo plus semel
 Erasmi scripta le-
 git.*

annotationes tribuis? VILL, Dicā ingenuè, More,
 & sine ulla mehercule ironia. Ego Erasmi eruditionē,
 industriam, tanti ipse facio, quantum doleo, ingenij
 tam multi uirum, ad eos fructus nō peruenisse, quos
 nobis indole spondebat. Quò processisset, conijcio, si
 totum se ad eloquentiā contulisset. Sed ad institutum
 redeo. Illius annotationes summopere probo, neque
 mediocriter laudo, nulla tamen eloquētia ornatas uide
 o. Libros de copia rerum & uerborū, tum ex Cicer
 rone, tum ex Quintiliano cōpilatos, dubiū est nemi
 nis. MO, Militis christiani enchiridion pluris forte fa
 cies. VILL, Opus charitatis plenū, & theologi per
 sonam affectantis. MO, Dialogū in barbaros, & Mo
 riā encomiū laudant uehementer omnes, admirātur
 multi. VILL, Narras, in quibus magis Erasmi dicaci
 tatem agnoscas, quā uim dicendi ullam contempe
 re. Ridet, eludit, delicias facit, lacepsit, increpat, lædit,
 cachinnum etiam in Christum tollit. Cōmutabile ar
 gumentum & uulgare, & ex triuiali aliqua schola du
 ctum. MOR, Apophthegmata, nisi fallor, laudabis.
 VILL, Indignus sene labor, & grāmatico, quā uir
 ro ad laudem insigni aptior: Laude enim caret, tria
 aut quatuor, plurimum, uerba ad inuentum appingē
 re, & scholia istiusmodi aspergere. Scite dictum, uir
 banè, facetè, iracundè, superbè, iocosè. Cætera quid
 tibi non ignorātī referā? MO, Epistolas ab illo editas
 silentio pene transferā. VILL, Iacturā nullam Eras
 mi laudis fecisses. Ad epistolam uix quadrat, concio,
 declam

Libri de Copia, uerborum.

Militis christiani enchiridion.

Moria encomiū.

Apophthegmata Erasmi.

Epistolarum sūrago.

declamatio, disputatio, quæ Erasmo perpertua sunt.

Atque siquid extra hæc in epistolam conijcit, quid

præter assentationes? gratulationes? laudationes?

quid præter inepta pro alicuius salute & dignitate uo-

ta? quid præter leues rerum gestarum narrationes,

aut uanas de religionis Christianæ statu diuinationes?

MOR. Prætermiseram, quod à primo proponi oportuisse putabis.

VILL. Quid istud est?

MOR. Querimoniam pacis non commemoravi, in

qua uires omnes suas periclitatus est. VILL. Histo-

riam belle contexuit, exempla pulchrè congecit atq;

cumulauit. Nihil artificiosè disputat, nihil argumens-

tatur, nihil probat, nihil dissoluit: nihil expeditum,

nihil ornatum, nihil flexibile, nihil liquidum aut libe-

rerè fluens, nihil usquam non adhærescens: nullæ

concinnae, nullæ exquisitæ, nullæ reconditæ sententia:

nihil suo loco positum, nihil docens, nihil obles-

tans, nihil mouens: dura omnia, insolentia, humilia.

MOR. Mirum sanè fastidium, & haud scio an liber-

um & ingenuum, an maleuolentia concitatum.

VILL. Maleuolentia nulla commoueor, ut hæc

uel fastidiosè uel morosè colligam: quod res habet,

liber est hic dicendi locus, nec Erasmo quicquam de-

rogo, hasq; iudicandi partes mihi sic arrogo, ut eas

quidem doctis & eloquentia ornatis communes esse

uelim. MOR. Cætera quæ illi uel stertenti uel som-

nianti exciderunt, quæq; nimia præcipatione, ues-

luti medicamentis abegit, & fudit certè potius, quàm

Colloquia Erasmi.

exornauit aut conscripsit, numerare in præsentia non habeo : iacebunt apud te minutula, qui multis uigilijs elucubrata spernis. Colloquia uero quem apud te obtinent locum, auctori suo tam iucunda? VIL L. Simiæ mihi in mentem uenit, quæ formæ elegantia & uenustate cæteris facile animantibus antecellere cæculos putat suos; sic nœnias suas Erasmus, perinde ac reliquis omnium scriptis & ornatiores & præstantiores ultro laudat, atque admiratur. Quid censes, nisi id quod certum est, neminem, præter illum, leuia & ridicula tanto studio laudaturum? MOR. Comœdiæ non dissimilia sunt: quæ mores perditos notat, quæ dolos explicat, quæ diuersa mortalium studia persequitur, quæ patrum indulgentiam uel asperitatem, quæ adolescentium mollitiem & luxum, quæ meretricum astus & fraudes, quæ lenocinia, quæ illecebras ob oculos ponit, quæ hominum uitæ ad multa conducit. VIL L. Utilia multa uitæ exempla suggerit comœdia: quæ quàm utilitatis plena est, tam inania sunt rerum, quæ prædicas Erasmi colloquia. Quercum concionantem, Betam sapientem narrant; coquorum cōgressum, combibonum comepotationes, Monachorum imposturas loquuntur: pueros caput aperire, comiterq; salutare docent. En summa illa utilitatis commendatio, en fructus, en uoluptas, en commoda, quæ ex nœnijs tam laudatis capiās. Præ Erasmi colloquijs, nulla neque Longolij, neque æqualium quorumuis nostrorum scripta utilia

Quid in Colloquijs Erasmus.

Ironia.

lia, nulla fructuosa, expetenda nulla. Qui literas in hoc discunt, non solum ut politius dicant, uerum etiam ut rectius uiuant, actutum ad colloquia Erasmi concurrant, ea legant, ea discant, ea memoriae mandent. Dicent politè, ut Erasmus: uiuent rectè, ut Erasmus: omnia denique, ut Erasmus. Prudens & fidele consilium. At perniciosa fuit eorum adhortatio, pessimeque de re literaria meriti sunt, qui Longolium ad uulgaris laudis ambitum inflammant. Tuam Bembe prudentiam, tuam Sadolete sapientiam accusari intelligo. Cruce & laqueo digni homines, aut inculeum iudicio legibusque insuendi, qui tam eximium adolescentis ingenium ad inepta traduxistis, qui ad inanem Ciceronis imitationem, non ad fructuosa & succulenta Erasmi Colloquia ediscenda, iuuenem uestra adhortatione excitastis. Iure uos iniuriarum postulet res literaria, cui, sic deprauato Longolij & animo, & ingenio, damnum tam graue intulistis. Iure uobis actionem intendat, iure dicam impingat, qui aptissimum rebus illius augendis adolescentem, ad aliud gloriae studium reuocastis. MOR. Non tuo hoc sermone ab Erasmo alienabis, quos summa beneuolentia implicatos habet, ueterisque amicitia coniunctissimos. VILL. Alterum, scio, lenitas mansuetudineque, alterum comitas impedit, ne cum garrulo sene, & ad diuacitatem nato simultatem suscipiat, aut acceptam iniuriam ulciscatur. MOR. Amicos ad odium uos care, aut inter se committere desine, tuum de Longo

Bembus & Sadolete accusati ab Erasmo.

lio iudicium profer. VILL. Desino, & quæ mea sit de Longolio sententia, tuo iussu profero. MOR. Sed uide, ne illi minora tribuas, quàm tibi iam pridem suis epistolis ascripsit. VILL. Mihi quid tribuerit, memini: quare par pari referam. MOR. Sic mutuò muli scabunt. VILL. Referam ueritate perpulsus, quæ ille amore adductus, mihi ultro detulit. MOR. Gratum hominem & memorem. VILL. quid nisi sic sum planè natura factus, ut officia apud me posita interire non patiar, aut obliuione intermori. Longolium antepono Erasmo, qui me Erasmo anteponit. MOR. Gratè factum & amicè, sed minus fortasse uerè, VILL. Accedet hoc amplius. In una Longolij epistola plus eloquij, plus artis rhetoricæ, plus lingue Latinæ splendoris elucet, plus acuminis est, plus inuentionis uiget, quàm in omnibus ad unam Erasmi commentationibus. Nempe Longolio non ad quæstum fuit, non Frobenij prælo incumbendum, non satisfaciendum. Id quod Erasmus coëgit, ut omnia præcipitaret atque proijceret, non matura ederet: ut abortiret, concepta suo tempore non pareret; ut magnos scribendi processus efficeret, ut euolaret, non excurreret; ut magis inops esset, quàm figuris abundans, ut magis horridus quàm nitens, ut magis squallidus, quàm politus & excultus, ut magis grauitatis fastidiosus, quàm cupidus. Longolio contra ea una fuit studiorum proposita & expectata merces, ut nihil uel æqualium uel posteriorum iudicio indignum scribe

De Longolio iudicium.

Que Erasmo causa ut omnia precipitaret.

scriberet : ut grauissimis acutissimisq; commentationibus sese acerrimè exerceret, ut in inueniendis componendisq; rebus miram accuratationem præstaret, ut oratione amplius esset, ut non uerbis abiectus, ut non feruido & petulanti & furioso conuiciosoq; genere dicendi uteretur: ut non tanquam ignotus & repentinus in oratorum numerum ueniret, sed illustri antea fama celebris & spectatus, primas sine controuersia inter disertos ætatis nostræ teneret: ut non unus è multis, sed inter multos singularis esset: ut non incautus, dicam uel plus etiam quàm incautus: ut non hebes in causis, ut non socors negligens ue, sed prudens solersq; uideretur. Assentatoris nota turpissimè inurar, uelim, nisi quæ illi tribuo, longe cumulatiora esse & uberiora, docti omnes cum fateantur, tum testificantur. MOR. Orationis copia, splendore, acumine Longolio primas nemo præripit, sed eruditionis doctrinæq; magnitudine & præstantia, ut orator philosopho, sic Erasmo non iniuria cedit. VILL. Occurrunt ad tempus, quæ de Longolio Paulo antepredicasti, illum scilicet magnum alijs dotibus, etiam si Ciceronianus non fuisset: per omne autorum genus sese uoluerat, disciplinas liberales omnes diligenter edidicerat, ultra iuris peritiam. Tua ipsius confessione teneris, repugnantia tibi non obijcies. Fuit ille magnus alijs, quàm artis oratoriæ insignibus, uiro eloquenti & diserto multa simul doctrina suppedi-
tauit: plurimis literis, non ijs certe uulgaribus, sed in-

Qua re Longo-
lius Erasmo ce-
dit.

Erasmi & Lon-
goli collatio.
Erasmus.

Longolius.

terioribus & reconditis abundauit. Erasmo rara alio-
qui eruditione ornato defuit eloquentiæ splendor,
& exquisita dicendi scribēdicq; facultas : cui si re ulla
cedet Longolius, scriptitationum congerie, & uolu-
minum turba cedit. Sed plus libro uno laudatur
Persius, quàm loquax ille poëta tota Amazonide.
Itaque uter utri præstet, cum parta gloria, tum fru-
ctu & utilitate adferenda, facile sic consequemur.
Perpetua est alteri stili exilitas, siccitas, ieiunitas, &
penè inopia. Verum eloquentiæ sanguinem libenter
deperdit, ut uitiosum colligat : sanitatem & integri-
tatem orationis negligit, infulsitatem & ineptias am-
plectitur. Fractum, attenuatum, aridum, strigosum,
minutum, corruptum, puerile, putidum dicendi ge-
nus probat : syncerus, purus, politus, acutus, concin-
nus, sui semper similis, grandis, mollis, mitis, matu-
rus, pellucens, non hiulcus, non asper, aut esse aut uis-
deri odit. Alter optimè institutus, & perfectè planeq;
literis eruditus, uerborum splendore elegans, compo-
sitione aptus, facultate copiosus, accuratius quoddã
& exquisitius dicendi genus sibi sequendum duxit.
Tractauit eleganter & scienter pro suo acri & uehe-
menti ingenio, quæ pleniora sunt & grandiora. Pu-
duit ad excelsa natum & aptum iuuenem, exiliter an-
gusteq; dicere : dixit humilia subtiliter, magna graui-
ter, mediocria temperatè. Digna subsellijs, digna ro-
stris, digna foro, digna multiplice & frequente coro-
na, digna totius Italiæ concursu, digna iudice erecto,
& attentè

& attentè audienti conatus est animosè, perfecitq; summa arte & prudentia. Sublatam iudiciorum rationem, causasq; dicendi morem ingeniosè retulit: scripsit, quæ supra æqualium nostrorum vires esse facile concedamus, felicicq; illi antiquorum oratorum ætati assignemus. Adeo, ab illis tempore tantum abest, non ullis eloquentiæ ornamentis, aut gloria: antiquos Romani eloqui principes propius subsequitur, exprimit, repræsentat. Cuius tam ample & cumulatae laudis invidia semiustus Erasmus, dialogum Ciceronianum euomuit: finxit, sub cuius persona, Longolij studia rideret, conatus aspernaretur, gloriam infringeret: maioris impatiens, Longolium laude maiorè, possessione laudis exturbare adnixus est. Laudes tamen aspersit detrahendo & maledicendo, odium ne suum plus satis patefaceret, omnibus nihilominus perspectum. Non aliud senem invidia flagrantem ad uulgarem illam de imitatione Ciceroniana disputationem conscribendam adduxit, quàm Longolio detrahendi studium, quod quoniam à me satis probatum est, hoc loco mihi ipse admoneri uideo, ut ad eam partem, quam de imitatione proposui, nunc tandem ueniam, & Erasmi dialogum percurramus. MOR. Hoc à te fieri cupio, mallemq; iam factum, quàm Erasmo tam uehementer reclamatum. VILL. Erasmi laudibus tam ipse amicus sum, quàm qui maximè, sed nec popularis senis auctoritas, nec gratiosum apud multos nomen, me quis

Quid Erasmus impulit ut dialogum Ciceronianum scripsit.

dem terrebit, quin, quæ uera sunt, & uera esse mecum sciunt omnes, liberè atq; intrepidè dicam, De eruditione & doctrina Erasmum plurimū semper & amauī, & laudauī, morum candorem & animū beneuolum, modestiam constantiamq; in eo sæpe requisui.

Cur Erasmus toties in Longolij memoriam incurrat.

Quò pertinet toties in maledicam Longolij mortui memoriam incurrere? toties de illius studijs mentionem facere? toties inanes (ut uocat) illius labores conatusq; miserari? toties quiescenti obgannire? Pascitur iniqua cōmemoratione, ægrotans ex inuidia animus: dolorē leniri, uel parte ex aliqua leuari posse sperat, quum de dolore cū amicis per literas cōmunicat. Hinc creber ille in epistolis florulētis de Lōgolio sermo, hinc ille aliquādo risus, hinc illa interdū obrectatio. MO. Lōgolij causam, obtestor te, misā iam faciamus, & ad institutū sermonē ueniamus. VII. Lōgius mihi nihil erit, hoc mihi modò des, non tanquā unus aliquis ex indoctorū grege, sed ueluti existimator do-

Apud quos magna Erasmi autoritas & multum nomen.

ctus & intelligēs, des hoc mihi inquam, Erasmū iuuenili quadā dicendi impunitate & licētia, scriptorū numero, tantūm apud rudes & barbaros magnū, nulla eloquētię laude Longolio proximū: simul hoc fatear, & mihi, si libet, largiaris, Longoliū omni doctrinæ & artis dicēdi gloria non Erasmo secundū, sed illum longe plurimumq; anteire: hoc ipsum dum recte omniumq; assensione cōcedes, nō te rogabo, ut Erasmi libris utiliora scripta Lōgolij, uel doctis gratiora & acceptiora esse mihi annuas. Istud quidē te etiā renuēte

Longolius longe Erasmo præstantior.

& neg

& negāte, uerū facile credet, qui id sciet, bonā Erasmi Bona Erasmi lucubrationū pars eo uiuo iterdidit.
operū partē, eo uiuo iam interīsse: quas nullæ postea
literæ, nulla uox, nulla fama notas cuiquā faciet: iuue

niles Lōgoliū cōmentationes desiderari & expeti, ora
tiones uirili & grauiore iudicio scriptas, summa uolus
ptate & admiratiōe à doctis omnibus legi & laudari.

M O. Non temerè fit, Villanouane, officiū si solum se
quamur, & amici existimationi inseruire cupiamus, ut
arcem sæpe ex cloaca faciamus, uel ex musca elephan

tem. Ego uero Erasmo, si quis aliū, plurimum & fa
ueo, & studeo, neque quenquam laude cumulatio
rem arbitror. Veruntamen quā rectè uerēq; iudis

cem, docti ipsi uiderint, & scriptoris, tam luculenti las
boribus saltem, & diligentiae industrięq; applaudent.

VILL. Laborem laudant omnes, & admirantur:
stili puritatem, elegantiam, grauitatemq; requirunt.
Sed eodem relabimur, hoc iam satis discussimus.

Nunc te audio: capita Ciceroniani dialogi persequere,
at præcipua, & ab ineptijs uacua. M O R. Cicero

ni qui studiosius operam dant, morbo grauisimo
affectos fingit: quam interiorem luem, non phthis
sin, aut icterum, non malum in pulmone insidens,

non febrem, sed nouum lepræ genus uocat, in uenis
& corde grassantis, interius quiddam adurentis, ab
intimis animi penentralibus, quæ in cerebro sunt,

proficiscentis. Imò uerò dementiæ genus appellat,
quod non totam mentem adimit, sed unam modo
partem animi infuscat, uerū insigniter: ueluti sunt,

Ciceronis imitacionem nouū lepræ genus Erasmus uocat.

qui sibi uidentur capite taurina gestare cornua, aut naso prælongo onusti, aut ingens idq; fictile portare caput, exili collo innixum, mox comminuendum, si se uel tantulum commoueāt. At non tanta est morbi acerbitas, quin medicinam se facturum speret, & polliceatur Erasmus, V I L L. Egregium certè medicum; medico tamen nihil opus est, ubi nullus neque morbus, neque uitium. Insani esse potius putem, animo sanis & beneualentibus medicinam uelle adhibere. Num extremæ dementiæ est, eloquentiæ studium interpretari insaniam? Quis in hunc modum insano medicinam faciat? Tanta insaniam si quis esset, quamta est Erasmus, isti insaniam medicum se offerret. Verum insaniam non herbis aut potionibus superamus, recto & prudenti consilio, sapientiæq; depellimus; quoniam Erasmus caret, quis eum in desperatis habendum mihi non assentiatur? Bella mehercule & pulchra translatio, insanos eos appellare, qui Ciceroni imitando incumbant. Istam insaniam consilio suo, & adhortatione concitauit Quintilianus, his nos uocibus ad insaniam rapuit. Ciceronem unum spectemus, hoc propositum nobis sit exemplum, ille se profecisse sciat, cui Cicero ualde placebit. An non constringendus Quintilianus? an non loris cædendus? qui iuuenum animos ad insaniam excitat? An non singularibus honoribus dignus Erasmus, qui ab insaniam nos reuocat, qui sanitatem restituit, qui Ciceronis imitationem fugiendam admonet, qui per omnia scripto

Quintilianus imitationis Ciceronianæ suasor.

scriptorum genera peruagandum hortatur? Atqui pluribus fortè, quàm sanum deceat, cum infano agimus: reliqua expecto. MOR. Istiusmodi insaniam morbo confectus nuper Longolius è uiuis excessit. VILL. Quaqua parte impetum in Longolium facit: quem ad extremum tantùm perstringere decreuerat, statim à principio lædit. Iam qua insania ipsum illum sese in Ciceronis lectione exercuisse narrat, summam, quæso, complectere. Inani sermone perstrepen- tem, & uerborum copia circumfluentem redundan- temq; Erasmus audire molestum est: paucis omnia comprehendito, scurræ dicacitatem prætermittito. MOR. Faciam. Annos septem totos nihil attigit, præter libros Ciceronianos Longolius, à cæteris non minore religione temperans, quàm Carthusiani tem- perant à carnibus, nequid alicunde hæreret alienæ phrasæ, ac ueluti labem aspergeret nitore Cicero- niani sermonis. Proinde, nequid peccaret impru- dens, quicquid est aliorum codicum, submouebat ab oculis, nec ulli prorsus erat locus in illius biblio- theca, præterquam uni Ciceroni. In Ciceronis scri- ptis euoluendis ac reuoluendis adeo erat assiduus, ut totum propemodum edisceret: nulla est in omni- bus diuini uiri libris uocula, quam non in lexicum alphabeticum digessisset. Annotarat iuxta literarum ordinem formulas loquendi M. Tullio pecu- liares. Congesserat in uolumen pedes omnes, quibus Cicero uel incipit, uel finit commota, cola, periodos,

*Longolij studiũ
ita ridet Erasmus
in Ciceroniano
dialogo.*

quibusq; numeris horū mediā temperat, tum quibus
sententijs quam modulationem accōmodet: ut ne tan-
tillum quidem posset subfugere. VILL. Pulchrum
Longolij studium commemoras, quod licet Erasmus
rideat, rectè tamen constitutum atque apparatus
censeo: neque mehercule tam morosa fuit Longolij
in uerbis cura, uocem ut nullam nisi ex elencho Cice-
ronianæ dictionis erutam, in scripta sua conijceret:
neque ea in compositionis ornatu, stiliq; forma solis
citudo, ut omnia ad Ciceronis lineamenta supersti-
tiosius exigeret. Ridiculam uerborum calumniam fu-
giebat, uocem nullam reformidabat, quæ uernacula
non pessimo defendi posset. Stili mora, aut religio-
sa tarditate, nihil ausus est minus feliciter, nihil eam
ob rem lacerum, nihil ieiunum conatus est, aut scri-
psit: sermonis ingenijq; libertatem impediri, animi
sui aciem, & generosos impetus, anxia inutiliq; cogi-
tatione frangi aut retundi noluit. Ducem Ciceronem
in scribendo habuit, non in illius uerba sic iurauit, ut
nihil suo arbitratu tentaret. Demonstrat tamen, id
quod in præceptis oratoris primum est, cuius potissi-
mum similis esse studuit, atque ita, ut quæ maxime in
eo excellant, ea quàm diligentissimè persequatur.
Itaque hîc non extrahendum, quin de imitatione uer-
ba ipsi faciamus, sed quanta maxima fieri poterit bre-
uitate, in Longolium perpetuò intuentes, ut nosca-
mus, rectè ne ista artis oratorix parte usus sit. Artis
pars

De imitatione.

pars magna (si Quintiliano fidem habemus) quin Ex Quintiliano.
 imitatione contineatur, dubitari non potest. Nam ut
 inuenire primum fuit, estq; præcipuum, sic ea, quæ
 bene inuenta sunt, uelle sequi. Atque omnis uitæ ra-
 tio sic constat, ut quæ probamus in alijs, facere ipsi
 uelimus. Sic literarum ductus, ut scribendi usus fiat,
 pueri sequuntur: sic musici uocem docentium, pictor-
 res opera priorum, rustici probatam experimēto cul-
 turam in exemplum tuentur. Omnis deniq; discipli-
 næ initia ad propositum sibi præscriptum formari
 uidemus. Et hercule necesse est, aut similes bonis, aut
 dissimiles simus. Similem raro natura præstat, fre-
 quenter imitatio: quæ Periclem atq; Alcibiadem &
 eadem ætate Thucydidem, acutos, subtiles, breues,
 sententijs magis, quàm uerbis abundantes scriptor-
 res, similes inter se effecit. Non potuisset enim (ut in-
 quit ille in oratore) accidere, ut fuisset unum omnium
 scribendi genus, nisi aliquē sibi proposuissent ad imi-
 tandum. Consequuti sunt hos Critias, Theramenes,
 Lyfias, qui omnes illum Periclis succum retinuerūt,
 sed fuerūt paulo uberiore filo. Fuit semper aliquis, cu-
 ius se similes pleriq; esse uellēt. Sit igitur in arte dicen-
 di præcipuum, ut unius alicuius similitudinem imita-
 tione assequi contendamus: id quod tum exercita-
 tionibus crebris, tum magnis, tum maximè scriben-
 do adipiscimur. Imitationem uero tribus potissimū
 constare non ambigis, uerborum copia, sententiarū
 uarietate, & componendi ratione. Copiam autem uer-
 borum

*Imitatio tribus
constat.*

Verborum delectus.

Antiquum linguae Latinae tempus.

Ciceronis nomen, non hominis, sed eloquentiae nomen est.

borum fondere prorsus scimus, nisi in ea delectus habetur: cuius & ducem & principem esse Ciceronem non negaris. Etenim Liuium Andronicū, Appium Cæcum, Cornelium Cethegum, Ennium, Næuium, Plautum, Ceciliū, Pacuuium, Actium, C. Lælium, P. Scipionem, Gracchos fratres ante perfectum illud Linguae Latinae tempus, omnia antiquè, pleraque dure loquutos memoriae proditum est: haec tritis auribus & eruditae Romae intolerabilia clamauit posterior aetas, duramque & ieiunam sermonis formam sustulit, atque unctiorem quandam & splendidiorē loquendi consuetudinem induxit. Qua felici aetate floruit ille disertorum & eloquentium uirorum coetus, Hortensius, Cæsar, L. Domitius, M. Claudius, L. Torquatus, Brutus, Cælius, Seruius Sulpitius, P. Lentulus. At quis in tanta clarissimorum oratorum multitudine primas in eloquentia tenuisse dicitur? Ciceronem nemo ultro non respondet: in quo linguae Latinae lumen splendorque eluxit, cuius nomen non hominis est, sed eloquentiae: in quo uerbum nullum asperum, nullum durum, nullum horridum, nullum insolens, nullum humile, nullum in longius ductū, nullum improprie translatum, nullum desitum, nullum obsoletum, nullum antiquatum. MOR. Quorsum haec? VILL. Ut intelligas, primam imitationis partem, si splendida & pura uerborum copia atque ubertate constare putemus,

mus, non aliunde, quàm à Cicerone eam aut querendam esse, aut comparandam: in quo nihil nouum, nihil Romani sermonis principum iudicio non comprobatum. Quòd, si qui Gallicè, Italicè, Hispanè uel scire cupit, cum ijs uersari necesse habet, qui Gallici, Italici, Hispani uel sermonis rationem exactè tenent: an Latinè loqui cupienti, unum Ciceronem legendum non existimes, purissimum linguæ latinæ fontem, flumen, oceanum? Fac aliquot esse uerba uel ad rem rusticam, uel ad fabrorum arteis, uel ad suppellectilem domesticam, uel ad Medicos, Chirurgoſ, Astrologos, Pictores, Architectos, Cetarios, Lanios, Pistores, Fartores, Coquos, Vnguētarios pertinētia: an ita certè multa sunt, ut eorum partem tibi non promat Cicero, partem aliunde uel sesquihora accersere nequeas? At illam uerborum congeriem, qua communis struitur fabricaturq; oratio, quis æque puram, splendidam, ornatamq; ac Cicero sufficiat? MOR. Confert igitur nihil reliquorum autorum lectio. VILLAN. Confert planè nihil, quod ad uerborum copiam ubertatemq; faciat: eruditioſum forte auget, & historia exemplisq; cumulat. Latinè loquatur Liuius, Plinius uterque, Quintilianus, Gellius, Columella, Vegetius, Vitruuius, Seneca: non alijs tamen uerbis, atque Cicero, utuntur, sed aliter compositis, hiulecè sæpe & uastè contextis, nec ad numeros Latinos, & germanam linguæ latinæ phrasim cadentibus. Quare qui latinè loqui

Pura uerborum copia non aliunde quàm à Cicerone petenda.

Latinè loqui cupienti unus Cicero legendus.

optet, unum ei Ciceronem imitandum censeo, nullum præterea adiungendum aut ad sermonis puritatem, aut elegantiam. MOR. Sic nulla est exceptio. Ciceronianus non erit, in cuius libris, uel una dictiuncula reperiatur, quam non possit in Ciceronis lucubrationibus ostendere, totamque phrasim scriptoris, non aliter, quam adulterinum numisma, res probam iudicas, in qua uel unum uerbum refoederit, quod Ciceroniani characteris non habeat notam: cui soli, uelut eloquentiæ principi, datum est à superis, Romani sermonis monetam cudere. Ista lex seuerior est etiam Draconis legibus, si ob unam dictiunculam parum Ciceronianam, totum uoluum damnatur, quanuis aliàs elegans & facundum. Non ferenda est ista morositas atque fastidium, ut scriptum alioqui doctum & elegans reijcias, & indignum lectu iudices, non ob aliud, nisi quòd ad Ciceronis imitationem non sit elaboratū. VILL. Falso & ineptè colligis More. Cicerone uno, præterea nullo, cum utendum moneo, sic certè moneo, ut, quæ apud Ciceronem reperiās, non aliunde accerfas, quæ desunt, à puro & bene Latino scriptore mutueris: quanquam uix mihi quisquam persuadeat, Ciceronis libros ita uerborum inopes, ut ad rem quamlibet & ornatè & plenè tractandam, sermonis copiam non administrent. Obtestor te, Ciceronianum nomē inuidia libera, pro Cicerone, penum linguæ

linguæ Latinæ audi. An quæ in penu sunt integera
 rima & optima omnia, tibi non usui esse malis, quam
 aliena, eaq; corrupta & inquinata, undique corroga-
 re? an præposteri es usque adeò ingenij, ut fruge
 oblata, glande uesci in delicijs habeas, ut aliorum sor-
 des mireris, diuinitus à Cicerone acceptam, & nobis
 relictam linguæ Latinæ puritatem candoremq; ne-
 gligas? Ne tu hoc loco nostram morositatem accusa-
 sa, quibus nihil quicquam probari quereris, quod
 Ciceronianum minimè sit. Quod Ciceronianum est,
 Latinum illud uocari placet: nihil enim Ciceroni
 proprium, quod Latini quondam non probarint,
 quod non receperint, quo non usi sint, quod non ele-
 gans, tersum, & uenustum putarint. Quid tuus Eras-
 mus? Prouerbiale suum forte loquendi genus ob-
 seruari cuperet: Ciceronianum, quod Latinum in-
 terpretor, odiosè uitari uellet atque explodi. Scripto-
 res omnes Latinos diligenter uoluendos & accurate
 studiosèq; legendos uetat doctus nemo: extra Cicero-
 nem quenquam ullum imitandum nemo quoq; pau-
 lo doctior suadet. à quo reliquis omnibus aliquid ac-
 celsit, cui nihil à ceteris acceptum est, ad quem reliqui
 sese effinxere, qui nullius auctoris Latini imitatione
 usus est, sua sponte omnibus numeris absolutus &
 perfectus, reliquis omnibus maior, nullo neque Gre-
 co neque Latino inferior: ad cuius imitationem con-
 tendere illustrius sit, quam reliquorum eloquentiam
 superare præstantius. Certè si alijs operam dandam,

*Quod Ciceronia-
num est, Latinum
esse.*

*Scriptores omnes
legendi, sed nul-
lus imitandus præ-
ter Ciceronem.*

Quare reliqui scriptores legēdi. aut horas aliquot tribuendas adhorter, his nominibus abhortabor: Primum, ut quid à Cicerone, tum uerborum, tum sententiarum, uel sumant, uel furti-
 piant, uel mutuentur, deprehendamus, & ad illius imitationem alacriores efficiamur, à quo magni etiam
simile. nominis scriptores multa sumere perspiciamus. De inde, ut, quemadmodum qui de recta declinant, ubi in deuia aliquantum aberrarint, & per salebrosos mi-
 nimeq̄ planos locos iter languentes fecerint, optatius in uiam redeunt, atque recta attentius inambulant: sic per omnia autorum scripta satis prima ætate di-
simile. uagati, errore tandem percepto, nos ad Ciceronem ut, sicut obtusum quotidiani cibi suauitate palatum, aceto aut acerbiorē aliquo iure irritamus, gustatuiq̄ consulimus, ita assidua Ciceronis lectione contra-
 ctum, si quod contrahi potest, fastidiū, autorum cru-
 diorum acerbitate depellamus: aut, quasi oscitantes & obdormientes, incondito aliorum scriptorum stre-
 pitu & murmure excitemur, ac noua relicta uolupta-
 tis, id est, intermissæ Ciceronianæ lectionis cupiditate subsiliamus. Re alia ulla, quàm ista alacritatis reno-
 uatione scriptores omnes magis conferre aut pro-
 desse non opinor. M O R. Qui fit tamen, ut qui à Ci-
 ceronis lineamentis non recedunt, ipsi ferè adeo Cice-
 roniani non sint, ut subinde destituantur grammati-
 cæ subsidijs? V I L L. Niuem atram loqueris, remq̄
 narras in omni memoria inauditam. Nouum est, &
 incre

incredibile, ut qui in tam alto & profundo flumine
 natet, non se, quò uelit, impellat, ferat, rapiat, & aqua
 rum gurgite ex animo non utatur, modo natandi pe
 ritus sit, nec subere aut cortice indigeat. MOR. Aeni
 gma. VILL. Breuibus explicabo. MOR. Age.
 VILL. Incredible, ut cui sit familiaris Cicero, illius
 opes communes non habeat, modo antea doctrina
 sit liberaliter institutus, & aliquo scribendi imbutus
 usu, nec ingenio satis acri careat. MOR. Rem nihil
 dum teneo. VILL. Aperte dicam. Simile ueri non
 est, aut ulla ratione probabile, ut qui Ciceroni ope
 ram det, & in illius lectione accurate uersetur, uerbo
 rum elegantia, sententiarum grauitate, compositionis
 lenitate, & æquabili fluxu, diues non sit & beatus.
 Ne arbitrare in Ciceronianis à me numerari, qui col
 lectas ex Cicerone aliquot loquendi formas, passim
 & ubique inculcant, grammaticorum elementorum
 interdum ignari. Ciceroniani nomen ei tribuam, qui
 Ciceronem diligenter legerit, qui Ciceronem intus &
 incute nouerit, qui Ciceronem una lectione (ut tuus
 Erasmus librorum helluo) non uorarit aut absorberet
 rit: sed sensim delibarit, degustarit, regustarit, exhau
 serit, benecq; cõcoxerit. Expectas quem tanta diligen
 tia in Cicerone uersatum nominem? Longolium
 profero. Ciceronianum agnoscis. An grammaticæ
 subsidijs destitutum? An ieiunum? an attenuatum?
 Illud tu cum Erasmo committe, orationis argumen
 tum utriq; dicta. Tremit iam metu, non senectute

*Qui Ciceroniani
nominandi.*

*Ciceronianus
Longolius.*

Iulius Cæsar Scaliger orationem in Erasmm scripsit pro M. Tulio Cicrone.

Ad Scaligeri orationem Erasmus non respondit.

Quæ Erasmi uires & conatus.

Ironia.

Erasmus, terret senis canos adolescentis pubes : premit intermortuos senis sensus, crescens adolescentis ingenium : uincit senis balbutiem elegans iuuenis feruor, Iulium Cæsarem Scaligerum tibi hic obijcerem, uirum Ciceronis lectioni multum deditum, in quo grammaticæ subsidia non desideres, dicendi facultatem laudes : sed quam Erasmo plagâ inflixit, Longo iam tempore obductâ, sermone meo refricare nolim : hominē prudēs penè præterij, ne Erasmi dolor recru-deret. Superat omnem sanè admirationē diuturnum istud senis garruli silentium, Mirum est, maledictis appetitum senem, balbutiendi garriendiq; ansam non arripuisse. Sed mirum ei non accidit, qui Erasmus nō ignoret, sciatq; uelites ab eo & tyrones audacter lacessi & urgeri : ueteranos & ualentes lanistas non temerè uel ostenso digito offendi. Stunicas, Sutores, Bædam, Hispanum Monachum, aliosq; leuioris impetus ferre quidem potuit, fregit loquacitate, impulit audacia : eloquentiæ præsidio munitioribus neque obnititur, neque resistit : uictoria coactus cibus à se repellens. Furit Scaliger, maledictis certat : ignota pugna Erasmo, inuisum certamen Erasmo. Ratione, non conuitijs pugnat, stomacho nullo est, omnia modicè, omnia temperanter, omnia constantiter. MOR. Non Scaligeri eloquentia, sed conuitia, Erasmus à respondendi sentētia abduxerunt. VII. Intelli

Intelligo: conuitiosus conuitiosum, ut canis mordax canem mordacem, timet: bene est, ego, unde mea digressa est oratio, iam reuertor. Verborum copiam ita à Cicerone comparandam monemus, ut detur à nobis opera, ne integros uersus mutuemus, aut quasi centones quosdam ex Ciceronis uerbis consuamus, uel, quæ apud illum rariora sunt, potius imitemur, quàm quæ usitata & passim occurrentia. Præcipuum sit hoc quoque, ut illius uerba omnia tanquam in emblemate uermiculato exposita dispiciamus, animaduertamusque quid elegans, quid mundum, quid proprium, quid translatum, quid in alienum locum immigret, quid in suo consistat: quid uariè structum, quid diuersè: quid purum sit & simplex, quid collocatum, quid compositum & coniunctum: quid duplicatum quid exaggeratum, quid iteratum, quid commutatum, quid ornatus causa iniectum, quid officio fungens & necessarium, quid stridens, quid lene, quid fluens, quid adhærescens. Animaduersa sic proprietate atque significatione uerborum, tutò ad sententiâs progrediemur. Sententiarum uarietatem, uim, copiam, grauitatem administrat magis natura, quàm imitatio. Neque aliter pictoris labor in irritum cadat, qui ad singulos linearum ductus, penicillos paratos, coloresque in promptu non habeat, quàm qui orationi conficiendæ incumbens, sententias aliunde colligat, non eas ultro benignèque offerentem naturam

Quomodo uerborum copia à Cicerone petenda.

Quid primum in Cicerone legendum attendendum.

Secunda imitationis pars.

Simile.

turam sequatur. Ciceronis tamen lectionem in hoc genere maxime necessariam arbitramur, ut uelut confopitam somno cogitationem nostram, uel eam ipsam oscitantem & dormitantem suscitet & exaucuat: animumque percutiat, eorum, quæ illustria, insignita, explicataque legimus, traducta in memoriam imago: ac quæ inchoata sunt & rudia tantum in animis nostris sensa, in uim maiorem deducat, faciatque, ut scribentibus nobis præsto sint ea & accincta. Recordamur multis sæpe locis, quid acutè, quid grauiter, quid remissè Cicero: quæ quanquam non iisdem uerbis, aut non eodem orationis sono ad rem nostram transferamus, iuuant tamen & ad similitudinem inuitant, nihil minus quàm inuentis alienis similem: sicque unius uerbi imagine, totius sententiæ sæpe fit informatio. Aqua dum nobis interdum hæret, & cum perplexi in medio cursu subsumus, obuiam prodit loci in eandem rationem à Cicerone tractati memoria, quæ nos dubitantes impellat, & excogitationi nostræ animos faciat, doceatque, quatenus aut pes in rem præsentem referendus sit, aut à propositio referendus. Atque licet uiam, qua nobis aliquò proficiscendum est, non ignoremus, & late semita pateat, tamen si, qui illac iter rectè fecit, eius uestigia appareant, tametsi pedem in eadem non imprimamus, dubitationem omnem sanè adimunt, & ut sine erroris suspitione inambulemus, admonent. Sic, quanuis comm

Simile.

communis est sententiarum excogitatio atque uarietas, ipsa tamen ut rectè commodèque utendum sit, uiam quasi indicat & ostendit Cicero sententiarum omnium maximè creber & frequentatus. In quo imitando quid impedit, quin aurificum industriam atque artem æmulemur? an si à te bracteam illi accipiant, non eam, si libet, sic immutent, ut nihil formæ primæ maneat? an non ex catello leonem, tum ex Leone catellum conflent? Ita sententias ex Cicerone collectas sic inuertere arte nostra possumus, ut sua, si uiuat, Cicero non agnoscat, ut furti non agat, ut nihil iure repetat. Quapropter, quandoquidem sententiæ lumina sunt & gemmæ orationis, non ex stercore eas conquirendas eliciendâsque putem, sed ex ditissimo Ciceronis mundo, gemmis lectissimis & undique pelliculis lucentibus spectabili. Sententiarum uero uarietatem sic nullo negotio, Ciceronem legendo dignoscas & quæras, si omnia eodem semper modo oratori non dicenda intelligas, si, ut ipse, omnes locos ingeniose scrutere & peruestiges, ex quibus eruas argumenta, obseruésque ut ille uerecundis (quod fere fit) minimèque pugnacibus principiis, ut intensis, (quod raro faciendum) ut elatis, ut uel ad offensionem aduersarij, uel ad sui commendationem paratis, ut narrationibus explicatis & dilucidis utitur; ut tenue filum in docendo sequitur, ut callidius

Simile.

dus & argutus interdum argumentatur : ut pro ratione temporis, & causæ natura, iudicium animos flectit, afficit, regit: ut quibusdam locis vim eloquentiæ totam expromit, ut sese totum numero se & uolubiliter fundit, ut res auget & amplificat, ut neruosiùs, uehementius, concitatiùsque insurgit, ut leniter se remittit, ut lamentatione & plangore forum aliquando complet, ut omnia aptè, eleganter, peritè, prudenter, ingeniosè, artificioseque agit. Ea ipsa qui animo percursa habebit, sententiarum non carebit uarietate aut copia.

Postrema imitationis pars.

Sed de his hæctenus. Sequitur, ut, quod ad extremam hanc imitationis partem seruauimus, breuiter à nobis explicetur: dicamusque de compositionis lenitate. Lenitatem compositionis efficiunt sonus ipse, & numerus, quibus stilum à stilo facile distinguas. Soluta autem quanuis sit oratio, ingredi tamen & procedere libere debet potius, quam uel uagari, uel licenter errare. Circumscriptione & ambitu, tanquam in orbe inclusa currat, ac in quadrum numerumque redigatur. In quo, superbissimo aurium iudicio morigeramur: quæ perfecto completoque uerborum circuitu, & concinna coagmentatione gaudent, quæ curta sentiunt, quæ redundantia & lasciua repudiât, quæ morosè expectant, ut aptè uerbis colligata cadat sententia. Itaque, quod huc pertinet, quid in Cicerone diligētius obserues, quam quæ

Numeri orationis.

que numerosa sunt, & sonora? Exercitatus, scio, stilius hanc compositionis suauitatem præstat, ubi nisi ad sit naturæ felicitas, labore te infinito & puerili confeceris, nihil effeceris. Conducit tamen apud Ciceronem numerosæ orationis studiosissimum, accuratè circumspicere, qua potissimum ratione uerba inter se collocet, numerosamque & aptam comprehensionem extruat. In primis habet quoddam delectationis aucupium, uerborum conglutinatio & circuitus, non contractus ille quidem & minutus, sed sine elaboratione concinnitatis significacione molliter leniterque desinens. Collocari autem uerba ita à Cicerone cernimus, ut inter se quam aptissime cohæreant. Vocalium concursus suo more uitat, ne orationis hiatum atque sonum asperum indecore efficiant: à literarum uastitate refugit, ne stridant horridius atque obscœnius: Antitheta crebro confert, quæ numerum oratorum ipsa necessitate gignunt, & sine industria conficiunt. Non, ut plærrique, infracta & amputata loquitur, finitis & aptis lætatur, mauultque orationem pariter cum sententia excurrere, quam inconditam claudicare, aut insistere. Sic tamen continuandi sunt & perpetuandi numeri in oratione, ut uersus sonum effugiamus. Permixon sit ita & temperata numeris, ut dissoluta tantum ne uideatur. Lateat quadranda orationis industria, sic misceantur, sic temperentur, sic præteruolent numeri, tantum ut non fluctuare, & uacillare orationem nostram sentiant, qui eam æquas

Vocalium concursum uitat Cicero.

Quomodo continuandi numeri in oratione.

liter & constanter ingredi cupiunt, angustam concisamq; uerborum structuram odere. Nihil fiat extramodum: ne poëma componere existimemur, poëmatissimilitudinem uitemus. Sic numeros obseruamus, ut non toti è numeris constare, sed ne numeros aspernari aut negligere: ut non ambitum illum nimium amplecti, sed ne abiicere ijs dicamur, qui neque agrestes, neque inhumanas, neque rusticas aures habent. Non quibuslibet generatim partibus numeri interserantur, numeris tantum terminetur sententiã, numerosè solum cadat uniuersa orationis species: non à numeris uacet, in quo aures acquiescunt, uerborum comprehensionis exitus. Cæterum, ne, quod oratorum numerum efficit, silentio tacitus præteream, ordini hæc omnis laus tribuenda est: quo, ut par est, seruato, omnia numerosè atque iucundè fluunt, quopaulum commutato, iisdem uerbis, eadem stante sententiã, ad nihilum omnia recidunt, dilabunturq; perplexa & obscuritate infuscata. Quem cum Ciceronis lectione cognitum atque animo comprehensum habebimus, tum illud non ignorabimus, quibus rebus locisq; conueniat numerosa oratio, quibus item orationis partibus proprius sit & congruus uel dactylus, uel anapestus, uel spondæus, uel trochæus, uel iambus, uel pæon, uel creticus, uel dochimus uel dichoreus. Itaque, quod est pulchrè & oratorie dicere, uerbis lectissimis loqui, sententijs optimis uti, orationem molliter æquabiliterq; struere, cum nos doceat

Ordo numeros oratorios efficit.

Usitati orationis solutæ pedes.

Cicero

Cicero, quid aliorum nugas sordescere sectemur, quid expetamus? quid uel pili faciamus? Haec mihi uideor, de imitatione, quae sentirem, potissimum dixisse: si quid praeterea est, admoneri me abs te non poenitebit. MOR. Admonebo, si quid occurret, sed nunc id potius. Ciceronem unum ut imitandum fatear, non tamen quibuslibet ingenijs congruit Tulliana phrasis: sic male cessura sit affectatio. Deinde si desint naturae uires, ut inimitabilem dicendi felicitatem assequaris, quid stultius, quam in eo scrutari, quod non potest contingere? VILL. Tullianam phrasin quibuslibet ingenijs non congruere prudenter colligis, Erasmo modo congruit nullo, Tullianae dictionis fugitantiore: quibuslibet tamen conuenit Latinae linguae cupidis, quibus id in optatis & uotis habent, pure, splendide, ornate, copiose, grauiterque dicere. Cicerone oblectantur, nec unum e multis reperiunt alendis explendisque praecclaris ingenijs aut aptiorem, aut accommodatiorem. Neque mediustidius quenquam mihi probaris, frustra Ciceronis imitationi deditum. Imitari Ciceronem, eundem semper, & sibi perpetuo constantem facilius multo queas, quam scriptores alios stilo uario & dissipato. Neminem ullum ab assidua Ciceronis lectione, omni laude uacuum redire spesces: Refert alius uerborum elegantiam & copiam, alius compositionis suauitatem, alius orationis acumen, unus omnia eximie Longolius, MOR. Nec materiae cuius, nec personis omnia

Nemo frustra Ciceronis lectioni deditus.

bus congruit, et, si congrueret, quædam negligere præstat, quàm nimio parare. Si M. Tullio tanti contitisset sua faciendia, quanti nobis, aliqua ex parte neglexisset orationis ornamenta. Nimio uero paratur, quod tãto ætatis, ualitudinis, ac uitæ etiã dispendio emitur: nimio paratur, cuius gratia disciplinas cognitum magis necessarias negligimus. Denicq; nimio paratur, quod pietatis iactura quæritur. Si ideo discitur eloquentia, ut delectemur ociosos, quid attinet rem scenicam tot uigilijs perdiscere? Sin ut persuadeamus quæ sunt honesta, efficacius dixit Phocion Atheniensis, quàm Demosthenes: sæpius persuasit, M. Cato Uticensis, quàm M. Tullius. Iam si in hoc paratur eloquentia, ut scripta nostra terantur manibus hominum, etsi citra studium contingeret Ciceronianæ dictionis similitudo, tamen arte uarietas esset affectanda, quæ lectoris nauseantis stomacho mederetur. Tantam uim habet in rebus humanis uarietas ut nec optimis semper expediat uti. V I L L. Deum immortalem, quàm hic sui similis Erasmus, quàm benedicendi insuetus, quàm ineptus. Eloquentiam simul cum eloquentiæ principe & contemnendam, & abijciendam monet, cum re scenica illam fastidiose confert. Sed accipito ad singula. Non materiæ (inquis) cuiuis nec personis omnibus conuenit Tulliana phrasim. *simile.* Sanè ut ex iisdem coloribus pictor uel Herculem, uel Achillem, uel Stentorem, uel Thersitem, uel Helenam, uel Ceruum, uel Simiam, uel Gruem, uel Pigar

Pigargum, uel Muscam, uel Formicam, uel Columbrum, uel Montem, uel Cœlum pingere potest: ita Tulliana Phrasis, id est, linguæ Latinæ ubertas, splendor, puritas, ad res quauis quadrare non possit. Quis istud quæso præter Brasimum? An ut Tulliana phrasi rectè aptèque utamur, Catilina, Verre, Vatinius teste, Pisone, Philippo, Sallustio, Clodio uno aliquo opus sit, in quos inuehamur, debacchemur, torrentem nostram eloquentiam deriuemus atque exhauriamus? An Pompeius, Cæsar, Milo, Marcellus, Ligarius, Sextius, Balbus, Cecinna, Silla, Cluentius, Rabirius, Deiotarus reuiuifcat necesse est, ut in laudatione, defensione, infirmatione, disputatione, Tullianā phrasim referamus? An laude dignis uiris, an flagitiosis, an reis & fontibus nostra caret ætas, in quibus uel laudandis, uel defendendis, uel in fidem nostram recipiendis, uel criminandis, uel accusandis Tulliana phrasis iaceat? Clodij, Catilinæ uel personam depelle, an non eadem, quibus illi cooperti erant, manent flagitia? an non eadem scelera? Milonis nomen omitte. An qui eadē uirtute sint & animi fortitudine, nostra ætate nō reperias? an non in deliberationem nostro etiam tempore res uocantur, de quibus disceptare phrasi Tulliana integrum sit? In summa, Tulliano eloquio qui abundet, latum habet perpetuò campum, in quo Tullianam phrasim aptè commodèque & profundat & explicet. Quòd si res sacras tractet, de-

k sintq̃

sintq; apud Tullium nomina nostræ ætati nota, ea suo iudicio aliunde quærat, Ciceronis uim, neruos, prudentiam, acumenq; imitetur. Non ea nostra est Tulliani moris ignoratio, ut illum uoces quasdam, quæ linguæ Latinæ deerant, à Græcis mutuatum, cum de philosophia scriberet, nesciamus, scimus id etiam certò, Ciceronianam imitationem uerborum religione non contineri; dictionis puritate & splendore, sententiarum grauitate, suauis & numerosa oratione, illam quidem metimur atque æstimamus. Nimio uero paratur, quod tanto ætatis, ualetudinis, ac uitæ etiam dispendio emitur. Erasmus auidite, adolescentes clarissimi, Erasmo auscultate, Erasmi consilio subscribite. Heu miseros atque infelices: Ciceronianam imitationem ne affectate, Ciceronis lectioni ne operam date, Ciceronem abijcite. Aetatis, ualetudinis, uitæ etiam dispendium adfert, disciplinarum ignorationem inducit, pietatis studium extinguit. Pestem ingeniorum terribissimam, luem nefariam, perniciem inauditam. Ob nimium impuri monstri studium, ægra & infirma ualetudine fuit Longolius, spiritum misere duxit Longolius, occidit præproperè Longolius, disciplinas magis necessarias, Cicerone uno contentus, negligit Longolius. His, nisi mea me fallit opinio, uocibus libens Erasmus odium suum diuturnum, quod in Longolium inueteratum habet, pasceret atque satiaret, inuidiam suam ipsi cupidè uocibus saturatur.

Voces quasdam à Græcis mutuatus est Cicero, cum de philosophia scriberet.

Ironia.

ret: Sed inuidi animi crimen horret, maledici nomen uitat, nec opinantem clanculum ferire mauult. Luce tamen ista clarius inspicitur uersutum senis consilium, quorsum hæc, sentimus omnes atque prouidemus. Animo maleuolo obsequitur maleuolus, falsa de inimico prædicat. Nimirum quis Erasmo credat, Longolium Ciceronis imitatione extinctum, uel extingui quenquam posse? quis Ciceronis Lectione ætatem minui, aut ualitudinem attentari, quis morbum contrahi, ut putet, ab Erasmo adducetur? an cum ad Ciceronem nos componimus, medicamenta, herbæ, potiones, aut alia, quæ ualitudinis integritati officiant, magis opus sunt, quàm assidua, eaque grata, & uoluptatis plena lectio, quam iucunditatis plena exercitatio? An iustum nobis alimentum substrahendum? an parcè & duriter uiuendum? an sobrietate corpus attenuandum? an à cibo lautiori, uinoque sapidiori abstinentium? an genio non indulgendum? an ioco & ludo non uacandum? an domi latendum? an perpetuò inuigilandum? laborandum? insudandum? an ea denique facienda, quæ corporis habitum deprauent? quæ macerent? quibus natura langueat? quibus uita abrumpatur? Nihil est, More, quare his nominibus inuidiam Ciceronianæ imitationi Erasmus facere, aut concitare conetur. Accuratè quidem & diligenter ad tam acuti & exacti oratoris lectionem in-

cumbendum est, ad uiuum exploranda atque inuestiganda omnia, sedulo consideranda, perpendenda, & ponderanda omnia, sed nihil tamen ita intensa cura, aut tam anxie atque laboriose, ut aliqua fiat ualitudinis offensio, aut ut morbo implicemur. Studiosorum laborem, uel, si ita appellare libet, tristitiam hilaritate condire, remittere, intermittere, animos relaxare nouere docti. Corpus bene curatum, & liberius educatum postulant literæ, uictum paulo delictiorem & unctiorem amant, languidiorem corporis constitutionem non tolerant, opimiorem poscunt: tristem animum aut tædio affectum repudiant, angorem à se arcent. Sic Longolius & animo & corpore comparatus, diu Ciceroni studuit, neque eam ob rem in morbum incidit: naturæ persoluit, cum uitam uelut precario datam reposcere uisa est, celerius fortasse, quàm debuit, sed non citius, quàm potuit. Poterat uel ad natalem diem uixdum spiritantem è medio tollere, ea lege atque conditione natum, qua in hoc mortale diuersorium illabimur, unum aut item alterum fabulæ humanæ actum spectaturi, ac mox ad primum naturæ imperantis nutum è teatro cessuri, eoque redituri, unde paulò ante clam huc adreperimus. Cesset igitur Erasmus Tullianæ imitationi fraudi importunè uertere, quod natura iubente accidit. Cesset iuuentutem ualitudinis & mortis denuntiatione à Cicerone reuocare. Cesset iactitare in Cicerone imitando no-
bis

Corpus bene curatum postulant literæ.

Ad naturæ nutum è uita excedimus.

bis per focordiam salutem, tempus, ætatem, ingenium defluere. Corporis habitui nihil obest Cicero nis lectio, animo & ingenio prodest: ualitudinem nõ offendit, uoluptatem adfert. Commoda sexcenta inuehit, damnum nullum, dispendium nullum neque ingenij, neque ætatis importat: nomen illustrat, gloriam conciliat, facundiam addit: cuius facultas pluris Cicero ni constitit, quàm reputat Erasmus. Neglecto uitæ discrimine, prætermissa patriæ charitate, posthabita negotiorum ac rei familiaris ratione, Athenas profectus est: illic se diu excoluit, suam illic eloquentiam auxit, stili ubertatem & lasciuia multa diligentia & labore depauit: Molonem & Philonem pluribus annis audiuit, nihil non expertus est, nihil non subiit, nihil non pertulit, ut ad summam eloquentiæ laudem adspiraret. Eam nunc illi uel stertenti obuenisse, eam nunc illi nullo labore aut diligentia, nulla exercitatione constitisse clamet Erasmus. Constitit, quanti constare potest, neque, si sciuiisset alia esse orationis ornamenta, quam quibus totus splendet, labori aut ualitudini pepercisset, ut præstanti illa laude esset cumulatio. Comparatam immensis laboribus, & acerrimis exercitationibus, tum summa industria absolutam & perfectam, nobis per manus tradidit, nobis reliquit: quam studiose sequamur, quam tota mente atque omni animo intueamur, quam, si fieri ullo modo potest, quod nullo planè potest, animosè æmulemur. At nimio paratur, cuius gratia disciplinas

Quantum Cicero ni studium & labor in eloquentia comparanda.

cognitu magis necessarias negligimus. Quid ad huius uocis insolentiam atque indignitatem addi potest? quem impediunt Ciceronis imitatio, dialecticorum scientiam ne disceret, aut omnes philosophiæ locos ne nosse uellet? Physicis ne delectaretur? Geometriæ ne operam daret: Ius ciuile ne teneret? rerum gestarum & memoriæ ueteris ordinem, imperiosorum populorum & regum illustrium bella audire ne expeteret? Quis hæc dicendi facultati uicina atque finitima à Cicerone uocari, quis ad ea discenda nos à Cicerone commoneferi nescit? Id Cicero facit scilicet, id eius lectio suadet, hanc nobis dat mentem eius imitatio, ut loquaces tantum haberi uelimus, non disciplinarum omnium cognitione instrui cupiamus: ut inanem uerborum strepitum amemus, rerum scientiam negligamus. Enimvero theologi apud Ciceronem nihil: facile assentior. Pietatis igitur nihil: nego. Pietatis colendæ præceptis institutisque uix careat, qui tanto Philosophiam studio amoreque complexus est. Christum non loquitur: Ignotum loqui non potuit, à Christi lege non omnino aliena aut remota pluribus locis scribit. Suis ad philosophiam colendam adhortationibus, plus religionis, plus uitæ candoris integritatisque ille nobis instillat, quam theologica sua garrulitate Erasmus. Nullum nobis theologiæ institutum deest, Christo si credimus, & fidem habemus. Quid attinet rem tot su peruacaneis scriptis suadere, quam amplecti, nisi auctore & suasore Christo, nemo possit? in qua nec confirmam

Christum sibi ignotum loqui non potuit Cicero, sed à Christi lege non aliena scripsit.

firmamur, quam nec ritè nec ordine colimus, nec retinemus, stimulum nisi insistentibus Christus ad moueat? dubitantes nisi impellat atque incitet? Iam desinat Erasmus theologiæ studium sibi in gloria ambitiosius ponere, suas in theologiam operas laboresque uenditare putidiusculum arbitretur, inanes eos profusus, & fructu omni carentes. Respondeat hîc potius, qua insania atque amentia, ideo disci eloquentiam scribit, ut ociosos tantùm oblectemus. Planè de suo omnes ingenio pendit. Otiosis tantùm mulierculis, & plebi inconditæ, quia suis scriptis & nugis risum mouere atque satisfacere semper laborauit, quia scurram agere tantùm nouit, eloquentiam sic factam putat, ut otiosis solum gratificetur & inseruiat. Sin, inquit, in hoc discitur, ut persuadeamus quæ sunt honesta, efficacius dixit Phocion Atheniensis, quàm Demosthenes: sæpius persuasit Cato Uticensis, quàm M. Tullius. Quibus in causis, More, tanta fuit Phocionis, Catonis uel in persuadendo felicitas? an in Milonis, an in Ligarij, an in Marcelli, an in Syllæ defensione? an in Verris accusatione? an in rei alicuius capite tuendo, aut in salute cuiusquam seruanda? Persuasit uterque sæpe, sed res, quæ adhortatione potius, quàm persuasione indigerent, Reipublicæ commodis per se quidem utiles, populares, gratiosæ. Sed quos iudiciorum laqueis irretitos, toties expedierunt? quos toties de reis exemerunt? quos toties suo patrocínio absolutos

lutos fordidatæ clientum affiniumq; cohorti, quos gementi uxori, quos plangentibus & supplicibus liberis obtulerunt; quorum toties dignitatem atque existimationem, salutemq; sua eloquentia tutati sunt;

Oratio pro Ligario quàm efficax fuit.

An pro ligario causam dixit Cato; an illi in Cæsaris odium iramq; suppetias tulit; an illum in desperatis & perditis habitum erexit; an Cæsarem perniciose & atrociter de illo cogitantem mitigauit; an leniuit; an placauit; an Cæsaris stomachum & indignationem in mansuetudinem misericordiamq; conuertit; an codicillos abijcere coëgit; Quanta hæc persuasionis exempla; quàm illustria documenta; quàm eximie egregiaq; significationes; an hoc facteri dubitabit Erasmus. MOR. Fatebitur fortasse, ut ne de re leuiori pertinacius digladietur, sed quod proximè dixi, actutum obijciet. VILL. Quid istud rei est; è memoria mihi effluxit; iterare meo rogatu potes. MOR. Iterabo bona aurium & uenia & pacem, quæ hoc iam semel à me hauserunt, sed tibi morem geri libet. VILL. Dic modo. MOR. Tantam uim habet in rebus humanis uarietas, ut nec optimis semper expediat uti, nec alio nomine magis commendatur Homerus & Horatius, quàm quòd rerum, ac figurarum admirabili uarietate, non sinunt oboriri tædium lectionis. Ad hanc nos natura quodammodo finxit, suum cuiq; tribuens ingenium, ut uix duos reperiatis, qui eadem uel possint uel ament; iam cum nihil sit humano stomacho delicatius, aut fastidio

fastidiosius, tum ad eruditionem parandam tantum uoluminum nobis sit deuorandum, quis posset in perpetua lectione perdurare, si cunctorum esset idem stilius, ac similis dictio? Præstat igitur ut in epulis, ita & in scriptis esse quædam deteriora, quàm per omnia similia. Qualis autem esset ille conuiuator, qui cum plurimos acciperet, inter quos uix duo palati iudicio consentirent, cibos apponeret omnes eodem more conditos, etiam si delicias Appicianas apponeret: Nunc dum alius alio dicendi genere capitur, sit ut nihil non legatur. Ut ne repetam ipsam quoque naturam repugnare isti affectationi, quæ uoluit orationem esse speculum animi. Porro cum tanta sit ingeniorum dissimilitudo, quanta uix est formarum aut uocum, mendax erit speculum, nisi natiuam referat mentis imaginem: & hoc ipsum est, quod imprimis delectat lectorem, ex oratione scriptoris affectus, indolem, sensum, ingeniumque cognoscere, nihilominus quàm si complures annos cum illo consuetudinem egeris. Et hinc diuersorum tam diuersa erga librorum scriptores studia, prout quenque genius cognatus aut alienus, uel conciliat, uel abducit: haud aliter, quàm in formis corporum alia species alium delectat, offendit'ue. Dicam quid mihi contigerit. Adolescens adamabam poëtas omnes, uerum simulatque sum Horatio factus familiarior, præ hoc omnes cæteri putere coeperunt, alioqui per se miserabiles. Quid existimas in causa fuisse? nisi genio-

l rum

rum arcanam quandam affinitatem, quæ in mutis illis literis agnoscitur. Hoc genuinum ac natium non spirat in oratione, nihil nisi Ciceronem exprimentium. Quid quod probi uiri, quanquam parum felici forma nati sunt, nolint tamen apposita persona, formosissimi cuiuspiam mentiri speciem, ac ne pingi quidem alia forma sustineant, quam dedit natura, quod turpe sit mentita facie imponere cuiquam, & ridicula res sit mendax speculum, aut absentatrix imago. VILLAN. Doleo tantum esse in Erasmo garrulitatis studium, ut inepta quouis loco fundat, & absurda impudenter loquatur, sed hoc me magis excruciat, tui te & instituti & promissi tam breui oblitum, ut, quod te minimè facturum, modò receperas, inanem Erasmi sermonem inculces, & hanc nobis molestiam exhibere nihil prorsus uerearis. Quid in dicendo aut in scribendo uarietatem tantopere laudari attinet? Num quando uariè dicta & scripta ex omnibus maximè delectare & placere quisquam mortalium dubitauit? Insigni uarietatis laude commendentur & Homerus & Horatius, ea uoluptate lectores capiant, ea iucunditate ad se alliciant, an minor in Ciceronis libris uarietas? an productior rerum omnium similitudo? ad quem si te componas, in quo si totus sis, cui si hæreas, quid uetabit, quominus pictorum more, qui ex eodem colorum apparatu eandem propositam formam, uariè pro sua quisque arte & uoluntate reddunt, tu uerborum

borum proprietatem & elegantiam ab illo sumas, ac ita uariè rem ipsam distinguas & tractes, ut tuo, non aliunde assumpto uti uidearis? Nunquid minus uariam naturam esse dicas, quòd in humano corpore effingendo, uno semper loco labra, nasum, oculos brachia, stomachum, manus, & omnia separatim membra constituat? an quòd unum & idem perpetuò os homini atque foeminæ inijciat, minus uaria censeatur? Varia est & diuersa, quanquam eadem semper forma humanum corpus quadret, sed notis quibusdam distinctum atque uariatum, aliud quidem breuiori statura, aliud proceriori, aliud Labris promissioribus, contractioribus aliud, aliud habitu strigosiori, gracilioréque, aliud magis læto & curatiore. Non secus, qui in Cicerone uersatur, eadem semper uerba usurpet necesse est, sed ad rem susceptam ita diuersè accommodata, ut simul Latine, purè, eleganter, propriè, aptè, ornatè, copiosè, denique Tullianè loquatur, & uariè, ut nihil repetitum, aut plus semel dictum iudices. M. Antonium, Crassum, Catulum, Cæsarem, Ciceronem, Hortensium, fac in uiuis esse, & illos pro reo aliquo defensionem efflagita, eamq; officiosè suscipiant, & sordidato reo atque ad pedes prouoluto patrocinium præstare uelint, nunquid Latine loqui uolentibus, alia, quàm quæ in linguæ Latinæ usu sunt, quærenda erunt uerba, schemata, tropi? an iisdem

uocibus, similiq; omnes dictione non utentur: Sic
mili prorsus, sed eadem uerborum puritate & ele-
gantia contextam suam quisque orationem pro in-
genij & excogitationis uarietate immutabit atque
uariabit, sic mehercule, ut illos splendide, ornatè que,
& uariè diuersè que omnes dixisse intelligas. Tersè
& uenustè scripsit Cicero, ad illam se uenustatem
composuit Longolius. Tersus igitur uterque & uen-
ustus, laudabilis uterque & magnus: quis tamen
alterum ab altero diuersum & uarium neget: quis
in utroque eisdem stili ductus ac lineamenta agnos-
cat: Eadem uia, qua Longolius, qui Ciceronem in-
sequetur, uarietatem cumulatè præstabit, nec acci-
det, ut Erasmi suasu ad deteriora deflectat, ne per
omnia similis sit. Nimum continuatæ similitudi-
nis uitium effugiet facile, qui eo quo Tullius modo,
uarius esse studebit. Nihil minus fiet, quàm ut con-
uiuatore mimitetur, qui, cum plures accipiat palati
iudicio discrepantes, cibos apponit omnes eodem
modo conditos. Rem insulsam, & à solertis prudens
tisq; hominis arte remotam. Coci potius periti ex-
emplo utetur, qui ex armo ueruecino plura edul-
lia, & diuersas mensas conficit, aut tam uario iure
uitulinam, bouillam uel condit, ut uel ferinæ, uel
pulpamenti, uel carnis fartæ gustum saporè mque
referat. Sicut enim se res habet: qui Ciceronem accu-
ratè legerit, & illum exactè imitari conetur, non
operosum est, ut scriptori uarietatis laude nobili
deditus,

deditus, uaria oratione lectorem oblectet atque retineat. Qui copia capiuntur, ijs ubertate satisfaciet; quos breuitas iuuat, pressa & contracta dicendi, si uolet, specie delectabit: qui altum & sublime orationis genus amant, elato & grandi stilo, ab illis gratiam inibit, famamque oratoris non uulgaris consequetur. Naturam uarietatis studiosam nullo sanè pacto mihi quisquam probaret, nisi nos eiusdem cupidos, & de re qualibet uariè scribendi facultate præditos procreasset. Velit ipsa illa orationem esse speculum animi: an natiuam mentis imaginem oratione, uerborum Ciceronianorum splendore culta atque ornata referre non licebit. Aufert ne liberam, quæ sentimus, & animo agitamus, dicendi atque scribendi facultatem diuinus ille Romanæ eloquentiæ parens: cum nos uerborum copia, schematum cumulo, sententiarum grauitate, numerorum oratoriorum suauitate instruit: cum nos sanctis philosophiæ institutis excolit. Putas ne ualentem Lanistam, ense expolito impediri, ne corpus in omnes partes ad arbitrium suum uerset, & solita uolubilitate circumfiliat? Ita ne quoque Ciceronis imitatione mentis aciem perstringi existimas, aut in certam sententiarum regionem compelli, ut ex ea egredi uetitum sit & nefas? Non grauatim dabo, prout quenque genius cognatus, aut alienus, uel conciliat, uel abducit, ita nostra esse erga librorum scriptores studia: sed cuius genius Latini eloquii dignitati splendoremque amicus sit, qua potius, quam Ci-

ceronis imitatione oblectetur Latinæ facundiæ longe
 omnium principis? Haud aliter quàm in formis cor-
 porum alia species, alium delectat, offendit ue, in scri-
 ptorum etiam lucubrationibus plures sese offerunt
 stili formæ, quibus uariè afficiamur: quis tamen tam
 negligēs & socors formarum spectator, aut tam igna-
 rus iudex, ut pluribus uenusta forma, & liberali uultu
 adductis uirginibus, pulchrioris uenustiorisq; amore
 non incendatur, neglectis statæ formæ cæteris? Non
 cognitos habet Erasmus generosorum animorum co-
 natus, & laudabiles cupiditates. Quis excelso & elat-
 to animo, Tersitis aut Stentoris res gestas, sibi potius
 sequendas proponat, quàm præclara Achillis aut
 Hectoris facinora? quis uelites nescio quos ignobilis
 les & obscuros imitari malit, quàm ad Scipionis,
 Pompeij Cæsarisq; gloriam contendere? quis pro-
 inde plebeiorum & triuialium scriptorū nugas equas
 re pulchrius præstantius ue arbitretur, quàm ad Ci-
 ceronis umbrā uel longo interuallo accedere? quam
 inter Ciceronianos reponi? At uero probis, inquit,
 uiris graue est & religiosum, piaculumq; uidetur,
 quanquam parum felici forma natis, apposita perso-
 na speciem, formosissimi cuiuspiam mentiri ac ne pin-
 gi quidem alia forma sustinent, quàm dedit natura.
 Incredibilem & inauditam Erasmi simplicitatem: can-
 didos planè & eximios mores. Iuuat hic Aesopici
 apologi obiter meminisse, quo uulpem fingit prædam
 aspernantem, quam assequi non poterat. Eo Erasmus
 modo

modo, uir bonus & uerè simplex (hoc si fateantur, qui eum dolis confutum clamant) qua decorari ornariq; nunquam illi concessum est, personam Ciceronianam turpem & parum decentem putat, eamq; probis uiris non conuenire scribit. Verum non sine crimine, & uitio damnat, quod tametsi non assequutus est, iure tamen ab eo laudari, & ad id iuuentutem inflammari debuisse docti omnes arbitrantur. **MORVS.** Esto istud, ut uis. An ab eruditis merito non ridentur improbi quidam, qui uiros alioqui doctos & eloquentes, ac nominis immortalitate dignos, non alio nomine reiiciunt, ac è bibliothecis submovent, nisi quòd se ipsos stilo maluerint exprimere, quàm Ciceronem, cum imposturæ genus sit teipsum non exprimere, sed alienæ formæ præstigium oculis hominū obijcere? Et haud scio, an multos inuenturimus, qui totam corporis sui speciem uelint cum aliena commutare: multo pauciores puto esse, qui mentem & ingeniū totum cum alterius ingenio sint permutaturi. Primum quòd nemo uelit alius esse, quam est, deinde, quòd suis quisq; dotibus sic temperatus est naturæ prouidentia, ut etiam si quid adsit uitij, uirtutibus adiunctis paria faciat. Habet animus faciem quandam suam in oratione uelut in speculo reflectentem, quam à natiua specie in diuersum refingere, quid aliud est, quàm in publicum uenire personatum? **VILL.** Bona certè uerba, & mirè expedita: sed quid ueri aut grauis habent, aut homine sapiente

digni: Principio si quis eloquentiæ laude minus forte floreat, uirtute tamen alia, aut recondita aliqua disciplina atque eruditione clarus sit, cuius præstantia & celebritate immortalitatem mereatur, inuentus adhuc nemo est tanta amentia aut impudētia, qui quem uirtutis nomine eternū nouit, posterorum memoria indignum censeat, aut ea tantum causa à bibliothecis submoueat, quòd scribendo Ciceronem non referat. Sic Plinium utrunque, sic T. Liuium, sic Quintilianum, sic Q. Curtium, sic Columellam, sic Iustinum, sic Vitruuium, sic Vegetium, ac reliquam præclarorum scriptorum turbam & colimus, & obseruamus, tametsi Ciceroniana uel puritate uel elegantia non omnino præstabilem. Deerat Erasmo garrandi argumentum hoc nisi ad cæteras nugas adiecisset, improbos esse quosdam, qui uiros alioqui doctos è bibliothecis submouerēt, quòd seipsos stilo exprimere maluissent, quàm Ciceronem. Vel alio, quantum ego iudicare possum, astu calliditateq; in hunc locum incurrit, ut quos sibi non satis æquos sentit, isto risu, uelut telo feriat, terreatq;, ne Erasmi nomē minus aut suspiciant, aut admirētur, quòd totus à Tulliana phrasi abhorreat, blateretq; ridiculè potius, quàm Latine linguæ candore & Ciceronis grauitate utatur. Putauit enim homo multi consilij, & piij animi, imposturæ genus esse, seipsum non exprimere, alienæ formæ præstigium obijcere: quasi uero, qui Ciceroni imitando studeat, non seipsum, ut ante diximus, liberè quidem expri

Ironia.

exprimat, aut ingenium, quod Erasmus infulsè & absurdè scribit, mentemq; suam totam, cum alterius ingenio permutet. Proinde cuius est hæc, nisi demens & insipientis, sententiæ alium esse, quàm est, uelle neminem. Repugnat tam ineptæ uoci, sapientum prudentia, qui consilium ad tempus subinde mutant, & quod è re sua atque existimatione est, aliunde petere non dubitant. At in publicum personatum uenire non reprehensione aut uitio caret. Quam personam gestat More, qui sana mente & integro animo, Tulliana eloquētia ornatus in publicum prodit; eum ne quisquam subsannet; eum ne quisquam rideat; Nemo ita comptum, personatum existimat, sed, qui prudentissimo cuiq; & uirtutis studiosissimo proprius est, eo ornatu expoliturum recognoscit. Hic uero de te sciscitari non ineptum sit aut alienum: quoniam scriptorum imitationem, laruam personamque appellat Erasmus, qua persona ornatus in publicum uenit; Duplici ea quidem, & utraque deformi atque horrida, neq; inter doctos satis tolerabili. Verborum personam (da nos ita loqui posse, licet asperè & nouè) Horatiij Hemistichijs, Apulei impuris uocibus, Beroaldii adagijs, sibi ipse confecit, tandem post inanes labores in eum modum stilo inquinatus, quo leprosi facies, maculis tum marcentibus, tum pallentibus & sanie immunda plenis, turpiter misereq; foedata. Sententiarum Laruam (hic etiam uerbi ueniam à te peto) unde nisi à Luciano assumpsit, autore omnium maxime

ximè dicaci & conuitiolo, religionis experti, dei igna-
 ro, & ad omnia tum sacra, tum profana ridenda pro-
 iecto, Falleris uerò, hic si à me expectas, ut, qui pos-
 tiffimùm loci, Erasmmum dicacitatis, editicq; liberius &
 insolentius in multa risus arguunt, ex eius scriptis no-
 minatim eliciam, atque in apertum proferam. Leuior
 ri hominis iudicio dum in hoc genere aduersor, &
 opinionem infirmo, commissum à me nolim, ut hui-
 us existimationem acerbius oppugnare, impotens
 tius ue labefactare uidear: solum id probare suades
 recq; adnitor, qui alijs turpe esse scribit, Ciceronianè
 personatum in publicum uenire, eum ipsum turpius
 obscœniusq; personatū in scœnam iam diu prodijse
 se. At me diutius ne teneto, quid in summa Erasmus
 de imitatione sentiat, breuibus explica. M O R. Am-
 plectitur imitationem, sed quæ adiuuet naturam, non
 uiolet: quæ corrigat illius dotes, non obruat: probat
 imitationē, sed ad exemplum ingenio imitatoris con-
 gruens, aut certè non repugnans, ne uideamur cum
 Gigantibus *θεομαχηῖν*. Rursus imitationem probat non
 uni addictam præscripto, à cuius literis non ausis dis-
 scedere, sed ex omnibus autoribus, aut certè præstan-
 tissimis, quid in quocq; præcellit maximè, tuocq; con-
 gruit ingenio, decerpentē, nec statim attextentem ora-
 tioni, quicquid occurrit bellum, sed in ipsum animū
 uelut in stomachum traicientem, ut transfusum in
 uænas ex ingenio tuo natum, non aliunde emendi-
 catum esse uideatur, ac mentis naturæq; tuæ uigo-
 rem &

rem & indolem spiret, ut qui legit, non agnoscat emblema Ciceroni detractum, sed foetum è tuo natum cerebro, quemadmodum aiunt Palladem è cerebro Iouis, uiuam parentis imaginem referentem: nec oratio tua cento quispiam sit, aut opus musaicum, sed spirans imago tui pectoris, aut amnis è fonte cordis tui promanans. Sit autem prima præcipuaq; cura penitus cognoscendæ rei, quam tractandam suscipias. Ea tibi suppeditabit orationis copiam, suppeditabit affectus ueros & natiuos. Ita demum fiet, ut tua uiuat, spiret, agat, moueat & rapiat oratio, teq; totum exprimat. VILL. Desperaram tanto in Longolium odio suffusum senem, & inuidia insanum, recti quicquam tandem eloqui posse, quem hoc loco resipiscere gaudeo, & non absurdam omnino de imitatione sententiam ferre ipse uideo. Doctè monet & probè, quos ita ad imitationem hortatur, ut non quicquid arridet, orationi continuò attexant, sed quæ ad imitationem à scriptoribus sumunt, in stomachum transciant, & bene concoquant, ut transmissum in uenas, uelut nostrum renascatur, non uideatur aliunde corrogatum. Placent quæ in eam rationem eruditè disputat: displicet hoc tamen, & recti iudicij opinionem, quam ille mihi commouerat, plurimum certè fallit. Displicet meherculè quod imperitè suadet, ex omnibus generatim autoribus comparandam imitationem. Omnes summo studio & diligentia legendos, ex ijs, quæ splendidiora sunt, colligenda non repugno,

unum Ciceronem imitandum assero, nisi nobis illud accidere uelimus, quod n̄s, ut uidere est, frequenter accidit, qui, cum uitam partim Romæ, partim Lutiæ Parisiorum, partim Londini, Partim Friburgi egerint, neque Romanæ tandem, neque Gallicè, neque Britannicè, neque Germanicè, exactè aut purè sciunt, ineptè omnia loquuntur & balbutiunt. *M O.* Tu'ne tamen istorum superstitionem, dicam an amenitiam? in Cicerone imitando laudas, qui ne peruulgatis quidem dictionibus utantur, nisi consulto codice, què sibi ex peculiaribus Ciceronis locutionibus conscribunt? qui nec grāmaticis præceptionibus fidunt, nec Terentij, aut æquè probati autoris uerba recipiunt, qui non hyberna nocte unicam epistolę peritum absoluunt, quibus prima cautio est, ne cui Latine loquantur: qui uerba nunquam sine longa præmeditatione faciunt, qui ex Cicerone excerptas & concinnatas formulas sermonis habent, aut ad salutandum, aut ad resalutandum, aut ad gratulandum longinqua ex peregrinatione reduci, siue ex graui egrotatione rediuiuo, aut ad agendas gratias ei, qui beneficium contulit, aut ad bene precandum ei, qui nuper uxorem duxit, aut ad eius, cui uxor interiit, deplorandum casum paratas, quas prætergredi nefarium & scelestum ducant? *VILL.* Ista ab Erasmo maleuolè collecta non ignoro, ut Ciceronianorum rideret diligentiam, & gloriam minueret. Qui tam angustis & superstitiosa scribendi loquendi ue sollicitudine
illig

illigetur, nemo Ciceronianum iudicat, neque etiam, qui Ciceronis lectione oblectetur, & tam diuini scriptoris uim ubertatemque perceperit, illis ineptijs ridiculum se præbet, rerum copia, & sententiarum uarietate abundantissimus, ipsaque uerborum compositio ne non impolitus, & æquabili in scribendo lenitate profluens. Terentij uerbum repudiandum prorsus nullum moneo, quod magis ad orationis solutæ libertatē, quàm ad carminis seruitutē accedat, quodque potius in compositionis seriem & ordinem cum lenitate illabatur, quàm stridens cum strepitu præcipitet, atque quod cum alijs suo loco eleganter uenustèque consistat, & penè lateat, non uelut nouum, aut ut ab extranea aliqua colonia emigrans, inter alia notari deprehendi ue possit. Reliquorum autorum uocibus uti, nulla uiro docto religio est, in ciuitatem certè Romanam admissis, non peregrinis, & nimia uetustate, sicuti uino, non fugientibus, aut acescentibus: quis enim delicato palato insipida non fastidiat? quis acerbam non respuat? quis putrida non oderit? similia qui fugiet, exactum & rectum Ciceronis iudicium in uerborum delectu imitari existimabo: recepta & usu comprobata uulgataque qui morosè negliget, eam, quam maxime excellit Cicero, uerborum copiam & foecunditatem ridiculè aspernari prædicabo. Promptam uero & expeditam loquendi facultatem tam uehementer laudo, quàm qui uehementissimè, sed ea præditos paucos admodum noui: neque certè ulla aut naturè

Terentij uerba non fugiēda sunt modo orationi solutæ conueniant.

De prompta loquendi facultate.

felicitate, aut studij uehementia, aut ingenij & memorie magnitudine, aut ulla exercitatione & usu fieri intelligas, ut tam doctè & eleganter ex tempore loquamur, quàm quieti & ociosi post multam excogitationem scribimus. Pleniora sunt & uberiora quæ chartis reponimus, quàm quæ inter nos confabulamur: stilum cogitatio alit & auget, formaturq; meditatione oratio, & ad habitum uenustiore[m] adolefcit. Quare qui sibi ne uel uerbum quidem, aut non satis proprium, aut malè collocatū & asperius cadens, aut rudius prolatum excidat, & metuūt & cauent, amantq; perpetuam stili æquabilitatem & inoffensum orationis cursum, non ita libenter, neque nisi necessario lingua Latina utuntur, uitantq; odiosè illius ostentationis suspicionem, in quam iure incidunt, qui, ne parum familiarem & domesticum habere Latinum sermonem censeantur, canes etiam & bruta Latine alloquuntur, seruos & fœminas linguæ Latinæ rudes, Latine compellant, omnia denique Latine effutiunt. Quam damnandam & ridiculam consuetudinem nõ abs re execrantur eloquentiæ studiosi, quodq; præmeditatum & longa cogitatione accuratum sit, Demosthenis exemplo eloqui malunt, quàm inconsulto & imprudenter Latinum sermonē ad omnia projicere. Hoc Budæum Galliæ lumen, uirumq; omni laude maiorem factitare audimus, quod Erasmo ignotum credimus, cuius stomacho oneri est & nausæ, uerborum sententiærumq; pondus & grauitas: omnia euomit

Budæus.

Erasmus.

euomit cruditate coactus, nihil decoquit frigiditate concretus & exanguis. Attulit hoc profecto Germanis uitium nimia illa Latinè loquendi cupiditas, & quotidianus usus, ut doctius multo tersiusq; uerba faciant & loquantur, quàm scribant, nec discriminis quicquam inter eam, quæ scriptis ac lucubrationibus eloquentium inesse debet, grauitatem, & familiare colloquium constituent. Caue autem putes, quanti apud me est, cui utrunque & promptè loquendi, & disertè scribendi munus à natura contigit, tanti esse quenquam. Tanta laude illustres, tanta gloria claros, tanta uirtute cumulos, pro eo, quòd reliquis excellunt, admiror, sed nec illos quidem pro nihilo confestim duco, aut minus etiã laudo, qui extemporanea eloquentia defecti, raram quandam & admirabilem scribendo facundiam præstant, ac minutulum illud nature, non hominis uitium maiore uirtute redimunt.

MOR. Vera ista quidem & recta. At de Longolio, & imitationis partibus satis iam superq; disputatum sit. Nunc, cui posteriorè anteuertimus, primam dialogi Erasmi partem, quanquã serius, referemus. Non Longolij gloriam minui, nõ illius laudes deprimi audies. Marcum illum tuum Ciceronem Arpinatem Oratorem, quem tantopere suspicis, & omnibus uirtutibus spectabilem narras, infantia accusari, ac plurium insimulari coarguiq; uitiorum intelliges, illius nomen ita mox obtritum spectabis, ut nec pedes nec caput illius eloquentia famam non solum eleuabo, sed uis

tam etiam hominis moresq̄ discutiam, uiasq̄ omnes
 persequar, ut, quem unum imitandum mones, fugien-
 dum abijciendumq̄ probem: tu uide ut his uoranz
 dis molestijs constantem te præbeas, Ciceroniani
 nominis tam studiosus, & uindex defensorq̄ acerrim-
 us. VILL. Constantem facile me præbebo, & ani-
 mi grauitatem retinebo, qui ad triuialia Erasmi conui-
 tia callum iam pridem obduxi, atque obdurui. Non
 me clam est tantam esse Erasmi impudentiam, tan-
 tumq̄ maledicendi studium, ut quo ore Longolium
 spoliare contendit, eodem Tullij nomen attentet, nec
 non contaminare conetur: sed infani & furentis uer-
 ba refer. MOR. Ego certe id libens. VILL. Aus-
 diam haud dubiè libentius, non uoluptatem ex tam
 acerbis maledictis percepturus ullam, sed Ciceronis
 existimationem pro uirili defensurus, & Erasmi inso-
 lentiam uerbis, quo ad eius fieri poterit, repressurus:
 tu nisi pro tua in Erasmus beneuolentia & studio,
 illos dialogi locos memoria complexus es, memoria
 terq̄ pronuntiare potes, de scripto recita. MOR.
 Faciam. Etenim tametsi inaudita & incredibili amici-
 tia Erasmus prosequor, non tanta est tamen nostra,
 quanta est Ciceronianorum tuorum diligentia atque
 sedulitas, qui una Ciceronis lectione non contenti,
 uniuersos illius locos æquè atque unguis cognitos
 habēt, & memoriæ curiosè mandant. Mihi cōtra au-
 toris cuiusuis libros semel uorasse satis est, aut inscrip-
 tionem tantum interdum legisse, VILL. Nihil mis-
 rum

rum, si tam fraternè & tu & Erasmus inuicem amatis, morum similitudine congruentes. Non maiori puto diligentia libros quosuis ab Erasmo, quàm à te legi. Eadem suos leuitate projicit, qua percurrit alios nos. Sed ad rem ueniendum: Longius, quàm licet, digredimur. M O R. Venio. In hac igitur es sententia, nullam in alijs oratoribus esse uirtutem imitatu dignam, quæ non eximia sit in M. Tullio. V I L L. Ita prorsus, ut antea differui. M O R. Nec ullum in hoc esse nguuum, qui non maior sit in cæteris. V I L L. Sententiam nihil muto, neque hoc concedo, in Cicerone ullum esse næuum. M O R. Non hîc proferam M. Brutum qui totum hoc dicendi genus, quod Ciceroni uisum est optimum, improbavit: cumq; statutus ac diuisionis propositiones, uelut causæ totius columnæ, præcipua sit orationis pars, in oratione pro Milone, quam adeo suspiciunt omnes, Brutus non probauit primarium ac secundarium causæ statum adhibitum à M. Tullio, sed eandem causam aliter tractauit. Non obijciam Pomponium Atticum, cuius unguiculos ac miniatulas cærulas à se metui scribit Cicero, quibus ille notare solitus est, quæ in M. Tullij scriptis offendebant. Non M. Catonem, qui Ciceronem, cum sibi maximè festiuus uideretur, ridiculum appellauit. Hactenus & uiros graues, & amicos Ciceronis recësiui. Hîc si adijciam Gallum, Lartium, Licinium, Cestium, Caluum, Asinium: si Cælium, ac Senecam, si complures alios, qui cum de Cicerone

nis ingenio non magnificè senferunt, tum orationis genus damnarunt, alijs illum appellantibus aridum, ieiunum, exuccum, exanguem, elumbem, ac dissolutum, mollem, ac parum uirum: rursus alijs tumidum, asiaticum, ac superfluis redundantem: respondebis hæc esse uel inimicorum, uel inuidorum iudicia, qui iam triumuirali proscriptione deiecti, famam etiam moliti sunt, si minus extinguere, certe obscurare. VILLAN. Inuidorum & inimicorum esse iudicia quid ni respondeã? Verùm alios ab alijs fecernamus, & singulorum de Cicerone opiniones separatim expendamus. Improbauit genus dicendi Brutus, quod optimum Ciceroni uisum est. An uel duos uno dicendi genere oblectari uideas? Suum secutus est Brutus, Ciceronem non ita magni fecit, Quid? unius ne Bruti iudicio stabimus? illius ne sententia Ciceronem improbabimus? reperit in oratione pro Milone, quæ reprehenderet, magis adeo forte, ne parum acutus & subtilis uideretur, quàm iusta & probabili ad reprehendendum causa adductus. Purius est posterorum iudicium, Brutum igitur depellamus, & in diuina illa oratione acurate omnia à nobis ponderentur: quid non exactum & absolutum occurret? Sentio, quod obmurmuratus sit Erasmus: Posterorum iudicium purius esse utique fatebitur: tam exactum, quàm antiquorum fuit præcisè negabit, hocq; addet, nos tam longo interuallo à perfecto linguæ Latinæ tempore seiunctos,

ctos, uix rectè de linguæ Latinæ præstantia & arte
 rhetorica iudicare posse, Brutum rectius iudicasse,
 Sanè, si æmulatio atque inuidia, quæ facile inter
 eiusdem laudis cupidos serpit, ut par erat, abfuiſſet.
 Iudicare rectè etiam possumus, facilius multo, quàm
 rem iudicatam assequi, aut tanta esse eloquentiæ ma-
 gnitudine, quanta antiquos claruisse, memoriæ pro-
 ditum est. Primarium ac secundarium causæ sta-
 tum adhibuerit Cicero, quid tamen diuersum à pro-
 positione diuisionis notes? quid non consentaneum
 & quadrans? quid alienum, aut extra ordinem ex-
 currens? An Bruto maleuolè iudicanti fidem, quàm
 Ciceroni diuinè & supra omnem admirationem at-
 que laudem dicenti, honorem habere malimus?
 an quod ille leuiter reprehendit, animaduertere quis
 quam in Cicerone possit? Ciceronianæ laudi detra-
 here, Bruti reprehensione ridiculè Erasmi cona-
 tur, frustra simul & absurdè Pomponij Attici un-
 guiculos & ceras miniatulas obijcit, eas Ciceroni me-
 tui fuisse, ineptè scribit. Attici iudicium neque timuit
 Cicero, neque necessariò subiit. Tantum Attico tri-
 buit, ut se illius castigationi libenter submitteret, ut
 multa, quæ dubia haberet, neque satis usitata uis-
 deret, cum illo communicata uellet: ut illo denique
 suorum scriptorum uelut canone atque Aristar-
 cho uteretur. Quæ si limatulo uiri tam docti iu-
 dicio perpoliri cupiit, aut agrestes simus planè nisi

singularem Ciceronis prudentiam consiliūque lau-
 demus, aut stupidorum & inertium nomen non
 effugiamus, atque communium literarum & poli-
 tioris humanitatis expertes uideamur, nisi ab au-
 tore tam eleganti elucubrata, & iudice tam eximio
 elimata magis magisque amplexemur, atque omni
 ex parte absoluta perfectaue existimemus. Co-
 gnosce autem quā insanierint, quantoque maio-
 rem suæ leuitatis, quā sapientiæ declarandæ cau-
 sam quæsierint, qui, cum de Ciceronis ingenio non
 satis magnificè sentirent, illum aridum, ieiunum,
 exuccum: exanguem, elumbem, ac dissolutum,
 mollem ac parum uirum: rursus tumidum, & su-
 perfluis redundantem uocarunt. Tuum hīc iudi-
 cium Cæsar, tuum illud diuinum iudicium hīc ap-
 pello. Elumbis ne atque exanguis fuit tum Tul-
 lius, cum te Ligario atrociter minitantem, ardenti
 sua ille oratione, uelut fulmen de cœlo, tetigit: cum
 te totum calefecit: cum te ad lenitatem tardum, suis
 ille aculeis subito pupugit: cum te celeriter com-
 mouit: cum te iracundia & furore uallatum dere-
 pente expugnauit: Tuam hīc quoque conscien-
 tiam appello Verres: mollem ne Ciceronem ac pa-
 rum uirum sensisti, cum te contra mirabilem illam
 atque præstantem Hortensij facundiam, & reum
 peregit, & damnandum multandumque iudici-
 bus persuasit: Rem ut est, explica, & quod uiri
 boni

boni nomen semper neglexisse uisus es, hîc nunc am-
 bi atque affecta. Elumbem ne Ciceronem expertus
 es, cum tibi impetu tanto instaret; cum te uerbis for-
 deret; cum te passim uulneraret, cum te uix respirare
 pateretur; Tua hoc etiam loco M. Antoni mihi im-
 ploranda est fides atque testimonium. Frâge odium,
 & te ipsum supera: accepti à Cicerone uulneris me-
 moriam depone, ueritati, quàm simultati inseruire:
 constantiæ & grauitati, quàm dolori & animi ægritu-
 dini obsequi malis. Aridus ne & exuccus Tullius,
 cùm exuperâti illius in te eloquij flumine senatus re-
 dundaret; cùm te suæ facundiæ incremento obrues-
 ret; cum te uerborum suorum uortice gurgiteq; de-
 primeret; cùm te ab imo conuelleret conuulsumq;
 demergeret; Paulo nimium sim longus, si reorum
 suffragia recitem, qui Ciceronem omnium copiosissis-
 simum, uberrimum, efficacissimum, & in causis dicen-
 dis potentissimum clamant, illius patrocínio & defen-
 sione absoluti. Infurrat deinceps mihi in aurem Phi-
 losophia, ut, qui Ciceronem aridum uocant, eos ad se
 allegem, ut quàm fusè & amplè à Cicerone tractata
 literis Latinis fuerit, hoc ipsum nescientes, certiores fa-
 ciat: atque hoc certe officio gratiam Ciceroni referat,
 qui illi in Græcia tantùm diuersanti, domesticas sedes
 apud Latinos parauit, deditq; ornatum Græco non
 fordidiorem aut abiectiorem. Ex hac ubertatis & fœ-
 cunditatis laude, obtrectandi causam aucupâtur alij,
 ac Ciceronem ut superfluis redundantem & profus-

fiorem increpant. Magna est illius oratoris uirtus, quæ tot ad inuidiam obrectationemq; incendit, nulli certè rei, quàm gloriæ & laudi, tam insidiantem. Nihilò tamen secius à doctis repelluntur, & ridentur, qui Ciceronem nimix ubertatis accusant, quàm qui illum aridum & exanguẽ uocant. Copia & ubertate omnes longe superat, breuitate & pressò contractòq; dicendi genere, cum res postulat, nemini prorsus cedit. MOR. Tribuantur sanè hæc iudicia uel odio uel liuori. Certe fateberis, opinor, cum eruditis omnibus, facetiam seu risum partem esse artis rethoricæ. VILL. Fateor. MOR. Nemo negat Ciceronem in iocando fuisse multum, alijs nimium prædicant, tum intempestiuum, & scurrilitati proximum. Atq; modum illi defuisse, quemadmodũ Demostheni facultatem, doctorum ferè consensus fuit: nec admodum repugnat Quintilianus culpam in Tironem conferens, qui nimium indulserit numero dictorum, ac plus in congerendis studijs, quàm in eligendis iudicij adhibuerit. Verum hæc Tironis accusatio in patronum recidit. Sed hæc utcuncq; habent, quis unquã in hoc genere laudis primas tribuit M. Tullio? Laudememoniorum peculiaris hæc erat laus, & secundum hos, Atticorum. Adeo ut cum poëma bucolicum & comœdia lepore facetiãq; potissimum commēdetur, ad hanc uenerem Latini ne aspirarint quidem. Est igitur aliqua uirtus oratoris, quæ rectius petatur ab alijs, quàm à Cicerone. Audebimus ne Ciceronis iocos

iocos cum C. Cæsaris, aut cum Octauij dictis conferre? Itaque si res festiuitatem desideret, aliquod potius ex Octauij, quàm ex Ciceronis dictis effingã. VII. Est plane oratoris mouere risum, sed quanta sunt uenustate aspersi suo loco sales, tam diligenter uideat orator, quatenus à se ridicula tractanda sint, ne scurrilibus potius iocis & mimicis abundet, quàm facetè dictis animos iudicum apte commodeq; exhilaret. Tenuissimum ingenij fructum, risum esse nouit Cicero: quamobrem dicacitatis moderatione & temperantia, & raritate dictorum, distingui à scurra in causis uoluit. Præstitit idem, dum diceret, grauitatem & seueritatē suam iocos risumq; nimium uitando: inter amicos & familiares urbanior & dicacior fortè fuit, sed apud quos omnia licent, nec ea causa satis recte ab obrectatoribus scurrilitatis insimulatus est. Ridicula dicendo miscebat, si beneuolentiam eo sibi modo conciliandam, si aduersarium ioco frangendum, si urbanitate impediendum, si eleuandum, si deterrendum, si refutandum: si tristitiam ac seueritatē iudicum mitigandam & relaxandam, si odiosas res, quas argumētis diluere non poterat risu sibi dissoluendas uidebat: sic tamen omnia, ut in scurrile uitium nunquam dilaberetur, ut politus & urbanus, non ineptè dicax uideretur: ut uerborum turpitudinem & rerum obscœritatem uitaret, non ingenuitatem ac ruborem suum prostitueret. Denique ut laudabile & honestum, & liberale, ut uenustum, lepidum, elegans, bellum, & li

teratum : ut acutum & ingeniosum iocandi genus, ut dignum foro, ut iudicum grauisimorum auribus dignum sequeretur : quod sæpe admirationem magis, quàm risum moueret. Lacedemonios longe omnibus lepore præstitisse: C. Cæsaris & Octauij ingenia urbanis salisq; sermonibus accommodata fuisse, nõ tanta est mea rerum antiquarum, & historiarum Romanarum ignoratio, ut quidem nesciam, hoc scio tamen certò, & confirmare cum doctis audeo, quod ad hanc artis oratoriæ partem, benèq; dicendi laudem pertinet, nihil Ciceroni neque à natura denegatum, neque à doctrina non delatum fuisse, omnia abunde suppeditasse. MOR. Aliud abs te quæro, Num sententias ponas inter ornamenta dictionis. VILL. Ornatum maximum orationis esse puto. MOR. Per literas, & tuum tam acutum iudicium, an in hoc genere laudis Cicero omnibus antecellit? VILL. Nemo antecellere dubitat : qui ita creber est rerum frequentia ut uerbis non amplior sit, quàm sententiarum numero. MOR. Attamen Publium mimographum in hac laude omnibus præfert Seneca. VILL. Qui ipse frigidis & triuialibus sententijs immodicus est, sententijs ambitiose indulgentem laudat, sed apud eloquentes & doctos fide autor nulla. Nec mediuse fidius Philosophiæ præcepta tradenti conuenit, tantum abest ut oratori, sermo sententijs perpetuis contextus. Orationẽ illustrare debent, non totam tegere & obducere sententijs. MOR. Agedum, Nonne res interdum

dum exigit breuitatem? VILL. Non incredibile.
 MOR. Huius exemplū utrum rectius petes à Sallu-
 stio Bruto'ue, an à Cicerone? VILL. Bruti quid con-
 stat, quo illius uel breuitatem uel ubertatem cogno-
 scas? Sallustius historiam scripsit, cui ut genus oratio-
 nis fufum atque tractum non omnino negatum sit,
 propria tamen magis est breuitas, ne ad ordinem tem-
 porum, regionum descriptionem, consiliorum, actio-
 rum, euentuum, rerum denique gestarum narratio-
 nem, lectorem arrectum & animaduertentem po-
 tius, quàm orationis filum spectantem, nimia uerbo-
 rum copia oneremus, & longa auidius persequentis
 alacritatem retardemus. Extra hæc. Demendi maior
 est & promptior, quàm addendi facultas: quòd si
 ubertatem oderis, & sermonis lasciuiam non ames,
 ex Ciceroniani eloquiū luxurie, quæ magis arri-
 debunt, carpito. MOR. In Demosthene laudatur
 uis orationis, & neruosum quiddam ac naturale, ab
 utro hoc rectius petemus? VILL. Sua cuiq; linguæ
 phrasis est, sed omnium linguarum communis rheto-
 rica: cuius partem ulla à Demosthene aut ingenio-
 sius, aut acutius laudabilius'ue, quàm à Cicerone
 tractatam, eruditi nullius testificatur neq; opinio, ne-
 que sententia. MOR. Rursum res interdum postulat
 seueritatem: huius exemplum rectius'ne petemus à
 Cicerone, an à Bruto & Pollione? VILL. Fac Bruti
 & Pollionis scripta ut extent, tum, an ab illis, an à Ci-
 cerone petenda sit seueritas, dispiciemus. Interea ita

*Quare historie
 aptus sit pressus
 stilus & breuitas.*

mihi persuasum arbitrare, nulla Brutum, aut Pollio-
 nem laude præstitisse, quæ in Cicerone maior nõ fue-
 rit. MOR. Vbi negotium inuolutum, partitionibus
 explicandum est, utrum à Cicerone petemus, an ab
 Hortensio, aut si quis sit Hortensio similis? VILL.
 Illustres fuere & latè patentes Hortensij partitiones:
 Ciceronis non ita sese produnt aut exponunt, quan-
 quam non minus explicatæ & faciles: nisi Ciceronẽ
 hoc minus elegãter usum partitionibus dicas, quòd,
 ut Hortensius, causam in partitiones distribuendo,
 digitis non micaret, quòd manum non efferret, &
 causæ capita, ungues singulatim premendo, non enu-
 meraret. Illo tantum saltatriculæ & histrionis gestu,
 uel ratiocinatorum more, Ciceronem in partitioni-
 bus Hortensius superauit. Quid aliud, quo Ciceroni
 detrahas, in promptu habes? MOR. Nemo non fa-
 tetur fidem in oratore præcipuam esse. Eam conciliat
 probitatis & grauitatis opinio, eleuat artis aut in-
 temperantiæ suspicio. Habeatur sanè uir bonus Cice-
 ro, quod uix illi Fabius, licet impendio fauens, audet
 tribuere: quod dissimulari non potest, artem ma-
 gis ostentat, de se plura gloriose commemorat, licen-
 tius in alios inuehitur, quàm Cato, Brutus, aut Cæ-
 lius, cui sanctitatem tribuit Quintilianus. Harum itaq;
 que rerum exemplum nõ ne rectius petemus ab Ari-
 stide, Phocione, Catone, Bruto, quàm à Cicerone?
 VILL. Breui dicam quod sentio. Quanquam in ora-
 tore, sicuti in alijs, fidem omnium maximè laudo, &
 uitæ

uitæ integritatem, cuius opinio beneuolentiam oratori conciliat, studiosissimè amplector, nihil tamen uitæ innocentiam, probitatemque morum, aut ad artem dicendi, aut ad disciplinæ cuiusuis cognitionem adferre iudico: nec mihi placet ficta illa oratoris diffinitio, ut uir bonus sit, præscribens. Non fides eloquentem, non mores facundum, non uitæ integritas, disertum quenquam aut doctum efficit. Tribuit eloquentiæ facultatem & disciplinarum peritiam, tum ingenij felicitas, tum immensus labor, atque uehemens exercitatio: qua si in arcem eloquentiæ inuadas, & compilatis rhetoricæ adytis, omnia tibi obuiam prodeant, acute & cito reperies, distinctè & ordine dispones, grauius & uenustè pronuntiabis, firme & perpetuo memineris, ornatè & suauiter eloqueris: neque, si omni scelere scateas, & omnium teterrimus atque flagitiosissimus sis, ideo oratoris nomen tibi auferri possit. Oratorè uirum bonum antiqui eam ob rem diffiniere, ut ei autoritatem adderent, quòd conciliarum animos dignitate hominis, rebus gestis, uitæ existimatione scirent, non quòd eloquentiam probitate, aut morum integritate uel iuuari, uel constare existimarent. Enituit ne illa semper in Demosthene fides: eluxit ne morum candor atque uitæ probitas: indignus igitur oratoris nomine, quòd anginam simulauit: dignior Phocion, quòd iustitia celebris, quòd probitate insignis fuit. Sed Phocionem cum Demosthene confer, eandem uterque causam defensionemque rei alic

Quare antiqui
oratore uirum
bonum diffiniere.

rei alicuius suscipiat: uter fulmina in dicendo præstabit: uter ingeniosius sibi animos auditorum conciliabit: uter plenius docebit: uter acrius concitabit: uter acutius disputabit: uter uniuersos causæ susceptæ locos doctius facundiusque persequetur: friget hîc tua probitatis prædicatio, friget fidei gloria: ualet uigêtque, uel cum scelere & nequitia, eloquentiæ magnitudo atque facultas, quæ in quouis & perdito & flagitioso efflorescere potest, probitate neque comparatur, neque alitur, neque augetur. Cicero nem omnium nequissimum, omnium inconstantissimum facias: Catonem Brutum, aut Scipionem Nasicam omni probitatis, uirtutis, grauitatisque laude cumules, bene moratos & uiros bonos, institutis & factis commendatissimos fingas: cui tamen primas in eloquentia tribues: quis famam oratoris celebrioris & laudatoris referet: Non hæc à me idcirco dicuntur, ut fidem, probitatemque in oratore minimè esse debere suadeam, esse enim debet si quid aliud: sed ut illud potius ostendā, ultimam solere fieri in oratore, sicuti in conficiendis nuptijs, de moribus quæstionē. Spectatur in uirgine forma, de diuitijs inquiritur, omnia denique diligenter præter mores discutiuntur. Ita in oratore ingenium primum expetimus, tum mundam & splendidam uerborum copiam, rerum prudentiam & scientiam, exercitationem, laterum bonitatem & firmitudinem, uocis lenitatem, gestum moderatum, & decentem, uenustumque corporis motum inesse cupimus: probit

probitatis ornamentum si ad has laudes accedat, maior certe est oratoris existimatio, si desit, nihilo quidem minor aut leuior uidebitur. Valeat multum ad uincendum, eorum probari mores qui causas agunt: concilientur quam maximè ad beneuolentiam, eorum animi, apud quos agitur, si oratorem iustum, integrum & religiosum putent: effingat mores oratoris oratio: an, nisi sit plane hebes, genus illud & uerborum, & sententiarum adhibere, an eam actionis lenitatem facilitatemque, an eam uultus suauitatem assimulare, an eam pudoris significationem præbere non possit? qua probitatis, pietatis, grati animi, non appetentis, non auidi, non scelerati aut uitiosi, sibi existimationem colligat? qua mentes iudicum permoueat: ut accusatorem oderint, & reo faueant, ut delatoribus inuideant, ut reum saluum uelint, ut misereantur, ut se ad lenitatem dent, ut à seueritate refugiant. Ac me, ne diu quidem cogitantem ratio ipsa in hanc potissimum opinionem ducit, quare ueteres probitatē cum eloquentia iunctam uoluisse arbitrer, ne scilicet eloquentia commodorum & incommodorum plena instructus orator, probitatem & iustitiam nisi sequeretur, odio, aut ultionis cupiditate, aut ambitione incensus in eam potius partem propendēret, qua Reipublicæ obesset, quam suam dicendi uim ad omnium utilitatem conferret. Qua in re si quis animo colligat, quantam operam Cicero dederit, ut Reipublicæ prodesset semper, obesset certè nunquam, an illum

Quare ueteres probitatē cum eloquentia iunctam uoluerint.

eloquentia armatum ad oppugnanda, non propugnanda patriæ commoda fuisse putabit? an in illo fidei, quam ab eo abfuisse narras, probitatemque desiderabit? an in illo constantiam requiret? Qui si nefarios Catilinæ conatus repressit, si patriam à proditione, à cede, ab incendio, à direptione, à vastitate seruauit, qui si enses & sicas, coniuratorumque uim à ciuium suorum iugulo & capite repulit, qui si Rempublicam à perditis impulsam & corruentem sustentauit, si influentes in Rempublicam parridas consilio & sapientia contriuit, compulit, domuit: si magnis populi Romani luctibus funeribusque subuenit, si eidem omni semper prudentia, studio, diligentia, labore, uigilijs consuluit: si suas utilitates publicis commodis posthabuit: si Reipublice causa, graues contentiones, simultates, odia, inimicitias, suscipere non dubitauit, si illius nomine nullum periculum aut uitæ discrimen reformidauit: cur illi tot laborum, tot sudorum, tot periculorum, hunc saltem fructum capere non liceat, ut de suis in Rempublicam studijs aliquando gloriatur? ut, quæ pro Republica susceperit & egerit, frequentius commemoret? Illa non Ciceroni gloriæ ac cufationem factitant, sed à uiro Reipublicæ commodis dedito, in hoc toties prædicata suspicor, ut ad eadem capessenda iuuentutem excitaret, ut malè de Republica cogitantes frangeret, dum turpem & calamitosum exitum scelestorum audirent. Veruntamen, quando hoc te uelle uideo, uolo etiam Ciceronis in

Rempu

Rempublicam beneficia crebrius ab illo commemorata, in suspicionem animi glorię appetentis incidere: ideo ne parum ornate dixit? an idcirco minorem sui eloquię admirabilitatem apud æquales fecit? An quod uita impudica & flagitiosa fuit Sallustius, an quod ganearum lustris oblectaretur, an quod nequam? infelicius ideo historiam scripsit? an quod rerum nouarum, seditionum cupidi & insolētes Gracchi, ideo eloquentię laude caruere? Inconstans sit, leuis & duplex (ut à suis appellatur) Erasmus; aliud scribat, aliud sentiat: Christianę simplicitatis studiosum se esse fingat, & Lutheri commentationibus tertriora sceleratioraq; cogitet: de seruo arbitrio libros edat, & arbitrium in libertatem asserendum omnium maximè putet: Luthero publicè inclamet, & priuatim Luthero omnia assentiatur: conuitia amet, rixas, turbas, dissidia, altercationes gratas habeat: aduletur, parasitum agat, & Surras sua dicacitate imitetur: assentationis uitio laboret, nummos à quouis impudenter emulgeat: episcopos epistola aliqua (id quod perpetuò facit) aut librorũ suorum inscriptione, auro argentoq; emungat: Nihilominus, si qua eloquentię laude clarus sit, aut si qua doctrina disciplinãq; excellat, illius & eloquentiam, & doctrinam disciplinãq; laudabimus, atque eandem posteritas mirabitur, & prædicabit, non ignara laudem doctrinæ, & scientiæ præstantiam de moribus pendimimè debere, usuq; fere uenire, ut in dissoluto & libe-

Erasmus publicè
Luthero incla-
mat, priuatim oĩa
Luthero assenti-
tur.

rius uiuenti acrius uiuaciusq; efflorescat ingenium, & disciplinæ extet altior cumulus, quàm in morosè religioſeq; degente: qui uel literis tingi, uel diligentius expoliri, nefarium, ut monachi, putet, & à pietate religioneq; alienum sentiat. MOR. Non dubito, quin te damnaturi ſint multi, qui doctrinam ſine probitate & morum candore commendes. VILL. Nihil morror ridiculè religioſorum iudicium: ego literas non cultu probitatis quæri, nec probitatis ſtudio quæquam impediri, quin literas diſcat, & in omni doctrinæ genere excellat, aſſerere non uerebor. Sed de his omitte. MOR. Tibi pareo, & ad inſtitutum redeo meum. VILL. Bono animo es, & uires collige animoſe obtreçtator. MOR. Quid nobis infelicius, aut magis ridiculum, ſi tot noſtris laboribus, nihil aliud quàm inanem ac fallacem Ciceronis umbram aſſequi contingat? Quis unquam ueterum ſic admiratus eſt Ciceronem, ut ab uno petenda putarit omnia diſtionis ornamenta? Cui mortalium hætenus, ſic indulgentia ſit natura, uel in una quapiam diſciplina, ut unus in ſingulis eius partibus excelleret omnes, ut nõ aliquid reliquerit in eo deſiderandum, aut ita dederit, ut non ab alijs ſuperaretur? quanto id incredibilius in dicendi facultate, quæ diſciplinis propemodum omnibus conſtat, quæ tot alias res deſiderat, quas nemo præceptis tradere poſſit? Fingamus hodie Ciceronem uiuere, & eſſe quendam Trachalo ſimillimum, utrum malles

malles à Cicerone uocis moderationem petere, an à Trachalo? Opinor ab eo, qui hac parte præfertur omnibus. Pudoris ac modestiæ specimen utrum malles à Crasso, si uiueret, petere, quàm à Cicerone? Et ne de singulis commemorẽ, non ne à singulis, in quo cæteris attestarent? Itaque mihi probatur Zeufidis exemplum, quod secutus etiam Quintilianus, imitatori præcipit, nec unum esse legendum, nec omnes, nec quoslibet, sed ex præcipuis deligendos aliquot eximios, inter quos Ciceroni primas tribuit, non solitudinem. Summum enim esse uult inter proceres, non solitarium, exclusis cæteris. VILL. Erasmus omnium sapientissimum prudentissimumq; iudica, nisi hîc deliret & repuerascat. Naturam cuiquã mortaliū sic indulgisse negat, ut in quapiam disciplina, unus singulis eius partibus omnes anteat. Recordare, More, & Erasmo significa, naturã non magis uarietate oblectari, quàm uno aliquo perfecto & undique absoluto opere non nunquam superbire, suasq; omnes simul interdum uires generoso conatu ostentare. Formas egregias, quas nonnullis elargita est, te cum primum reputa. An Narcissi, an Endimionis tibi non in mentem uenit, tanta formæ elegantia atq; uenustate, ut Lunam amore sollicitasse dictus sit? An Helenam, Ledam, & omnes Iouis pellices non in memoriam redigis? quas efflictim à Ioue adamas, quid, rogo te, fingimus, nisi diuinam quandam formam, qua uel summũ deorum mouere possent, illis

Naturã non magis uarietate oblectari, quàm uno aliquo perfecto opere nonnunquam superbire.

à natura tributam significantes? Ad ueriora me reuoco, Apellem pingendi arte omnibus præstare uoluit, Phidiam tanta sculpendi peritia instruxit, ut nulli prorsus cederet. Poëticorum numinum turbam non recensebo, quibus ob hoc tantum diuinitatem docta antiquitas tribuit, quod unius alicuius artis disciplinæque præstantia omnibus admirationem excitarent, & de coelo in terram deducti, non in terra geniti uiderentur. Quid Homerum, Pindarum, Platonem, Aristotelem, Demosthenem tam feliciter natos, & tanta disciplinarum artiumque omnium cognitione præstantes in aliud à natura editos putemus, nisi ut, quas communiter in cæteris ingenijs formandis uires suas quasi fastidiosè exercet, in his separatim animosius alacriusque periclitaretur, totasque studiose effunderet, uulgarium exemplorum tædio affecta, & rarorum aliquorum operum cõflandorum cupida? Eadem erga Latinos, qua in Græcos, beneuolentia, Ciceronem, Vergiliumque Romæ nasci uoluit, omnibus numeris, quod ad ingenij uehementiam, & eximiam eloquentiæ laudem spectat, post hominum memoriã longè absolutissimos atque præstantissimos. Erras uero, si me ita insanire putas, ut Geometriam, Dialecticam, & reliquas artes, quarum partem oratorix facultati necessariam tradunt, à Cicerone aut petendam, aut peti posse dicam: quis enim hoc, nisi insanus dicat? Quicquid est in bene laudateque dicendi arte positum, in Cicerone constare censeo: quæ uiam

uiam ad dicendi facultatem & sternunt, & muniunt, ab alijs assumi exploratum est. Nam nec artifex, cui discipulus erudiendus cōmittitur, instrumenta, quibus ad artem opus est, sufficit, artem tantum explicat: ita oratori, quæ ex Geometria, Dialectica, & ex illo disciplinarum circulo accersenda sunt, ex geometris & dialecticis quærat. Romani eloquij facultatem, à Cicerone petat, eamq; aliarū disciplinarum cognitione ex alijs scriptoribus illas præcipuè persequentibus comparata, si uidebitur, fulciat atque exaggeret. Quæ præceptis tradi non possunt, nobiscum innascuntur, & multa sensim exercitatione elucescent, seque dicturo non quæsita offerunt: ut uocis moderatio & lenitas, gestus, uultus ad rem accommodatus: quæ licet arte non deprauentur, magis tamen naturæ indulgentia, & profuso fauore, iudicioq; nostro constant, quàm industria aut labore conciliantur. Quid à Trachalo potius, quàm à Cicerone, si uterq; uiueret, petendam uocis moderationem mones? Emitteretur ab inferis huc uterque, & aliquis cum illis eandem orationem pronuntiandam in senatu habeat, an, quæ in Cicerone corpore gracili uox gracilis commendabatur, eadem alijs corpore robustiori conueniet? Quæ corporis habitudine sis & proceritate, ad eam dirigenda est uox, sed semper pro re decorè flexa & immutata. Nunc ad Zeufidis exemplum: quod Quintilianus imitandū proponit. Ille cum Helenæ pingere simulacrum uellet, muliebris formæ

pulchritudine excellens, ut non putauit, omnia, quæ
 quæreret ad uenustatem, uno in corpore se reperire
 posse, quare plures uirgines pulchritudine spectabili
 unum in locum conduxit, ut certius & elegantius li-
 neas duceret: eo quidem modo, si elegātem aliquam
 uelimus eloquentiæ speciem effingere, non unum ali-
 quem autorem nobis proponamus, cuius omnes par-
 tes, quocunq; sint in genere, exprimendas nobis ne-
 cessario arbitremur. Tuam sententiam non antea se-
 quar, quàm hoc dissolueris. Si post exactum illud, &
 ad tot elegātes formas effictum Zeufidis opus, aliud
 quisquam muliebri simulacrum pingere uoluisset, an
 collectū Zeufidis iudicium ex tot uirginum pulchri-
 tudine, in lineis ducendis & imitandis sequi tutò non
 potuisset: an de integro conducendæ fuissent forma
 æque præstanti uirgines: an non facile, qua quiduis
 parte in corpore muliebri pulchrum & uenustum
 sit, in Zeufidis exemplo non perspexisset: an omnia
 diligenter à Zeufide obseruata & comprehensa, non
 etiam obseruasset: Ita in Cicerone, qui ex Græcis ora-
 toribus quicquid ad ornate dicendum pertinet, se-
 dulò & accuratè collegit, an omnia artis oratoriæ
 lineamenta contemplari, obseruare, notare, deligere,
 & quasi manu tractare comprehendereq; difficile sit,
 aut operosum: Vilius est & abiectius Zeufidis exem-
 plum, qui unam tantum mulieris formam expressit.
 Amplior Cicero ad imitationem & copiosior, qui
 nullum dicendi genus, nullam causæ speciem omis-
 sit, qua

fit, qua ingeniosè & penè diuinè non sit usus. Quam obrem non eum solum legendum, sed solum in, dicendo imitandum monebo, solum ad uim eloquentiæ exprimendam, & pueris & natu grandioribus proponam, id modo meminerint, uarietati studendum, sicq; tegendam & artis & uerborum imitationem, ut nequaquam appareat, sed nobis occulto uiam eleganter scribendi, & sapienter dicendi ostendat. Nempe non ferendus sit Zeusidis imitator, qui Pirrham picturus, eos in senilem uultum colores immittat, qui ad iuuenilem Helenæ faciem sint appositi, tantum uideat, ne quid tortum, ne quid mancum, ne quid mutilum efferat, ne quid à communi membrorum compositione & ordine discrepans, ne quid ridiculum faciat, nec sic Zeusidem imitetur, ut in uitium imitatio dilabatur, non imitantem iuuet. Linearum ductus in Helenæ simulachro sic obseruet, ut in Pirrha pingenda non eos sine mutatione referat, sed ita ad rem suam componat, ut nihil deforme sit, & minus decens. Ciceronem itidem qui sequatur, diligenter caueat, ne, quæ Cicero suo loco amplificat, preposterè extenuet, aut pressius explicet: quæ deprimit, ne attollat, & laetius in similibus diuagetur, ac uim suæ eloquentiæ fundat: denique id semel sit monitus, ne quid ineptè, ne quid insulsè, ne quid absurdè, aut scribat, aut dicat, omnia summo iudicio exequatur. MOR. In te hoc recte iam possim torquere, frangas potius quàm corrigas. Nulla te disputatio immutabit, aut à sententia

tentia deducet, in qua manere perpetuò decreuisti. Interim tamen illud mecum cogites uelim, quanta pars Ciceronianorum uoluminum intercudit, & in his, diuinum illud opus de Republica, cuius fragmentum nescio quo fato seruatum, nihil aliud, quàm desiderio reliquorum uoluminum discrutiat animos nostros, quæ cuiusmodi fuerint, hinc licet æstimare Leonem, ut aiunt, ex unguibus. Ne quid etiam commemorem de tot epistolarum libris, de tot orationibus iniuria temporum interceptis, de tribus uoluminibus, quibus Tiro libertus iocos & scitè dicta Ciceronis complexus esse legitur, de cæterorum huius uiri scriptorum naufragio. Quis potest igitur absolute esse Ciceronianus, qui tam multa illius non legerit? Præterea Cicero non tractauit omnes materias, de quibus si forte dicendum fuerit, unde tandem petemus orationis suppellectilem? an proficiscemur in campos elysios ab ipso percunctaturi, quibus uerbis illa talia fuerit dicturus? Quæso illud bona fide mihi responspondeas, totum Ciceronem exprimendum censes, an mutilum? Quod si totum quantus est, & solum; quid totum, qui se totum non expressit? Rursus ea parte, qua se nobis conspicuum fecit, mutilus est ac uix dimidiatus. Accedit, quod in his etiam ipsis quæ extant, aliquando sibi ipse non satisfecit. Siquidem de inuentione libros, substituto oratore, ueluti damnauit, & orationem pro Deiotaro munus leuidense uocauit. Ad hæc in his quæ scripsit tantum non etiam res

cogno

cognouit, ipse Cicero non est Ciceronianus, cuiusmodi sunt libri de legibus, præterea multa. Quis fiet igitur, ut totum, quantum est, æmulemur, quem & mutilum habemus, & truncum, & in nonnullis indolatum, ac sui dissimilem? Nisi forte probaturus es illū, qui inchoatas Apellis tabulas, aut rudes Lysippi statuas imitans, speret se alterum Apellem aut Lysippum euasurum. Iam si quis sibi proponat insignem Lysippi statuam effingendam, cui rubigo uitiarit mentum & os, aut ei parti non imposuerit artifex summam manum, an grauetur eius partis exemplum ab alio quouis artifice sumere, ne recedat ab exemplo, cui se addixit? an potius habeat illud, ut est corruptum & imperfectum, æmulari, quàm ex alterius artificis signo, quod deest, supplere? VILL. Ista nos loquacitate non obtunderet Erasmus, neque garrulitatis causam aucuparetur, si cum doctis nosset, Ciceronis imitationem, ut ante diximus, non tam uerbis, constare, quàm artis expressione diffiniri, neque Ciceronianum uideri, qui anxie magis uerba Ciceronis emendicet, quàm reliquas illius uirtutes in dicendo sequatur. Itaque si de ijs sit nobis forte dicendum aut scribendum, quæ Cicero ne cogitarit quidem, aut ad quæ Cicero dictionis suppellectilem non suggerat, ideo non minus Ciceronem imitabimur, si bene Latinis uerbis ea efferamus, et usitatam Ciceronis elegātiā, facilitatem, stili lenitatem, ordinem, acumen retineamus, dignitatemque eloquentiæ non deformemus, ad

cuius uim ostendendam & explicandam satis multa Dei beneficio extant M. Tullij scripta. Etenim ita eloquentiæ studiosis prospexit & consuluit summa illa Dei prouidentia, ut, in quibus neruos omnes intendisset, & suam omnem eloquentiam exhaustisset diuinus orator, ea modo habeant & legant. Plagam, scio, grauisissimam accepit res literaria, interceptis de Republica, de gloria, de luctu minuendo, & multis epistolarum Ciceronis libris. Præstantiora tamen & grauiora, quæ ille scripserat ad nos peruenerunt, quibus si operam demus, quæ si diligenter imitemur, totum, ut nunc est, Ciceronem (quod fieri non posse putat Erasmus, imitationem in uerbis tantum constituens) præclare exprimemus: uerborum scilicet Latinorum puritatem non ab eo solum discemus, sed eleganter omnia, ornate, splendide, acute, grauiter sapienterque eloquemur. Senis uero tui sententia, ne illa quidem, quæ pauca Ciceronis habemus, uel digna lectione, uel imitatione sunt, impolita ea certe & indolata. De inuentione libros substituto, inquit, oratore damnauit: in ijs quæ scripsit tantum, non etiam recognouit, ipse Cicero Ciceronianus non est. Senem delirantem per facile mehercule ferrem, risuque libentius exciperem, quàm tam absurdam sententiam pluribus oppugnarem: at æqualibus meis consulam, ne ridiculo isto iudicio debilitati & fracti iuuenes alacritatem abijciant, qua ad Ciceronem imitandum continentur, & quantulum Ciceronis, dij immortales à barbarorum

rorum immanitate crudelitatemque seruarunt, ea ut male
 culta impolitaque fastidiant, uel oscitate legant. Quam
 delirat & balbutit senex? Libros, inquit, de inuentio-
 ne damnauit scripto postea oratore. Non sic protis-
 nus opinantur eruditi, quibus persuasum est, quam
 quam libros de inuentione antea edidit, quam ora-
 torem scripsit, tamen eos ipsos oratori sic accommo-
 datos & necessarios, ut interpretationis loco haberi
 plane possint. In oratore dum L. Crassus, Catulus,
 M. Antonius, Cæsar, Cottaque colloquuntur, maio-
 rem uim eloquentiæ promit, & illam propè foren-
 sem dicendi gravitatem retinet, uiros grauissimos fa-
 cundissimosque grauissimè facundissimèque disputan-
 tes inducens: ac eorum personis dum decorum &
 proprium disputationis genus tribuit, stili ubertati,
 & rerum ponderi indulget, atque Aristotelem in ea re
 non imitari, sed superare conatus est. Libros autem
 de inuentione ita scriptos uoluit, ut nihil præter nuda
 artis rhetoricæ præcepta, nihil præter orationis par-
 tium diffinitiones & explicationes haberent. Inuentio
 quid sit, pluribus designant, & in ea causæ constitu-
 tionem ponunt: mox de cõstitutione controuersiam
 pendere declarant, eamque multiplicem & uariam faci-
 unt, siue facti, siue nominis, siue generis disceptatio-
 nem desideres. Causarum simul exordia proponunt,
 eorumque uitia persequuntur: uulgare, commune,
 commutabile, longum, separatum, translatum fu-
 giendum admonent; quando insinuatione utendum
 q sit, ost

Orator Cicero-
nis.

Quid in libris de
inuentione Cicero.

Inuentio.

Causarum exordia.

Narrationes. sit, ostendunt. *Narrationes* deinceps, & *narratio*
num genera complectuntur, eas breues, apertas,
Partitio. probabiles præcipiunt. Tum *partitioni* breuitatem,
Confirmatio. absolutionem, paucitatem præscribunt. *Confirma*
tionem argumentatione, ratiocinatione, inductione,
Conclusio. complexione, enumeratione, signo, exemplorum col
 latione constare prædicant. *Conclusioni* enumeratio
 nem, indignationem, conuestionem assignant. Quæ
 omnia licet uenustius, ut omnia elegatissimè, tangat
 in oratore Cicerone, neque quicquam, quod ad artem di
 cendi aptum sit, prætermittat, faciles tamen & uulga
 tiores *rhetoricæ* præceptiones non ita digerit, neque ita
 singulatim, & quasi orationis partes alias alijs nectens
 do, percurrit. Quid postea in oratore suo, quod in
 alijs *rhetoricæ* libris præcepisset, uelut imperitè & in
 doctè traditum, correxit; quid à se scriptum emenda
 uit; quid immutauit. Tu ne quòd pluribus locis ead
 em sæpe repetat, idcirco ante dicta negligi debere
 suadeas; an quòd ille non dissimilia in officiorum li
 bris, quàm quæ de finibus, scripsit, ideo libros de fini
 bus, tanquàm inutiles & superuacaneos, dånari uelis?
 Tam ridiculum est, quod Erasmi uerbis pronũciaſti:
 Ciceronẽ in ijs, quæ tantum scripsit, nõ recognouit,
 sui esse dissimilem, uixquẽ Ciceronianũ uideri, cuius
 modi sunt libri de legibus. Mirum: hominem ætate
 exacta, longo rerum usu, diu in literis uersatum, tan
 ta ingenij celebritate & fama, omni ad extremum iud
 icio carere, & mentis sanitate esse nulla, *Dialogos de*
legibus

legibus humili & tenui stilo scripserit Tullius: non uerbis & sententijs, ut in causis intumescat: an ideo sui dissimilis: an non Ciceronianus Cicero? Ciceronianè dialogos scribit, quemadmodum causas dicit Ciceronianè, neq; sui dissimilis est, qui humilia humiliter & exiliter, elata & grauiata elatè & grauius tractat, eadem semper uerborum lenitate & puritate, uariato tantum pro rei uarietate stilo, & accommodato ad rem præsentem, quæq; in manibus est, scribendi genere. Non me iniuria irrideas, More, si, qua quisquam politiori grauioriquè oratione ad dicendum uti possit, hîc nos dum animi gratia colloquimur, & de re non grauiissima disputamus, eam ambitiosè affectem, & uerborum splendorem, longiores sententijs, aut numerosius cadentem orationem aucuper. Itidem risus causam, & repræhensionis argumentum præbuisse, nec Ciceronianus fuisse tum demum Cicero, si, qua iudices commouebat, & in quam uolebat partem, rapiēbat impellebatq; audientem coronam, eandem eloquentiæ uehementiam in dialogis præstitisset. Tum ineptè artem ostentasset suam, cuius nimiam ostentationem proximè illi obijceras: tum illum Asiaticum & redundantem iure obrectatores appellasset, tum hebetè, & iudicij rationisq; expertem uocasset, qui, quod conabatur, non nosset, nec rerum decorum calleret: tum non paruo nostro commodo illum abiiciendum negligēdumq; admonuisses, scriptorē communi sensu uacuum. Sed

tamen quid illius, inquit, omnia tantopere admiramur, qui sua interdum ut abiecta & ieiuna spernit? Orationem pro Deiotaro, munus leuidēse uocauit, igitur quicquā illi deesse senserat. Quid Erasmo fingi potest stultius? Quod Cicero præ alijs suis diuinis scriptis paruum fortasse duxit, nec uehementer laudauit, minus hoc absolutum Erasmus iudicat: hinc Ciceronis opera despicit, hinc ad imitationem non factis esse scribit: hinc, qui Ciceronem sequitur, cum eo confert, qui cum insignē Lyssippi statuā sibi effingendam proposuisset, cui rubigo uitiaisset mentum & os, aut ei parti non imposuisset artifex summam manum, grauabatur eius partis exemplū ab alio quopiam artifice sumere. Hic Erasmo lasciuē garrienti, ita quiuis respondeat. Scriptorum elegantiam nulla neque uetustate, neque annorum serie, ut signum rubigine, uitari. Mansit eadem in Ciceronis scriptis usque à Cicerone uenustas, qua ab illo & composita, & relicta sunt, nec ulla illis labes maculaue obrepfit: quæ qui sibi imitanda proponit, quid aliena mutetur, cum his nulla parte conferenda? At suis Cicero summam manū non imposuit. Ita esse fac, si libet. An minus notam Ciceroni, quàm Erasmo linguam latinam dices? qui, cum sua omnia præcipitet, qui, cum omnia proiciat, qui, cum nihil elimet, quicquid tamen à se proficiscitur, sine ulla uel calumnia, uel reprehensionis metu exire non solum posse, sed laude efferi debere arbitratur. An sua Cicero uel

cogit

cogitatione tantum informata, uel utcunque reposita, non tutius, non cum maiori laudis expectatione euulgare poterat? Eruditionis iudicijque plenior fuit illius negligentia, quam omnis Erasmi, uel Erasmi similis blateronis diligentia: quanquam tam diligentem & uigilantem non scriptorem solum, sed consulem & patriæ defensorem quis negligentiae accusare audeat? MOR. Omnia ut Ciceronem diuine scripsisse assentiar, illum tamen habemus non modo truncum ac lacerum, uerum etiam ita deprauatum, ut, si reuiuisceret, ipse, opinor, nec agnoscere sua scripta, nec restituere posset, quæ librariorum ac semidoctorum audacia, incuria, inscitiaque corrupta sunt. Ut ne commemorem interim supposititia, falsoque titulo Ciceronem autorem mentientia. Quo de genere sunt libri rhetorici quatuor ad Herennium, hominis haud quaquam indocti. Sunt & inter orationes, quæ non à Cicerone scriptæ, sed ab alio quopiam erudito exercendæ dictionis gratia confictæ uidentur. Adiecta est nuper oratio pro M. Valerio, quæ solæcismis scætet, tantum abest, ut Ciceroniana dici possit. Nec desunt, qui Portij Latronis declamationem in Catilinam, pro Ciceroniana legant oratione. Proinde si deuotis animis nos unius Ciceronis imitationi dediderimus, citra delectum expressuri, quicquid apud illum compererimus, non ne nosmet in summum coniecimus discrimen, ne cum diu multumque nos ipsos torserimus, tandem Gotthicas uoces pro Ciceronianis flosculis

amplectamur æmulemurq;? VILL, Mancum Ciceronem paucis locis habemus, nec parua ista locorum aliquot iactura impedit, quin nos ad dicendi facultatem satis & abundanter instruat. Deprauatum uero antea, & librariorum incuria inscitiaq; corruptum, sic restituit uirorum doctissimorum tum Gallorum, tum Italorum diligentia, & assiduus in literis labor, ut omnia in illo nitescant atque splendeant, ut in illo nihil iam offendi, nihil displicere, nihil animaduerti possit, aut, ut mendosum, notari. Incubuit in eam curam ante omnes Gellius, quem sequuti Valerius, Politianus, & ex nostratibus aliquot, Budæus, Longolius, eum ita expurgarunt, ut, si reuiuiscat, illis gratiam relaturus sit, nihil in suis scriptis mutaturus. Supposititia, & Ciceronem ementiētia, quis pro Germanis Ciceronis scriptis recipiat, qui illius lectione aures habeat paulum tritas? Quo de genere an sint quatuor ad Herennium libri, non grammatici quidem, sed insigniter docti plurimi certāt, & adhuc sub iudice lis est. Inclinat tamen in hanc sententiam prope eloquentiū pars, ut ne diutius, tanquam spurij, illi à patris sedibus amendantur, & inter Tullij lucubrations numerētur. Adiectam nuper Ciceronianis orationē pro M. Valerio solœcismis scatentem, inter Ciceronianas doctus nemo constituit, solœcismis solis commonectus, eam à Cicerone esse alienā. Portij etiam declamationem tametsi acutam & elegantem nemo pro Ciceroniana legit, Quamobrem non periculum

culum sit, ne cum diu multumque nos ipsos torserimus, tandem Gothicas uoces pro Ciceronianis æmulemur. Non tanta sagacitate canes feram subodorantur & excitatam persequuntur: neque tanta naturæ prudentia flores internoscunt apes, & suauioribus insidunt, quanta peritia & solertia Ciceronianas uoces à barbaris secernunt, qui Ciceronem uel semel legent, & uerborum mundiciem suauitatemque studiose in eo animaduertent. Ecquam putas Cæsari fuisse *Quæ Cæsari nota in stilo Ciceronis cognoscendo.* fili Ciceroniani notam, qui tanto iudicio, qui tam scilicet & perite Ciceronis scripta diiudicabat, & ab alijs secernebat? Nota ea erat perpetua, ut, quæ uerbis mundis, puris, proprijs, significantibus, splendidis, ornatis, rotunda & æquabili structura composita esset oratio, eam Ciceronianam putaret, eam à Cicerone profectam crederet: cuius iudicium si sequamur, quis nobis in Ciceronis scriptis aut uocibus cognoscendis imponet? an solœcismos pro Ciceroniana elegantia amplectemur? MOR. Aliud est, quod te forte magis commoueat. Quid quod eruditi non negant in Ciceronis scriptis inueniri solœcismos inexcusabiles, quales & olim exciderunt, & excidunt hodie uiris multum doctis, dum in uarias res distracta cogitatione, magis sententiæ præcedentis meminissent, quam uerborum, eoque fit, ut periodi clausula prioribus non respondeat. Quod genus sit. Diutius commorans Athenis, quoniam uenti negabant soluendi facultatem, erat animus ad te scribere; initio

uersabatur in animo, uolebam, aut statueram, post
 magis arrisit, in animo erat: quæ uoces eundem effi-
 ciunt sensum, sed parum congruunt ijs, quæ præcesse-
 rant. Quin Aulus Gellius libro 6. cap. 15. profert lo-
 cum ex secundo libro Ciceronis de gloria, in quo ma-
 nifestò lapsus est, uersus aliquot Homericos ex *Iliad*
 dos. H. tribuens Aiaci, cum ibi dicantur ab Hectore.
 VILL. Vulgare est, cuique esse linguæ multas lo-
 quendi formas, quæ duriores uideantur, & omnibus
 grammaticorum regulis normisq; solutæ, quas si le-
 gibus & præceptionibus astringas, linguæ illius di-
 gnitatem uioles, & uim libertati adferas. Eo loquendi
 genere si Romanè, ut Romani, usus est modicè Tul-
 lius, id ne ut uitiosum animaduertendum duces? An
 multa Romanos domi inter loquendum usurpasse
 dubitas, quæ scriptis elata, posteri ab illa ætate remo-
 tiores, asperiora iudicarunt? quorum nulla constet ra-
 tio, sed in usu tantum & loquendi consuetudine fuere
 posita. Romanè itaq; scribens Tullius uerbum priori
 sententiæ non addidit: Erat animus ad te scribere di-
 xit. Piaculum hoc putat Erasmus publicis supplica-
 tionibus expiandum. Aequè dirum ac tetrum faci-
 nus Cicero admittit, cum uersus Homericos Hecto-
 ri tributos, Aiaci assignat. Quis hæc ab Erasmo sicco
 collecta iudicet? Ob hæc ne Ciceronem abijciendum
 suadebit? ob hæc ne negligentius imitandum proba-
 bit? In ea, inquit, uitia necessario incurrendum est, si
 totum Ciceronem exprimamus. Exprimemus certè
 totum

totum, & his, si libet, abstinemus, quandoquidem non raris istis loquendi modis, sed uerborum elegantia, & sententiarum grauitate referenda exponitur.

MOR. Obseruatum tamen est, & memoriæ proditum, Ciceronem dixisse quædam, quæ nemo doctus putauit imitanda: ueluti cum ait, in potestatem esse, pro in potestate esse. Rursus in edicto M. Antonij M. Tullius ueluti Barbaram & Latinis inauditam uocem proscindit, pijsimus à pio, cum ea apud probatissimos linguæ Latinę scriptores reperiatur. Idem ut solcecon in eo reprehēdit, quod scripsisset, facere contumeliam, quemadmodum Latinè dicimus, facere iniuriam, cum apud Terentium optimum, ni fallor, elegantiæ Romanæ autorē ita loquatur Thais: Nam si ego digna hac contumelia sim maximè, at tu indignus, qui faceres tamen: opinor enim tacitè repeti contumeliam. Idem ab his uocibus nouissimè & nouissimus, ceu male Latinis abstinuit, cum eis non ueriti sint uti M. Cato, & Sallustius. Qua religione M. Tullium A. Gellius testatur usum, & in alijs multis dictionibus, quibus autores bene Latini, & ante illum, & post illum frequēter usi sunt. Fertur & geminum, ss, scripsisse, quoties antecedebat longa uocalis, uelut in caussa, uisse, remissi, pro causa, uise, remisi. Num igitur totum Ciceronem imitantes abstinemus ab his, quæ contra doctissimorum hominum sententiam uni Ciceroni non placuerunt: aut ea sequemur, quæ nulli docti uoluerunt imitari,

ac ne excusare potuerunt? VILL. Libenter, unde alius quis inuidie flatus ostenditur, uela dat Erasmus, classem in Ciceronem instruit, atque idoneam nactus tempestatem, & prora & puppi totum se ad obtrectationem rapit, Tullij nauem, ueluti ad barbariei scopulum allisam, ridet, Dixit Cicero (inquit) multa, quae nemo doctus putat imitanda, ueluti cum ait in potestatem esse. Tam uino madebant, More, qui potestatem pro potestate descripserunt, quam ridiculus est Erasmus, qui haec minutula consecretur, librariorum negligentia orta, non à Cicerone profecta. At in M. Antonij edicto, pijsimus à pio tanquam barbaram uocem non satis rectè notat, apud probatissimos linguæ Latinæ scriptores frequentem. Idem hunc loquendi modum improbe reprehendit, facere contumeliam: qua locutione uti non ueritus est Terentius: nouissimè quoque & nouissimus nimum religiose fugit. Pijsimus, facere contumeliam, nouissimè, nouissimus, si ueluti partim barbara, partim ut noua & dura uitauit Cicero, non hoc certe temere. Neque mehercule mihi persuasero, ut, quae tolerabilia nouisset, ea in senatu coram linguæ Latinæ principibus, tanquam barbara & Latinis hominibus ignota reprehendisset. Quis Ciceronis ingenium usque adeo ignorarit, ut, quorum reprehensione, in reprehensionis periculum uenisset, ea illum reprehendere uoluisset arbitretur? Sequitur, ut quare à nouissimè & nouissimus abstinerit, paucis ipse audias, & illum uerborum

rum delectu sapiēter usum, non religione uitiose ab-
 sum cognoscas. In Italia, in Gallia, in Britannia, in His-
 pania, uel in quauis etiā urbe, peruagata multa uer-
 ba, multosq; loquendi modos esse sæpe intelligas,
 quos elegantia cupidores, aut ut duros & male pro-
 prios, aut ut receter natos, aut ut infulsos & uenusta-
 te carentes negligunt. Sic prorsus multas quondā Ro-
 mæ percrebuisse uoces nō ambigo, plebi & rudi mul-
 titudini gratas, oratoribus & exactiori auriū iudicio
 uiris non continuò arridentes: quas, si Catonem ob-
 soletæ dictionis peramantē, aut si Sallustium audacē
 uerborum architectū opificemq; imitemur, non rei-
 ciemus: si Tullium locutionis mundæ & puræ obser-
 uantissimū & undiq; splendentem sequemur, ueluti
 fecē, aut ex lacuna aliqua erutas sordes respuemus.
 Cætera quæ illi exprobras, ne nauci quidem facio. Fe-
 ratur caussam, uisse, remissi, duplici, si, uel septēplice,
 scripisse. Nihil hæc neq; ad eloquentiæ facultatem,
 neq; ad actionis lenitatem: nostram Ciceronis imita-
 tionem neglecta non minuent. M O R, Age, si totus
 erit exprimendus, an illius exemplo, Musis & Apol-
 line nullo scribemus uersus? V I L L, Orator fuit, nō
 poëta Cicero, neq; carmina reliquit, quæ imitari pos-
 sis. M O, Næ tu bonam eruditionis partem Ciceroni
 adimis, artem poëticam cum illi adimis. Cæterū quid
 uetat, quominus utamur hac laudis diminutione, in
 his etiā uirtutibus, in quibus ab alijs superatur, quæ
 admodū in toto genere multis est inferior, ne dicam

omnibus: quàm multos uersus admiscet scriptis suis ex Homero, Sophocle, & Euripide parū feliciter uersos, præter Græcorum exemplum in iambicis eam usurpans libertatem, quam sibi Latini comoediarum scriptores permiserūt. Tu si quid simile uoles facere, num uereberis ea felicius, si possis, ac minore licentiã uertere, ne sis parum Ciceroni similis? An non uitiat orationē solutam, qui uersiculos, quos uertēdo facit suos, parum reliquæ dictioni congruentes admiscet? Tum quoniam identidem ille suis libris aspergit uersus Ennianos, Næuianos, Pacuuianos, & Lucillianos, horridam illam & inconditam antiquitatem resipientes: tibi religio erit similes, imò dissimiles uersus ex Vergilio, Horatio, Ouidio, Lucano, Persio ue proferre: quorū lucubrationes, ut minus horroris, ita plus habent, tum elegantix tum eruditionis. An hic metues uideri M. Tullio dissimilis? VILL. Ciceronis laudi nihil magis detraho, eum cum poëtam nego, quàm Vergilij famā uiolo, illi cum aufero nomen oratoris. Sua uterq; laude floruit: alter in foro celebris, alter musis recōditionibus clarus. Nec illud adhuc suæ potentix exemplū natura edidit, ut unus utroq; munere æquabiliter excelleret, & summa artis oratorix facultate, & uersus scribendi facilitate. Ciceronem artis poëticæ laude spolia, illum uersu componendo omnibus inferiorem clama, facile istam laudem concedit multis, sed, quod est oratoris propriū, aptè, distinctè, ornatè & copiosè dicere, quoniã in eo studio

Ciceronis uerba
hic de industria
traducta.

studio ætatem cōsumpsit, si illud sibi assumit, uideatur id suo iure quodāmodo uēdicare. Versus autē, quos scriptis suis uel ex Homero, uel ex Sophocle, uel ex Euripide adspersit, si parū feliciter uertit, quid illum eam ob rem agitas? Id ne Ciceroni fuisse negotij putas, ut studium, laborem uel suum in uersibus poëtarum tam exacte uertendis poneret? Versuum autoritate & sententia utebatur, eos utcunque uertens, sed aptè, & eleganter ad rem suam transferens. Stertenti quidem Erasmo hoc ipsum excidit, Ciceronis orationem, uersiculis, quos admiscet, parum reliquę dictioni congruentibus deformari. Effluxit ex eodem insanie fonte maledictum, quo illum perstringit, quod Ennianos, Neuianos, Pacuuianos, Lucillianosq; uersus, horridam illam & inconditam antiquitatem resipientes libris suis identidem inserat. Quos, quæso, præter illos, citare sua ætate poterat? An eos, quorum lucubrationes ut minus horroris, ita plus elegantie & eruditionis habere Erasmus prædicat? Suauitatis plus fortè habent, eruditione & doctrina antiquos non superant. Ipsorum tamen & antiquorum poëtarum uersus scriptis nostris si à nobis aspergentur, à Tulliano more non recedemus, & illum expressius imitabimur. MOR. At quid est necesse semper ac modis omnibus esse similem, cū sæpe potius sit esse parem, & interdum facilius superare, quàm equare, hoc est meliora scribere quàm similia? V I L L. Tantam esse Erasmi insolentiam facile profecto credam

dam, ut Ciceronem à se superari, aut antiquorum
 poetarum uersibus elegantiora scribi posse, sibi ipse
 suadeat: sed qui illorum elegantiam uenustatemque
 ab eo æquatam, non dicam superatam, putet, nisi qui
 de mentis potestate exierit, non reperies. MOR. Ea
 est tamen multorum opinio, sed illud ipsi pugnent,
 hoc de te modo quæro, si quis usque adeo deditus
 sit, & addictus Ciceroni, an non periculum sit, ne cæ-
 cus amore, uel pro uirtutibus miretur uitia, uel sciens
 ipsa quoque uitia effingat? VILL. Nulla sunt in
 Cicerone uitia. MOR. Nulla, nisi forte solœcisimus
 uitium est apud alios, apud Ciceronem non est. At so-
 læcisimos, ut diximus, eruditi commonstrant in libris
 M. Tullij. Nisi labi memoria uitium non est, & hoc
 commonstratum est à doctis. Si uitium non est im-
 moderata mentione propriarum laudum etiam illum
 grauare, cui patrocinaris, quod in Milonis defensio-
 ne factum testatur Asconius Pedianus, & uix usquã
 non submolestus est hoc affectu Cicero, non sine causã
 sa, ut eleganter inquit Seneca, sed sine fine glorians.
 Et haud scio utra re sit intemperantior, de se glorians,
 do, an alios infectando, quocunque colore defende-
 ris hæc, illud inficiari non poteris, hac duntaxat in
 parte, rectius exemplum ab alijs peti posse. Ego uero
 lubens missum facerem sermonem de moribus, nisi
 rhetores ipsi contenderent, bonum oratorem esse non
 posse, qui non sit idem uir bonus. VILL. Solœcisa-
 mum nullum in Cicerone deprehendimus, omni uis-
 tio ea

tio ea parte caret. In potestatem esse, unde solœcis-
 mum notas, scriptum est ab indoctis aut dormitanti-
 bus librarijs, non à Cicerone, elegantiae studiosissimo
 dictum. Nec memoria lapsus est, cum superiorem
 periodum uerbo claudicare uoluit. Nusquam se im-
 moderatius aut magnificentius iactat. Res à se pro
 Re publica gestas non sine argumento narrat: nus-
 quam, nisi commodè atque per necessariò, commemo-
 rat. Neutra re intemperans est, aut de se gloriando,
 aut alios infectando. Summa omnium uoluntate &
 gratulatione, de fractis & repressis perditorum cona-
 tibus, de extincto coniurationis Catilinæ incendio, de
 seruata Republica & publicè & priuatim gloriatur.
 Libentissimis omnibus Verrem, Clodium, Anto-
 niumq; infectatur: neminem probum offendit aut
 lædit, bonos laudat, & dictis perhonorificis ornat.
 Sed immoderatè gloriatur, sese intemperanter iactet,
 omnium infectator sit acerrimus (à quibus uitjs lon-
 gissime abest) uir sit minimè bonus, & omnium mor-
 taliũ pessimus, nequissimus, teterrimus: ea ne, deum
 immortalem, obstabunt, ne à mortui elegantissimis
 doctissimisq; scriptis, copiam, uenustatem, grauita-
 temq; haurire abunde possimus: ea ne gloriae studio
 nos incendunt: ea ne iactantiores nos efficiunt: ea ne
 uitio aliquo, aut flagitio nos imbuent: Mores sibi
 quisque aut perditos, aut probos effingit, non ex scri-
 ptorum lectione induit. Nil spirant, nil instillant Ci-
 ceronis libri, quod aut nos nequitia tingat, atque inficiat,

ciat, aut mentem animumq; cuiusquam à recto honestoq; reuocet. MOR. Animosum patronum, & suae existimationis defensorem eximiè ad omnia infirmanda paratum habet Cicero. Verum age, num tibi uidetur esse uitiosa compositio, si dictio sequens incipiat ab iisdem syllabis, in quas desijt præcedens, uelut echûs imaginem ludicram referens? Quod genus erit, si dicas, ne mihi dona donata, ne uoces referas feras, ne per imperitos scribas basso. Ineptam & absurdam compositionem non negabis. Atqui talem proferunt ex amasio tuo Cicerone. O fortunatam natam me consule Romam. VILL. Nullo maiore conatu elabar, si culpam in librarios conijciam, & uersum istum ita à Cicerone relictum dicam. O fortunatam Romam me consule natam. Sed id à me dictum nolim, hoc uelim potius confirmatû, istum aut similem syllabarum concursum uitio, non uenustate carere: ut illud aliud, Africa terribili tremit horrida terra tumultu. Quod Vergilius in hoc hemistichio non uitauit, Casus Cassandra canebat. Occurrunt hæc scribentibus, naturæ felicitate, uel à nobis prudenter quæruntur, ut rem cum emphasi exprimamus, & subijciamus oculis. Scilicet tanto erat Cicero stupore, tanta ingenij rusticitate, tam agresti iudicio, ut non citius, quàm nos, uersus asperitatem sensisset: tanta erat ille uerborum inopia & paupertate, ut elegantiore & suauiore uersum uel saltâdo fundere non potuisset: tam dissoluto erat ille & existimationis

nis negligenti animo, ut, quem nouisset ridiculum, & indignum sua musa uisum iri, incudi reddere nō maluisset, quā impolitum exire. MOR. Non repugno. Sed nondum elapsus es. En tibi nihilo meliorē compositionem ex oratione soluta refert Quintilianus: Res mihi inuisæ uisæ sunt Brute. Ne quid calumnier interim de duobus molossis in clausula. Quid hīc memorem de uocalium crebra collisione, quæ reddit hiulcam & inamœnam orationem; an nō hoc quoq; notatū est à doctis in Cicerone? VILL. Huius etiam præposteri uerborum ordinis culpam in Librarios confero, sicq; Ciceronem scripsisse credo: Inuisæ mihi res uisæ sunt Brute. Ita nec compositionis lenitatem desyderabis, nec duos in clausula molossos calumniabere. Numerorum tamen rationem ubiq; constare non necesse est, modò numerosè cadat periodus. De uocaliū collisione Ciceronē ita in Oratore scribentem audi. Habet (inquit) ille tanquā hiatus concursu uocalium, molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam, hominis de re magis, quā de uerbis laborātis. Si quando igitur Tullius uocalium concursu & hiatu non uastius resideret, sed paulum subsidere uideatur, aut infra, quā solet, diductus sit, facit hoc consultò, non uitio aliquo, aut orationis eleganter struendæ ignorance. Cum cæteris illius laudibus hanc esse uel maximam declarabant, qui cum eo causarum capita partiti, perorationem semper illi relinquebāt, in qua lenissimo uerborum

Cicero.

borum fluxu, & quadrata orationis structura ad commouendos & concitandos affectus peropus est. MOR. Neglexit, inquis, consultò uocalium collisionem Tullius, non anxie uitauit interdum orationis hiatum; nihil reclamo, modò fateamur quiddam esse apud alios, quod apud Ciceronem nō sit, & sit apud alios melius. Deinde ex te quæro, ecquem nouisti scriptorem tam uigilantem, tamq̃ felicem, ut non alicubi dormitarit? Vtrum igitur putes esse cōsultius, imitari dormitatem Tullium, an uigilantem Sallustium, aut Brutum, aut Cæsarem? An non sic Homerum imitatus est Vergilius, ut multa correxerit, non pauca reliquerit? non ne sic Hesiodum, ut nusquā non uicerit? Non ne sic Horatius est Lyricos Græcos æmulatus, ut ex unoquoq̃ decerpēs quod esset bellissimum, omnes post se reliquerit? An non sic imitatus est Lucilius, ut quedam in illo sciens prætermiserit, ab alijs sumpturus, quod imitatione dignius esset? Quid alios commemorem? Num ipse M. Tullius tam admirabilem eloquentiam ex uno quopiam contraxit? an potius excussis Græcorum pariter ac Latinorū philosophis, historicis, rhetoribus, comicis, tragicis, lyricis: demum ex omni scriptorū omnium genere suam illā diuinam phrasim collegit, contexuit, absoluit? Si modis omnibus libet imitari Ciceronē, & hoc illius exemplum imitemur, VILL. Quò mirandum est magis, quoc̃q̃ rarius accidere scimus, tam uigilantem esse scriptorem quenquā, ut nunq̃ dormitet, eo admirationē nostram

nostram plus plusq̄ auget incredibilis Ciceronis uir-
tus, qui nusquā non uigil est, nusquam non in uerbis
expergefactus, diligens, nusquā non in sententijs lyn-
ceus, acer, acutus, nusquā non ad omnia summo co-
nato perficienda, & eximio ornatu excolenda prom-
ptus atq̄ excitatus, neq̄ est, quare illum dormitasse
calumnieris, & uigilantē Sallustium, aut Brutum, aut
Cæsarem imitari malis. Cæsarem dormitantē non de-
prehēdes. Sallustium pro uerbis peregrinis & extra-
neis in urbem Romanā asciscendis laborantem forte
reperies, cuius inanem circa hæc laborem & anxiam so-
licitudinē aspernamur, reliqua eius ornamenta non
reijcimus. Cæsarem undiq̄ candidum & nitidum am-
plexamur. Ciceronem omnibus longē splendidiorē
illustriorēq̄ sequimur atq̄ imitamur à Vergilij mo-
re & exēplo non dissidentes, qui ex Homero, quibus
se iuuari posse nouerat, in rem suā tectē occultoq̄ cō-
uertebat: quę sibi nulli essent usui, relinquebat, multa
immutabat & uariabat. Hesiodum Homero inferior-
rem sic sequebatur, ut sequēdi satietate aliquādo defa-
tigatus, longius excurreret atq̄ antiret. Id quod si
in Cicerone efficiemus, quis celeritatē nostram, quis
strenuitatem non commēdet? quis conatus nostros,
quis uirium magnitudinē non admiretur? quis inge-
nij alacritatem non probet? Horatium præterea non
fugiemus, ex unoquoq̄ Lyrico poëta decerpentem,
quod est bellissimum. Sic Tullius admirabilē suam
eloquentiam non ex uno quopiam contraxit, sed ex
s 2 philosopho

Philosophis, Historicis, Rhetoribus, Comicis, Tragicis collegit. Nihil tamen minus, quàm Philosophos, Historicos, Comicos, Tragicos, dicēdo imitatur: nō omnibus, quod præcipit Erasmus, sequitur, nō omnibus æque exprimit: suo utitur, non alieno loquēdi genere. Omnis diligenter legerat, Demosthenem præcipue rebus omnibus refert. Omnis etiam ut euoluamus & legamus, monent oratorum præcepta, sed ut unum imitemur, iubent, cui heremus toti, cuius imagine & similitudine insignes ab eloquentibus dignoscantur & colantur. MOR. Quid? an nō hoc potius docuit ipse Cicero, caput esse artis, artem dissimulare? Friget enim & fide caret, ac uelut insidiosa timetur oratio, quæ significationē artis dedit. Quis enim ab eo non metuat, qui fucum & uim parat animis nostris? Itaque si feliciter Ciceronem imitari uolumus, dissimulanda imprimis est ipsa Ciceronis imitatio. Atqui nusquam discedit ab illius lineamentis, qui uerba, qui figuras, numeros, ex illo concinnat, quædam imitans etiam non imitanda: ueluti quidam Platonis discipuli, adductis humeris præceptorem referebant: Aristotelis auditores subbalbum quiddam in loquendo, quod in eo fuisse legitur, reddebant: & quoniam manifestò præ se fert imitandi studium imitator, cui uidebitur ex animo loqui, aut quid denique laudis assequetur? Nimirum id quod assentantur ij, qui scribunt centones. Delectant forsalsis, sed paulisper, sed otiosos solum: cæterum nec

nec docent, nec mouent, nec persuadent. V I L L.
 Ut egregiè stultus est Erasmus, aut eximius calumnia
 tor. Eandem esse debere scribit diligentiam & cautio-
 nem artis dissimulandæ in oratione, & imitationis tes-
 gendæ, cum aliquem æmulamur. Artis caput est in
 causis, artem ipsam dissimulare, ne insidias sibi strui
 existiment iudices, si ullam artis significationem præ-
 beamus. Imitationis summa laus est & commenda-
 tio, tanquam penicillo exprimere, cuius imitatione
 oblecteris. Ac si hinc laudari cupimus, quòd Cicero-
 nem imitemur, quis nos laude optata illustret, nisi il-
 lum à nobis referri & exprimi perspiciat? quis te
 Apuleio minus quàm Ciceroni, aut alij probato scri-
 ptori deditum iudicabit, nisi Ciceroni, quàm Apuleio
 similior uidearis? At qui Ciceroni uacant, nihil lau-
 dis assequuntur, centones tantum scribunt, delectant
 otiosos duntaxat, cæterum nec docent, nec mouent,
 nec suadent. Indignor, More, quam prius ridebam,
 Erasmi importunitatē. Quem uult, plus puer aut in-
 fans senex, nobis ad imitandū proponi? cui uult nos
 studere? an nullus præcipuè sequendus? an per omnes
 generatim uolitandum & uagandum? Quis hoc tam
 perniciosum consilium, nisi insipiens dabit? quis, nisi
 demens, exequetur? quis, nisi plane hebes, alij quàm
 Ciceroni hæreat? quis alium, quàm Ciceronem imi-
 tetur? ornamentis omnibus longè latecque splenden-
 tem, quibus alij uix interluceant, qui tanta nos elo-
 quentia breui ditat, & cumulat? M O R. Rectè loque-

ris, si facundiam ostentationi paramus, non usui. Verum plurimum interest inter histrionem & oratorem. Illi delectasse satis est, hic etiam prodesse studet, si modo uir bonus est: quod si non est, nec oratoris nomine tueri poterit. Iam demonstrauius, opinor, in Cicerone quaedam esse uitanda, quaedam in eo desiderari, quaedam sic adesse, ut in his, ab alijs hac parte felicioribus superetur, sed donemus nullum esse uirtutum aut ornamentorum genus, in quo non sit ceteris uel par, uel superior: certe in alijs, alia magis eminent, ob raritatem, quæ in M. Tullio ornamentorum densitate uelut obscurantur: perinde quasi si certas stellas notare uelis, facilius id non facies, si rare luceant, quam si tota cœli pars pariter insignibus oblectata sit. Itidem si uestem conspicias totam gemmis oblectam, minus te capient singulæ. VILL. Balbutit, ut antea Erasmus, nugatorijs oblectatur, & suam garruendi cupiditatem nullo loco continet. Recte, inquit, in Ciceronis imitatione ponitur à nobis opera, si facundiam ostentationi paramus, non usui. Huc subinde reuoluitur, his nos uocibus enecat. Ergo quæ ex Cicerone eloquentia discitur, ostentationi paratur: quæ ex reliquis scriptoribus colligitur, ad utilitatem quaeritur. Non nos oratores efficit Ciceronis imitatio, histriones ut uideamur, facit. Ciceroniana facundia ornati, oblectare possumus, nihil cuiquam profusimus. Vbi illa, Erasme, eloquentia? à quo discitur? à quo comparatur? qua oratoris nomē assequimur, histrionis.

histrionis famam fugimus? qua prodesse possumus,
 non solum oblectamus? tam fructuosæ eloquentiæ
 fontes digito ostende. Magno mortales beneficio
 tibi deuincies, magnis nos meritis tibi astringes atque
 obligabis: quam uoles mercedem, pro hoc officio de-
 posce, offeretur, proponetur, dabitur. Senem si pre-
 tio inuitemus, medius ex hypocausto fortasse existet, *Risu plena in*
 & pudoris immemor, his nos uocibus, unde illam *Erasmum.*
 eloquentiam hauriamus, admonebit. Mea in Cato-
 nem scholia perlegite, mea in Laurentium Vallam
 epitomata perdiscite, meam de puero Iesu concionem
 expendite, Querimoniam pacis, quam ætate florens,
 & in medio studiorum meorum, cursu, conscripsi,
 examine atque ponderate. Vobis illa, illa diuina
 scripta, uobis illa, non frigida Ciceronis opera, elo-
 quentiæ facultatem suggerent, qua oratorum famam,
 non histrionum nomen consequamini, qua omnibus
 sitis utiles. Quid aliud ista adhortatione suaderet,
 quam suo dialogo nobis suadere nititur? nempe ut
 Ciceronem abijciamus, & suas nugas sequamur? De-
 monstrat, ut opinatur, in Cicerone quædam esse uis-
 tanda, quædam in eo desiderari, quædam sic adesse,
 ut in his, ab alijs hac parte felicioribus superetur.
 Quid demonstrat calumniator? in potestatem esse,
 pro in potestate esse: periodum uerbo claudicantem,
 Versum asperiores. Minutulis his maculis, & libra-
 riorum incuria aspersis deformatus Cicero, ne lectio-
 ne quidem nostra dignus est, imitatione prorsus indi-

gnus. Exactum hoc istud est Erasmi iudicium, hæc ea est Erasmi de Cicerone sententia, hoc ipsum est Erasmi de Ciceronis imitatione consilium. Quousque senem in hunc modum & garrientem & delirantem sustinebimus? Quousque istam de eloquentiæ principe ita conuitiesè iudicandi audaciam probabimus? Quousque nobis imperabimus? quin suum quisque stomachum in eum erumpat, quin suos quisque aculeos excutiat? quin eum stilo cõfodiat? Hoc mihi ignoscas, More, grauius si commouear, aut ardentius quicquam loquar. Bilem mihi concitat, non intemperantia, aut ingenij leuitas, sed insolentiæ Erasmi magnitudo, qui tanta impudẽtia & insania Ciceronẽ uexat, qui illius existimationẽ tãto furore atterit. Sed hoc facundiores ulciscantur; ego obtrectatoris maledicta persequor. Donat (perinde quasi id obscurũ sit, aut dubium cuiquam) nullum esse uirtutum aut ornamentorum genus, in quo non sit cæteris uel par, uel superior Cicero: certè in alijs alia magis eminent ob rarietatem, quæ in illo, densitate ornamentorum obscurantur. Ornamentorum omnium densitas est in Tulio, at ita aptè & uariè disposita, ut aliud alijs lumen sit, & ad splendorem adiumentum, non sibi proxima obscuret. Tum in tanta uelut smaragdorum densitate, cum nullus sit uilis aut abiectus, an non maioris felicitatis est, & minoris preterea negotij, quoquo te uertas, quicquid libet, pulchrum & splendidum capere atque auferre posse, quàm in alio scriptore istiusmodi ornamentum

ornamentorum inope, die toto exerceri, & uix unum tandem aliquem smaragdum colligere. Aliud ita calumniatur obtrectator. Si certas stellas notare uelis, facilius id facies, si rare luceant, quam si tota cœli pars pariter insignibus obsita sit. Non stellarum raritas facit, ut quas uelis, facilius notare possis, nec earundem frequentia ingens uel numerus impedit, quin aliam ab alia facile distinguas, si qua cœli parte, aut ad primam uigiliam, aut ad conticinium & noctem intempestam, aut ad matutinū crepusculum stellæ uoluantur, teneas, aut si qua hora uel orientur, uel præcipitent, intelligas. Iouem, Saturnum, Martem, Venere, uel undiq; cœlo ardenti & micanti notes, si Iouis sedem, uel Saturni, Martis, Venerisq; locum animo bene dimensum habeas. Itidem in tanto ornamentorum omnium splendore, quibus fulget Cicero, facile tropum à tropo secernas, si schematum locos sedesq; noueris. Non nos ille similibus satietate defatigat, sed diuersorum uarietate recreat: ingenerat maiorem inspiciendi cupiditatem, fitq; ut quemadmodum uisco obliti si in plumis uolumentur, toti plumis cooperti exurgant, sic nobis in Ciceronianorum ornamentorum copia cumuloq; uolutatis, ornamenta ipsa uelut inuiscata hæreant, toti q; ornamentis colluceamus. Rogo te, More, ueritatem nimia altercatione ne amittamus. Eximiam orationum aut epistolarum formam si quis nosse uel assequi desideret, ad quem se ille, nisi ad Ciceronem, conferet: quem, nisi Cicero-

nem, legat: quem, nisi Ciceronē, imitetur: An, quod
 quæret, uel Varro, uel Sallustius, uel Cæsar, uel Ti-
 tus Liuius, uel Cornelius Tacitus, uel Plinius, uel
 Vegetius, uel Vitruuius, uel Columella, uel Quinti-
 lianus sufficiet: An hi orationes reliquere, in quibus
 artis dicendi lumina conspicias: an epistolas scripse-
 re, in quibus tantam stili felicitatem, facilitatem, pur-
 ritatem, iucunditatemq̃, quanta in Cicerone est, elu-
 cere uideas: M O R, Sit ita, & colluceant ornamentis
 toti, qui in Ciceronis lectione uolutantur. Feremus ne
 tamen perpetuam uocis contentionem: feremus ior-
 corum intemperantiã: feremus indecoram parumq̃
 uirilem in initio dicendi trepidationem: Feremus
 mentum læua demulceri: & si qua sunt alia, in quibus
 M. Tullius uel sibi, uel alijs displicuit: Feremus
 quidem forte, modò, qui Ciceronis uitia expriment,
 simul illa exprimant, quibus ista uel textit, uel pensauit.
 V I L L, Non necesse est, qui Ciceronem totum
 exprimere laborat, Ciceronis ut uitia exprimat. Nec
 ea uitia in Cicerone fuerunt, quæ uitia interpretaris.
 Decuit Ciceronem uocis contentio: Decuit in initio
 dicendi, trepidatio, Decuit mentum læua mulcere:
 quæ in Cicerone nemo ante Erasimum, ut uitiosa nos-
 tauit. Indicat uocis contentio, eodem oratorem stu-
 dio affectum, quo iudices inflammare contendit: ar-
 gumento est oratorem non absq̃ animi motu loqui.
 Aperit trepidatio mentis simplicitatem, & beneuolen-
 tiam oratori conciliat, eosq̃ pudoris opinione nobis
 adiung

adiungit, quos abalienare solet, audaciæ animicq; es-
 frenati significatio. Ciceroni pulchrum fuit, mentum
 læua mulcere, ut suum cuiq; decorum gestum des-
 centemq; natura tribuit. Hæc tamen exprimere non
 conabimur, & Ciceronem totum uel exprimemus,
 uel æquabimus. Aequari enim quin possit, uel quin
 iam æquatus à multis esset, non dubito, si remansis-
 set antiqua illa eloquentiæ propagatio, causarum in
 senatu dicendarum consuetudo atque facultas. Si no-
 stro hoc tempore, natis tot præclaris & felicibus, nul-
 lacq; re antiquorum ætati cedentibus ingenijs, ea esset
 ad eloquentiæ studium inuitatio, quæ apud antiquos
 fuit: si ij essent propositi & decreti eloquentiæ hono-
 res, quibus olim & Athenis & Romæ floruit. Exerci-
 tatione crescunt, & adulescunt omnia, qua si in altio-
 rem gradum extulit eloquentiam Tullius, an illam
 iam labantem & inclinantem aut sustentare, aut al-
 tius extollere nequeamus? Sed quò hac ætate *In mores & tem-*
 progrediatur quis eloquentiæ studio incendatur? *pora nostra.*
 quis se eloquentiæ dedat? Quam non risui solum
 haberi uideas, sed quam tibi fraudi sæpe esse,
 qua inuidiam tibi & uitæ periculum creari sentias.
 Qua instructos, non laudibus, ut antiqui efferunt,
 non obseruant, non suspiciunt, non admirantur, aut
 diuites, aut nobiles, aut sacerdotijs distenti quidam
 uentres, popinionesq; natigulæ atque abdomini.
 Qua ornatos uulgus conuitioso, ut arbitratur, nos
 mine grammaticos appellat, & cocis agafonibusq;
 uilior

uiliores atque abiectiores ducit. Quæ per deum im-
mortalem in tanta contemptione efflorescant studia:
quæ artes certatim colantur: quæ ingeniorum inui-
tatio: ut antiquos & imitari, & æquare adnitantur:
quis tandem honos aut quæ merces proposita, cuius
expectatione, si quando labore frangamur, ad prio-

Non magis effœ-
ta est modo natu-
ra, quàm quondã
fuit in ferèdis in-
genijs.

rem alacritatem redeamus: Non nunc magis est,
quàm quondam, effœta natura, nec minus acutis
& planè diuinis ingenijs ferendis potens. Sed qui na-
scuntur, mente & ingenio felices, alij spe honorum
exclusi studia negligunt, alij contemptu retardati, in
quo literas, & eloquentiam passim esse uident, lite-
ras eloquentiamq; auersantur: alij periculo territi,
quod eloquentiæ & literarum humaniorum nomi-
ne conflatur, à literis, ut à ueneno abstinent, nec rem
inuidia scatentem, & periculis redundantem sequun-
tur. Quibus tamen ipsa uirtus merces est, quicq; suspi-

suspiciosa est tur-
bulenta nostra tem-
pora.

ciosa ista & turbulenta tempora non diuturna fore
norunt, tranquillioraq; & literarum studijs æquio-
ra atq; amicia appropinquare coniectura auguran-
tur, literas cupidius amplexantur, & conatibus non
diffidunt, specq; sunt optima, omnes antiquorum uir-
tutes & exprimi, & æquari posse: Itaque quod libe-
rius & longius à proposita disputatione digrediens,
intermisi, hoc constanter pugno, paulo supra no-
stram ætatem fuisse, qui omnia Ciceronis lineamen-
ta, quoad res suscepta & argumentum permisit, ele-
ganter expressit, & æquauit, neque multos no-
stra

fra ætate deesse, qui, nisi ingenij felicitate abutantur, & operam studiumq; suum in uoluptatibus, & rebus uirtuti aduersis collocent, Ciceronem propius imitaturi, & non infeliciter expressuri uel æquaturi sint.

MOR. Sed ò Musæ, quantulam Ciceronis portio-
nem nobis referunt isti Ciceronis simij, qui uoculis,
formulis, tropis, & clausulis aliquot, hinc atque hinc
corrogatis summam modò cutem, uel bracteam pos-
tius Ciceronis nobis exhibent. Sic olim Atticum di-
cendi genus quidam æmulabatur, cum interim essent
aridi, ieiuni, frigidiq; semper, ut ait ille, manum intra
pallium habentes, nec subtilitatem, nec sanitatem, nec
gratiam Atticorum ulla ex parte possent assequi.

Optimo iure Quintilianus irridet quosdã, qui se ger-
manos Ciceronis imitatores haberi uolebãt, quòd ali-
quoties his uocibus absoluerent clausulã, esse uideat,
quòd ea semel atque iterum Ciceroni forsitan excidit;
si periodum longiore ambitu circunduxissent, quòd
in initijs præsertim nonnunquam fecit ille. Nec hodie
parum multi sunt istorũ similes, qui sese ualde miran-
tur, & alteros, ut aiunt, Cicerones esse credunt, si pri-
ma uox orationis sit, quãquam, aut, etsi, aut animad-
ueri, aut, cum, aut, si, quòd officiorũ libros sic ordia-
tur M. Tullius: Quanquam te M. Fili, periodum
uix nono uersu absoluēs. Et pro lege Manilia: Quã-
quam mihi semper. Laudatissimam illam pro Milo-
ne orationem sic auspicatus est: Et si uereor iudices.
Rursum Philippicarum duodecimam: Etsi minime

decere uidetur. Itē pro C. Rabirio: Et si Quirites. Et in
 epistolis aliquod simile est initiū. Et haud scio, an isti li-
 bros ad Herennium ob id tribuant Ciceroni, quod
 ab etſi capiant exordium: Porrò de finibus bono-
 rum librum quintum sic incipit: Cū audiffem An-
 tiochum Brute. Tusculanas quæſtiones sic auspica-
 tur: Cū defenſionum laboribus. Et eiufdem operis
 librum quartum: Cū multis in locis noſtrorum
 hominum ingenia. Pro L. Flacco: Cū in maximis
 periculis. Item pro domo ſua ad pontifices, Cū mul-
 ta diuinitus. Iterum pro Plantio: Cum propter egre-
 giam. Ad hæc librum de natura deorum primum:
 Cū multæ res in philoſophia. Et Scipionis ſomniū:
 Cū multæ res in Africa. Pro Rabirio dicens, ſic or-
 ditur: Animaduerti iudices. Rurſus ad Brutum de pa-
 radoxis Stoicorum: Animaduerti Brute. Pro L. Cor-
 nelio Balbo ſic orditur: Si autoritas patronorum. Pro
 P. Seſtío: Si quis antea iudices. Pro Cecinna: Si quan-
 tum in agro. Pro Archia poëta: Si quid eſt in me inge-
 ni. In Vatiniū teſtem: Si tua tantummodo Vati-
 ni. Ad equites iturus in exilium: Si quando inimico-
 rum. Ad ſenatum poſt reditum: Si Patres Cōſcripti,
 pro ueſtris. Pro M. Cælio: Si quis iudices. De pro-
 uincijs conſularibus: Si quis ueſtrum P. C. Quid au-
 tem magis ridiculū, ac Ciceroni diſſimilius eſſe poſ-
 ſit, quàm nihil habere Ciceronis præter tales uoculas
 in orationis exordio: de quibus ſi quis percōtetur Ci-
 ceronem quur ab ijs uocibus ſit orſus, respondebit,
 opinor

opinor, quod in infulis fortunatis Luciano respondit
 Homerus, roganti, cur primam Iliadis dictionem uo-
 luit esse *μηνιν*, nam hæc quæstio multis seculis torse-
 rat grammaticos, illud, inquit, tum forte uenit in men-
 tem. Consimilis impudentiæ sunt, qui sibi plusquam
 Ciceroniani uidentur, quod aliquoties infulciant etiã
 atque etiam, pro uehementer, & maiorem in modum,
 pro ualde, identidem, pro subinde, cum & tum, quo-
 ties inæqualis momenti sunt, quæ connectimus: cum
 & tum, quoties æqualis: tuorum in me meritorum.
 Quid quæris, pro in summa, aut breuiter. Non solum
 peto, uerum etiam oro contendoq;. Antehac dilexisse
 tantum, nunc etiam amare mihi uideor. Valetudinẽ
 tuam cura, & me, ut facis, ama. Non ille quidem uir
 malus, sed parum diligẽs: qua locutionis formula sic
 M. Tullius uidetur delectatus, ut in eadẽ pagina cre-
 bro repetitum inuenias. Simile est, cum per illud, pro
 nomen indicat non quod præcessit, sed quod mox
 sequitur. Et in epistolis semel atque iterum dixit, cogi-
 tabam in Tusculanum. Itaque Ciceronianus sibi
 uidetur, qui subinde dixerit, Romam cogitabam, pro
 eo, quod erat, in animo habebam, siue statuerã profis-
 cisci Romam. M. Tullius anni numerum non adscri-
 bit epistolis, sed tantum mensis diem: & Ciceronia-
 nus non erit, si quis à Christi natali annum adscripse-
 rit, quod sæpe necessarium est, semper utile: lidem
 non ferunt si quis honoris gratia nomẽ eius ad quem
 scribat, suo præferat, quod genus sit: Carolo Cæsari

Codrus Vrceus salutem. Par flagitium existimant, si quid dignitatis, aut laudis addas proprio nomini, uelut, inelyto Pannoniæ Boæmiæq; regi Ferdinando Velius S. D. Nec Plinio iuniori possunt ignoscere, quòd suum appellat, si quando scribit amico, cum eius facti nullum apud Ciceronem extet exemplum. Vt parum Tullianus rejicietur, qui, quod à principum officijs mutuati docti quidam nuper usurpare cœperunt, summam eius epistolæ, cui respondere parat, in initio proponat, quòd id nulloquam factum sit à M. Tullio. Noui quosdam notatos ut solæcos, quòd in salutatione pro S. D. posuerint S. P. D. quòd negarent hoc apud Ciceronem inueniri. Nonnulli uero putant & illud Tullianum esse, salutationem non in fronte, sed in tergo literarum ponere, quòd his uerbis admonetur lator, quas quibus deberet reddere, non sine salutationis officio. Quantula res facit, ut ab hac palma decidamus: Multo uero minus erit Ciceronianus, qui salutarit hac formula: Hilarius Bertulphus, Leuino Panagatho totius hominis salutem, aut salutem perpetuam. Verum hic quoque longius aberit à Ciceroniano, qui sic orsus fuerit epistolam: Gratia & pax & misericordia à Deo patre, & domino Iesu Christo. Item qui pro cura ut recte ualeas, ita claudat epistolam: Sospiet te dominus Iesus, aut incolumem te seruet dominus totius salutis autor. Quos cachinnos hîc tollent Ciceroniani? Quid autem admissum est piaculi? An non uerba.

uerba Latina sunt: munda, sonantia, atq; etiam splendida. Iam si sensum introspecias, quanto plus est hîc, quàm in, salutem dicit, & bene uale. Quid uulgaris, quàm dicere salutem? Prestat hoc officium herus seruo, inimicus inimico. Quis autē crederet esse Latinum, Dicit illi salutem, & iubet illū saluere, nisi nobis sermonē hunc ueterum consuetudo commendaret. Hoc in aditu. In digressu, uale dicimus, & his quibus malè precamur. Quanto melior emphasis in formulis Christianorum, si modo uerè & ex animo sumus Christiani. Gratia declarat gratuitam condonationem admissorum, pax quietem & gaudium conscientiae, quòd deum pro irato habemus propitium: misericordia dotes uarias & corporis & animi, quibus suos locupletat, arcani spiritus benignitas, & ut magis speremus nobis hæc fore perpetua, additur, à deo patre & domino nostro Iesu Christo. Cum patrem audis, ponis seruilem trepidationem, ascitus in affectum filij: cum dominum audis, confirmaris aduersus uires satanæ. Non deseret ille, quod tam care redemit, & unus potentior est uniuersis satanæ cohortibus. Quid suauius his uerbis ei, qui iam hæc apud se sentit: quid utilius hac admonitione ei, qui nondum in hunc affectum transijt? Verbis itaque non uincimur, imò uincimus potius: sententia longè superamus. Restat illud decorū & aptum, quod ubique cum primis spectandum est. At hæc quanto magis conueniunt homini Christiano, quàm illa, salutem dic

tem dicit, & cura ut ualeas: Tantùm faceſſat illa puerilis imaginatio, nō ſic locutus eſt Cicero. Quid miri, ſi non locutus eſt, cum rem ignoraret? Quot milia ſunt rerum, de quibus nobis frequenter dicendum eſt, de quibus M. Tullius ne ſomniauit quidem? At ſi uiueret, nobiſcum eadem loqueretur. An non igitur frigidi uidentur imitatores, qui tantùm rerum obſeruationunculis referunt M. Tullium, ac diſſimulatis tot diuini uiri uirtutibus, numeris, tropis, formulis, ac dictiunculis, ea imitantur, quæ M. Tullio uel placuerunt, uel crebrius exciderunt? VILL. Iſta Eraſmi loquacitate nihil nobis opus erat. Eſt id quidem non ignotum, qui uulgaria illa & uſitata aut in orationibus, aut in epiſtolis principia ſtudio maiore referunt, partem Ciceronis referre nullam, ex Ciceronianorū cœtu ab omnibus exhibilari atq; explodi. Quis tamē, ut riſum Bataui ſcurrę uitet, ab illis uocibus religioſè abſtineat? Quis, ſi eæ nobis, ut Ciceroni, inter ſcribendum excidūt, affectatè nos Ciceronem in re leui imitari, in grauioribus à Cicerone remotos, inſolenter, ut Eraſmus, clamet? Quis Latinè loqui uolēs, his uocibus uel coactus non utatur? Venuſtus eſt non immodicus earum uſus. At uerò non hac ſolum affectione (inquit) ridiculi ſunt Ciceroniani: uitant nimia religione & anxietate receptas à doctis multas ſcribendi formas. Flagitium exiſtimant, ſi quid dignitatis aut laudis addas proprio nomini. Dic, quæſo, More, utrum uitioſius & reprehentione dignius putas, aut

tas, aut sic Tullianè loqui. Christophorus Longo *Salutatio Ciceroniana.*
 lius, Francisco Valesio regi Galliaë Sal. Aut sic Eras *Salutatio Eras-*
 mice? Indlyto, uirtutibus omnibus illustrissimo, ui *mica.*
 torijsq; infinitis clarissimo, atq; omnium potentissi
 mo Ferdinando Bocemię regi, seruus humilimus, &
 uermiculus terræ, pauperculus monachus Erasmus,
 reiecto post tergum cucullo reuerenter & cum omni
 humilitate salutem plurimam dicit. In altero dignam
 uiro literato grauitatē & animi celsitudinē recognos
 cis: in altero hominis assentatoris, blandientis, mu
 nera inhiantis, & istis titulis potentes inescare uolens
 ingenium perspicitur. Sic rem meretrices faciunt,
 sic nos laudibus falsis cumulant, sic bene nummatis
 insidiantur. Assentatorium illud salutandi genus, ut
 animo assentatorio est, probat Batauus assentator, &
 antiquo salutem dicēdi modo præfert. Ciceronianos
 ridet, quòd grauiter loqui malint, quàm assentato
 riè. At quid illius garrulitatē imitamur? Assentetur,
 aduleatur, titulorum splendore & cumulo, potētium
 dona eblandiatur: Veneri deditis, penem sesquipeda
 lem: gulæ & uentri indulgentibus, decempedalē uen
 tris uoraginem: bibacibus & uinosis, gruinum col
 lum: bonorum decoctoribus, montes aureos: senibus
 uitè cupidis, Nestoris æuum: regnum ambientibus,
 Romanam potentiā: belli ducibus, Cæsaribus, Pompei,
 Annibalisq; uictorias: eloquentiæ amantibus, non
 Ciceronis, quam negligit, sed suam, qua se miratur, fa
 cundiam optet, uotis à deo impetret, ad suarum epis
 tolar

stolarum caput comprecetur. Ista Erasmi ineptias
 facile patientur, quibus nota est Erasmi assentatio:
 At suo ille ingenio dum per nos nulla reprehensione
 utitur, sinat quoque, qui antiquos breuitati studen-
 tes, & ab assentatione fugientes imitantur, in episto-
 læ principio, assentatorios titulos, officiorum no-
 mina, & superuacanea omnia uitioque proxima as-
 spernari & prætermittere. Salutem plurimam di-
 cat, & nos salutem tantum dicentes non rideat. Ri-
 deat tamen, si libet, qui sæpius usurpatas à Cicero-
 ne locutiones, sæpius cum affectatione usurpant, &
 nihil unquam mutant, nihil transferunt, eos liberè
 cum doctis omnibus rideat, eos enim rident omnes,
 atque ante Erasmus nemo non iure risit. Sed quid
 ad risum exhortamur, risui natum & scurrilitatis.
 Sua se sponte ad suam garrulitatem innouat, & quæ
 illi pro loquacitatis materia & segete est, ex theolo-
 gia deblaterandi argumentum ducit, eo nos semper
 cuniculo, ut forex, eludit. Aberit (inquit ridens)
 à Ciceroniano, qui sic orsus fuerit epistolam. Gra-
 tia, pax, & misericordia à deo patre, & domino
 Iesu Christo. Item qui pro, cura ut recte ualeas,
 ita claudat epistolam. Sospitet te dominus Iesus:
 aut incolumem te seruet deus totius salutis autor.
 Christiana hæc esse nemo inficiatur, sed ut usu trita
 sint, opus est illa Erasmi charitas, qua flagrat, qua
 ardet, qua æstuat, qua ebullit: qua constans est
 & modestus, qua neminem offendit, qua neminem
 laeclis

*Theologia mate-
 ria & seges lo-
 quacitatis Erasmi.*

Ironia.

laccelsit, qua omnes amat & colit. Ea nos uel Erasmus incēdet, ut nihil præter Christum spirantia scriptis nostris affigamus, ut nullis nisi Christianis uerbis uel nugemur, uel rixemur, uel conuitemur. In arena, (quod aiunt) sua Erasmus uersatur, in theatro suo est, cum de theologia sermonē alicunde aucupari atque arripere potest: tum tonat, tum fulminat, tum nihil præter Christum & cogitat & loquitur, tum uel Christum ipsum rebus omnibus superare uidetur: tū nos suis ad Christianam charitatem, ad Christiana uerba, ad Christianū cultum adhortationibus, tum nos intolerabili balbutie obtundit: tum excurrit longius, egreditur, euagatur, aberrat: tum omnia sermonis ornamenta, atque rhetoricæ præcepta ad Christianismum reuocat, ut magnam animi uerè Christiani significationem præbeat. Christiana scribere possumus, nec eam obrem ad barbariem, aut minus comptas loquendi formas deflectendum est. An Christiana mente uel charitate (ut theologicè cum Erasmo loquar) salutem amico dicere non possumus, quemadmodum hoc sermone uti? Gratia pax & misericordia à Deo. Quis pluris hæc faciat Christianismi nostri uerba Christiano animo carentia, quàm Romanas uoces Christiano animo scriptas? Hic se totum fundit Erasmus, & garrere gestiens, eam nobis interpretationem admurmurat. Quantò melior emphasis in formulis Christianorum: Gratia declarat gratuitam conditionem admissorum: pax, quietem & gaudium

conscientiæ, quòd Deum pro irato habemus proprium: Misericordia dotes varias & corporis & animi, quibus suos locupletat arcani spiritus benignitas, quoq; magis speremus nobis hæc fore perpetua, additur, à Deo patre & domino Iesu Christo. An criminum & scelerum nostrorum gratiam nobis à Deo fieri, an Deum nobis reconciliatum nesciremus, nisi huiusce rei memoriam subinde nobis excitaret, præscripta ab Erasmo salutandi formula? An aliud crepant noui instrumenti libri? an nos hæc parum docuere antiqui religionis nostræ interpretes? Docuere quidem satis, nec stomacho aut ira plena epistola, ob Erasmicum istud salutandi genus, aliud nos animaduertere, aut animo agitare sinit, quàm quod scriptum legimus. At semel cucullo tectus Erasmus, cucullatis Monachis propria salutatione utitur, & ut omnes similes habeat, utendum admonet. Contractum cucullo ingenium, abiecto cucullo non exiit. Ut duplex est fere cucullus, duplici quoq; ille animo est. Christianè salutatur sæpe, & aliena à Christiani modestia lenitateq; scribit. Pacem statim ad literarum caput loquitur, mox sui oblitus, aut ad suam se potius naturam reuocans, conuiujs oppugnat & conuellit, furit, debacchatur. Iam suas Christianas salutationes iactet, iam Ciceronianos alijs utentes rideat. Erasmi ob fraudulentam suam Christiani animi ostentationem tam parum laudo, quàm certum omnibus est, M. Tullium barbaras istas uoces fuisse uitaturum, quibus

Contractum cucullo ingenium, abiecto cucullo Erasmus non exiit.

quibus, si uiueret, eum usurum asseris. MOR. Diem totum tua in Erasmus indignatione consumes, nisi te ad alia retraham, neque cætera audies, si, quæ pluribus infirmari forte possint, pluribus coneris infirmare. Colloquimur, non causam in foro dicimus, ubi amplificationum loci conueniunt, sermoni familiari non apti. Ad reliqua igitur propero. VILL. Nihil impedio. MOR. Hoc tuorum imitatorum genus ipsi Ciceroni inuisum esse debet, qui per tales imitatores non aliter infamatur, quàm bonus præceptor per malos discipulos, probus uir per improbos liberos, formosa mulier per imperitum pictorem. Perspexit hoc Quintilianus, dum queritur, Senecam infamari quorundam immodico studio, qui uitia duntaxat imitabantur: itaque fiebat, ut qui Senecam non legerant, ex illorum scriptis, Senecæ facundiam æstimarent. Quemadmodum autem nulli magis se iactant uenditantque de præceptorum ac maiorum nomine, quàm indocti discipuli, & improbi filij, aliunde captantes uirtutis opinionem, cum suis bonis eam conciliare non queant: ita nulli superbiunt insolentius nomine Ciceronis, quàm qui Ciceronis dissimilimi. VILL. Notior est & illustrior Ciceronis eloquentiæ fama, quàm quæ labe aliqua aut nubecula inobscurari possit. Boni præceptoris nomen per malos discipulos non contaminatur, neque probum uirum ob improbos liberos damnamus aut aspernamur. Ciceronem qui legerit, & illum ob facundiæ

præstantiam suspicit, si quid postea legat minus elegantè à Ciceronis imitatore scriptum, non idcirco Ciceronem despiciet minus uè mirabitur: cuius laudem nostrum neque studium, neque imitatio aut auget, aut minuit. Stat illius integra semper existimatio, sed ut illum exprimimus, ita docti & elegantis imitatoris laus nobis aut adesse aut abesse solet. Probat in ea exercitatione nostri uel ingenij felicitas, uel stupiditas & inertia ab alijs irridetur. M O R. Verum, ut, quod à nobis institutum est, peragamus, fac esse qui totum Ciceronem in uerbis, figuris, & numeris exprimat, quod ipsum tamè an multi possint, nescio, quantum is habebit Ciceronis? Sit hoc in imitando Cicerone, quod Zeusis fuit in effingendo corpore muliebri. Expressit lineamenta, colorem, & statum summum artificium præstitit, affectus non nihil, hoc est, dolentis, gaudentis, irati, metuentis, attentis, aut dormitantis. Hæc qui præstitit, non ne, quicquid ars potest, absoluit? Quantum licuit, uiuam hominis speciem in mutum simulacrum transtulit. Nec aliud exigi potest à pictore. Agnoscis formam eius, quæ depicta est, uides ætatem & affectus: fortassis & ualitudinem adde, quod à quibusdam effectum legimus, agnoscit indolem & mores & uitæ spatium physionomon. Sed immane quantum illic abest hominis? Quod ex summa cute conijci potest, expressum est. Cæterum cum homo constet ex anima & corpore, quantum illic est unius partis, eiusque deterioris?

Vbi

Ubi cerebrum, ubi caro, ubi uænæ, ubi nerui & ossa, ubi intestina, ubi sanguis, spiritus & phlegma, ubi uita, ubi motus, ubi sensus, ubi uox & sermo: denique ubi, quæ sunt hominis propria, mens, ingenium, memoria, consilium? Quemadmodum, quæ sunt hominis præcipua, pictori sunt inimitabilia; ita summas oratoris uirtutes nulla assequitur affectatio, sed à nobis ipsis sumamus oportet. Verum à pictore nihil aliud exigitur, si præstitit quod unum ars profitetur: à nobis, si totum Ciceronem exprimere uolumus, multo aliud requiritur. Si nostrum simulacrum, quo M. Tullium effingimus, careat uita, actu, affectu, neruis, & ossibus, quid erit imitatione nostra frigidius? Sed multo magis erit ridiculum, si tuberibus, næuis, cicatricibus, alia uel membri deformitate demum efficiamus, ut lector agnoscat nos legisse Ciceronem. Finge nos feliciter expressisse in Cicerone, quicquid hominis exprimere potest absolutus pictor, ubi peccus illud Ciceronis, ubi rerum tam copiosa, tam felix inuentio, ubi dispositionis ratio, ubi propositio- num excogitatio, ubi consilium in tractandis argu- mentis, ubi uis in mouendis affectibus, ubi iucunditas in delectando, ubi tam felix ac prompta memoria, ubi tantarum rerum cognitio, denique ubi mens illa spirans etiamnum in scriptis, ubi genius ille peculiaris & arcanam adferens energiam? Fit sæpius ut æmulatione nostra Ciceronis dissimilimi reddamur. Nihil periculosius est, quàm affectare Ciceronis ima-

ginem. Male celsit gigantibus affectasse sedem Iouis. Nonnullis exitium attulit euocasse deos. Periculosa plenum opus alex est, diuinam illam & humana natura superiorem exprimere linguam. Cicero nasci fortassis potest aliquis, fieri nemo. V I L L. Mirarer, nisi Erasmus in re nota & peruulgata multus & insolens esse uellet. Perspicuum est, atque ante oculos positum, lineamenta tantum, & colorem simulacro à pictore imprimi posse, carnem, uenas, neruos, ossa, sanguinem, uitam, motum non injici. Quem hæc, tacente Erasmo, præteribāt? Igitur ut, quæ sunt hominis præcipua, pictori sunt inimitabilia, ita summas oratoris uirtutes nulla affertur affectatio, sed à nobis ipsi sumamus oportet. Quàndiu his nos uerborum inuolucris Erasmus implicabit? quàndiu his nos exemplis impudenter cruciabit? An quisquam id arbitrat, simulacrum, quo Ciceronem referre contendimus, inuentione, memoria, pronuntiatione constare? Hæc, uitam, actum, affectum, neruos, & ossa simulacri Ciceroniani Erasmus uocat, quæ uix in simulacro præstamus: sic imitatione nostra nihil est frigidius, Ciceronem non exprimimus. Quis etiam (inquit) illud Ciceronis pectus, quis rerum tam copiosam, tam felicem inuentionem, quis dispositionis rationem, quis propositionis excogitationem, quis consilium in tractandis argumentis, quis in mouendis affectibus, quis tantarum rerum cognitionem referat? Ad insullas istas Erasmi uoces nemo risum teneat, aut indigna

indignatione non ferueat. Sed neutrum uiro graui conuenit. Quanquam improbitate magis, quàm ineprijs peccat, grauitatem tamen retinebimus, constantiē cedemus, & à nobis ille ita urgebitur. Quid nos, ut summas Tullij in dicēdo uirtutes animaduertamus, & cognoscamus, aut incitat, aut perficit? Eam animaduertendi cupiditatem, & cognoscendi facultatem à natura proficisci non dubitas. Itaque an, quæ nos ad ea animaduertenda mouet, & ad cognoscenda iuuat, similia conantes deseret? An nobis cupiditatem iniecit, quam explere uel nolit, uel nequeat? An Tullio uni ad benè dicendum uiam patere uoluit, cæteris omnibus interclusit? Maneret modò forensis usus, honos eloquentiæ haberetur, esset oratoribus apud nos locus: causas dixissent antea multi, dicerentq; nunc non pauci, in quibus non unum Ciceronem, sed sexcētos agnosceres, à quibus Ciceronem non solum exprimi, sed æquari, & superari forte diceres. Confiteor equidē artis oratoriæ, sicut rerum omniū, naturam esse principem, sed simul in illa maneo sententia, eandem rerum parentem, quæ nobis uirtutum omnium igniculos, & disciplinarum amorem ingenerat, Ciceronē in hoc peperisse atq; procreasse, ut in eo omnia artis dicendi ornamenta & uirtutes dispicere possemus. Quare si ars tota dicendi, imago quædam est & similitudo in ingenijs omnium insita, quo potius oblectabimur, cui potius similes esse cupiemus, quàm ipsi illi, in quo ueram artis oratoriæ imaginem

contemplemur? Quem potius amplectemur, cui potius hærebimus, quàm illi, cuius lectio & imitatio, eã, quæ orta est iam in nobis & procreata, artis oratoris facultatem educet & confirmet? qui ea, quæ animis nostris affixa sunt, & à sensu tradita atque imposita artis dicendi studia, consuetudine & exercitatione, quò aspirant, deducat? qui nobis elegantem uerborum apparatus conferat? qui non in aures nostras dicendi præcepta, ut rhetores, infundat, sed qui, quatenus, & quomodo dici singula oporteat in animo nostro suis orationibus inscribat? Cui potius studebimus, quàm ei, in quo certa sunt & obuia, quæ imitari possis, omnia? in quo omnia patent, in quo sese ultro omnia ad imitationem offerunt, atque prostituunt? quo lecto nihil dediscendum, nihil emendandum, nihil corrigendum? Neque certe id uerendum est, quod Batauus tuus plerisque accidere scribit, ut tuberculis, næuis, cicatricibus, aliã ue membri deformitate Ciceronem referamus. Cui tam effrenata maledicendi libido grauitatem non excutiat? quem ad loquacitatem non impellat? Næuis tuberculisq; , cicatricibus, membrorum mutilatione deformẽ Ciceronẽ? Quæ corporis, id est scriptorũ, uitia, si in eo uerferis, contrahas, quibus deformis, ut ille, fias? Ad hanc insanam uocem, hæc mox aliã furentis uerba accedunt. Ut male (inquit) celsit gigantibus affectasse sedem Iouis: ita periculosa plenum opus alexæ est, Ciceronis linguam exprimere. Libẽter obtrectatorem aliquando

do euolutum integumentis dissimulationis suae nudatumque uideo. Euomuit tandem, quod illi stomachum premebat, inuidiae suae uirus. Quod eum adduxit, ut Dialogum suum Ciceronianum scriberet, ubi eximie generoseque executus est, & Logolij laudes, quantum licuit, obtriuuit, ne uni tantum inuidisse uideretur, posterorum commodis & gloriae insidias tendit. Ciceronis imitationem periculi & alexae plenam clamat, damno aliquo, credo, ob Ciceronis lectionem affectus. Easdem dedit ob nimium Tullij studium poenas, quas Hieronymus. Vapulauit acerrime, uerbis, Dei iussu, caesus est. Iniquae eam ob rem caesum utrumque dicerem, nisi diuinitus hoc factum uulgo iactaretur. Etenim ne horam quidem in Ciceronis lectione ab utroque positam constat. Nihil utroque a Cicerone remotius, nihil longius obductum, nihil minus Ciceroni simile. Illis tamen nugis cupide nos in metum adduceret Erasmus, isto nos dolo libenter a Ciceronis imitatione deterreret: sed stultis forsitan uerba dabit, paulo prudentioribus ista calliditate non imponet. Diuinam Ciceronis eloquentiam, ut Erasmus, nobis dei non inuidet, illam unam ut colamus, praecipit & iubent, nec se quicquam praestantius dedisse hominibus fatentur. MOR. Finge nos & tibi & deorum consilio uel iussis assentiri atque morem gerere. A me tamen audies illud Horatianum,

—Breuis esse laboro,
Obscurus fio, sectantem laeuia nerui

Ridicula Hieronymi pena ob Ciceronis lectionem.

Deficiunt, animiq; : professus grandia turget.
 Ita qui affectant atticissimum, pro argutis ac uenustis
 fiunt aridi : qui genus Rhodiense, dissoluti : qui Asia-
 ticum, timidi, Laudata est in Sallustio compositionis
 breuitas, non ne si quis hanc superstitiosè conetur
 æmulari, periculum sit, ne concisus & abruptus eua-
 dat: Prædicatus est in Demosthene uerborum & ar-
 gumentorum modus, cui nihil possis detrahere. Ad
 hanc laudem æmulandam si quis componat se an-
 xiè, quo Demosthenicus esse uideatur, periculo uici-
 nus est, ne minus dicat, quàm oportet. Applauditur
 Isocratis, Socratis structuræ numerisq;. Huc qui ue-
 hementer annitatur, in periculum ueniet, ne superstitio-
 ne compositionis sit molestus, & artificij iactatio-
 ne fidem amittat. Senecæ laudata est copia. Huius in-
 cautus ac sedulus æmulator, periclitatur, ne redun-
 dans & immodicus euadat pro copioso. Bruti graui-
 tatem si æmuleris anxie, fortassis tristis & asper eua-
 des. Laudatur Crispi iucunditas. Huius æmulator ue-
 niet in discrimen, ne pro iucundo fiat ineptus aut le-
 uis. Noui qui cum mirabilem illam Ouidij facilitatē
 conarētur exprimere, uersus effutirēt, & neruis & spi-
 ritu carentes. Et ne singulos commemorando tibi
 fiam molestus, dicam in genere quod restat. In quib-
 usdam eminent argumenti subtilitas, hanc qui uehes-
 menter affectat, periclitatur, ne uel frigidus, uel obscu-
 rus sit. In alijs admiramur felicem artis neglectum.
 Hoc qui cōtendit effingere, fortassis in uulgare dicen-
 di uel

di uel potius gariendi genus incidet. In alio dilucet summa artis obseruatio. Id qui nitatur exprimere, incidet in scænicum quoddam dicendi genus. Atticæ frugalitati proxima est exilitas: copioso uerborum fluxui, uicina est loquacitas. Ex ijs uero sunt quædã, quæ sic eminent in autoribus, ut pro uitijs habenda sint, nisi iunctis uirtutibus pensarentur: quemadmodum in Seneca compositionis abruptum, & sententiarum immodicarum densitatem multæ uirtutes excusant, ut præceptorum sanctitas, uerborum ac rerum splendor, & iucunditas orationis. Nec Isocratis laudaretur cõpositio, nisi perspicuitas dictionis, & sententiarũ grauitas illi patrocinarẽtur. Quæ omnia huc pertinent, ut, cum in Cicerone tam multa sint huiusmodi, periculosam scias Erasmo uideri illius superstiosam & addictã æmulationẽ, quando uirtutes, quibus ista uel commendauit, uel textit, æmulari non possumus. Tam fluidum est illi dictionis genus, ut remissus ac solutus alicubi uideri queat: tam exuberans uerborum copia, ut redundans: tam artis obseruans, ut declamatori, quàm oratori propior, fidei iactura captans artificij gloriam: tam liber in insectando, ut maledicus haberi possit: tam effusus in iocos, ut Cætoni consul risum mouerit: tam blandus alicubi, ut abiectus: tam compositus, ut, seuerioribus ingenijs mollis ac parum uir dictus sit. Hæc ut fateamur in Cicerone uitia non esse, propter insignem illam naturæ felicitatem, quam decent, quæ facit omnia: ut

Declamatori, quã oratori propiorẽ Ciceronem uocat Erasmus.

etiam uirtutes sint, sic tamen sint, ut ob uiciniam non careant specie uitiorum sub iniquo iudice, attamen ille reprehensionem eximijs ac plurimis uirtutibus pensauit, ut omnium iudicio calumniator impudens habeatur, qui conetur aliquid in huius oratione reprehendere. VILL. Nullum haecenus Erasmus dedit maius aut expressius suæ uel loquacitati, uel obtreptioni, uel dissimulationi testimonium. Loquacitati indulget, qui rem neque cuiquam dubiam, neque necessariam, uerbosius persequitur. Obtreptionis suspicionem infert, qui florentissima uirum gloria, & omni laude præstantem notis turpissimis labefactat. Dissimulationem aperte prodit suam, qui nefarie inflatum uulnus, leuiter postea absterget. Nimirum cuius nisi loquacis, fuit, Attico, Rhodiensi, Asiatico scribendi generi finitima uitia enumerare? Sallustij breuitatem iucunditatemque predicare? in Demosthenæ argumentorum modum ostendere, omnia denique in omnibus scriptoribus examinare, ut nobis periculosam cum reliquorum, tum Ciceronis imitationem probaret, ut nos à Ciceronis studio reuocaret? Cuius porro nisi obtreptatoris, fuit, Ciceronem tam fluidum appellare, ut remissus ac solutus uideri queat: tam exuberantem, ut redundans: tam artis obseruantem, ut declamatori, quam oratori propior: tam liberum in insectando, ut maledicus haberi possit: tam effusum in iocos, ut scurra: tam blandum, ut abiectus: tam compositum, ut mollis uideatur? An ista ad

ad laudem, non obtrectionem pertinent: an ista ad ornandum, non detrahendum apta sunt? Simul cum Erasmo garrulus & loquax dicar, si, quæ à Cicerone antea propulsaui, eadem nunc in illum ab obtrectione collecta & exaggerata, pluribus amouere studeam. Gaudebo potius, & summa lætitia efferar, duplex senis ingenium perspicere, dissimulationem prodidi, iniquum animum patere. Ciceronem ubi uitij obrutum probare adnixus est, sic inuidiam occultat. Attamen (inquit) ille reprehensionem omnem eximij ac plurimis uirtutibus pensauit. Quem igitur supra omnem reprehensionem esse putabamus, uitio non omni caret, caret autem: at uitij omnibus scateat: remissus est, & solutus, redundans, artis nimium obseruans, Declamatori, quam oratori propior, maledicus, effusus in iocos, abiectus, mollis, parum uir, exanguis, Colligit hæc Ciceronis uitia identidem Erasmus, hæc diligenter notat, hæc exponit, ut à scriptoris tam uitiosi lectione imitationeque refugiamus. Sed quæ uitia sunt, uel uitio proxima, diuinis textu uirtutibus. Est ne iam, qui Erasmi uel dissimulationem, uel inconstantiam animi, uel stultitiam ignoret? Contaminauit, quem postea ornat: lenit, quem offendet: hos astus nobis occultos, hanc calliditatem nobis ignotam putat. Quibus redundat uitij Tullius, ea nos posse sequi scribit, uirtutes inimitabiles dicit, nec ab exēplo præceptis ue peti posse affirmat. Colligit, nullius imitationem esse periculosiorem, quam

Ciceronis : quem si totum & unum tibi proposueris, non in hoc tantum, ut illum exprimas, uerumetiam uincas, non prætercurrendus erit, sed relinquendus magis. Alioqui si illius copiae uelis addere, fies redundans : si libertati, fies petulans : si iocis, fies scurrilis : si compositioni, fies pro oratore cantor. Itaque fit, ut si Tullium æquare studeas, pericliteris, ne hoc ipso peius dicas. **V I L.** Habet obtrektor, in quo maledicta sua copiose effundat. Prope esse putat, ut istis inuictis Ciceroni notis territa iuuētus, Ciceronem uelut deformem fugiat, ut Tullium tot maculis contaminatum negligat, ut periculi plenam Ciceronis imitationem rejiciat, ut uiam flectat, & studium suum omne in nugas conferat, ut pro orationibus Ciceronis, Quæritoniam pacis legat : ut Ciceronis diuinitatem fastidiat, & nescio quas Colloquiorum, Adagiorum, Encomiorum quisquillas tricasque recipiat. At hoc stupidis suadebit, recte institutos à Cicerone non auellet. Periculi nihil habet illius imitatio, neque hoc est timendum, ne, si illum exprimere, æquare, uincere contendamus, tum aut redundantes aut petulantes, aut scurriles simus. Illius copiae, libertati, iocis, compositioni nihil addemus, cui nihil addi potest, sed copia, iocis, compositione rectè & peritè, ut ille, utemur, hocque tantum Ciceronem uincemus, si id assequemur, ut illi pares, non illo inferiores uideamur. **M O R.** Est alius scrupulus, qui magis urget animum, si non grauaberis

ris audire. An censes ullum hominem eloquentis nomen promereri, qui non dicat aptè? Nequaquam: quandoquidem hæc præcipua uirtus est oratoris, appositè dicere. Verùm illud appositum, unde perpenditur, non ne partim à rebus, de quibus uerba fiunt: partim à personis, tum dicentium, tum audientium: partim à loco, tempore, reliquisq; circumstantijs. Itaque non erit Ciceronianus, si quis in theatro differat de Stoicorum paradoxis, deq; Chryssippeis argutijs: aut apud Areopagitas in capitis discrimine laciuiat facetijs: aut de re culinaria, uerbis ac figuris tragicorum loquatur. Iste nihilominus ridiculus erit orator, quàm si quis in tragico cultu saltet Atellanas: aut feli, quod est in prouerbijs, inducat crocoton, simiæ purpurã, Bacchum aut Sardanapalũ leonis exuuio, & claua exornet Herculis. Nihil enim laudis meretur quamlibet per se magnificũ, si sit ineptũ. Nec M. Tullius, q̄ suo seculo dixit optimè, dixisset optimè, si ætate Catonis Censorij, Scipionis, aut Ennij, simili modo fuisset locutus. Nõ tulissent priscorũ aures cõptũ illud & numerosum dictionis genus, nimirum horridioribus assuetæ. Nam istorum oratio moribus illorum temporum congruebat. Oratio quasi uestis est rerum. Vestis autem, quæ decora est puero, non decet senem: nec, quæ foeminæ congruit, conueniret uiro: nec, quæ decet in nuptijs, deceret in funere: nec, quæ laudĩ dabatur olim ante annos centum, nunc

probaretur. Contemplare in picturis, non admodū uetustis, fortassis ante annos sexaginta editis, cultum muliercularum aulicarum ac procerum, quo si quis nunc prodeat in publicum, futurum sit ut putribus mālīs à pueris ac morionibus lapidetur. Quis enim nunc ferat in honestis matronis cornua, pyramides, metasq; prælongas in uertice prominentes, frontes ac tempora pilis arte uulsis glabra ad medium propè cranium; in uiris pileorum thoros cum ingenti cauda pensili, oras uestium insectas, thoros in humeris tumentes, cæsariem duobus digitis supra aures deorsum, uestem longe breuiorem, quàm ut ad genua porrigatur, uix pudenda tegentem, calceos rostris in immensum porrectis, catenam argenteam à genu ad talum reuinctam? Nec illis temporibus minus prodigiosus fuisset cultus, qui nunc habetur honestissimus. Da nunc, si libet, Apellem ex pictoribus: qui suæ ætatis & deos & homines optime pingere solitus est, si quo fato rediret in hoc seculum, & tales pingeret Gallos, aut Germanos, quales olim pinxit Græcos, tales Monarchas, qualem olim pinxit Alexandrum, cum hodie tales non sint, non ne diceretur male pinxisse? Si tali habitu pingeret quis deum patrē, quali pinxit olim Iouem; tali specie Christū, quali tum pingebat Apollinē, num pbares tabulā? Quid, si quis uirginē matrē hodie sic exprimeret, quē admodū Apelles olim effigiarat Dianā? Et si quis

templa

templa nostra talibus ornaret simulacris, qualibus
 olim Lysippus ornauit phana deorū, num hunc dice
 res Lysippo similē? VIL. Quorsum hæc, nisi ut suo
 in Longolium odio Erasmus obsequatur? nisi ut il
 lum ineptè minimeq; appositè causam dixisse pro
 ber? sicq; oratoris nomine spoliet? uiri iudicio caren
 tis fama contaminet? Ingenio nemo est tam stupido,
 qui summā primamq; oratoris uirtutem esse nesciat,
 apte appositèq; dicere, sed nec ille dubitat, uerba
 rebus seruire, quæ non cum rerum statu mutan
 tur, sed ad res & occidentes, & renascentes apte sem
 per appositèq; accōmodari possunt: nisi forte Eras
 mus (ut antiquitatem aspernatur, & nouitatis cupi
 dus est) nouam linguæ Latinæ formam induci uelit,
 & antiquum sermonem repudiari. Iudicio acri ora
 tor, & prudens, non in teatro de Stoicorum para
 doxis disputabit, neque in capitis discrimine facetijs
 lasciuiet, nec de re culinaria uerbis ac figuris Tragi
 corum loquetur, nec Sardanapalum leonis exuuiō,
 aut Herculis claua ornabit: omnia rebus, personis,
 tempori, & loco apta conuenientiaq; obseruabit,
 quod ut assequi & exequi possit, iuuat mirum in mo
 dum Ciceronis lectio, atque imitatio: qui si ætate Ca
 tonis Scipionisq; fuisset, aut si hoc tempore uiueret,
 dixisset apte tum ille quidem, nuncq; etiam appositè
 diceret, isdem prorsus uerbis, quibus sua ætate di
 xit. Tulissent & Catonis & Scipionis aures comptū
 illud & numerosum dictionis genus, tametsi horri
 dioribus

dioribus assuetæ horridiora reiecissent, splendidiora politioraq; admisissent: nos omnia diuinè dicentem oratorem miraremur, Rem nostri temporis quamlibet, puris illis Romanorum uerbis, aut suaderet, aut dissuaderet, Orationē uero uesti cōpara. An in ueste cōficiēda uariatur necessario pannus? Nihil certe minus. Pannum eundem semper in alias atq; alias formas scindit cōsuetq; sartor, Ita in oratione construeda, eadē semper, nec ullo tempore, aut ætate immutata linguæ Latinæ uerba ad rem nostram accōmodamus, sentētias uariamus, Non dabo hoc autē, ut cultus pro diuersis hominum studijs & luxu quotānis immutatur, sic uerba subinde uariari; concedā tantū, speciem orationi pro re præsentī adijci. Fuerit cultus ante honestissimus, qui nostris temporibus prodigiosus haberetur, Sane quæ elegantia erant & uenusta tempore Ciceronis uerba, dicendiq; modus pulcher, nostra ætate nihilominus elegans est, & uenustus, & pulcher, Sed loquacitati Erasmi dum altera parte respondi, altera impudentius garrit. Si Gallos (inquit) tales pingeret, quales olim Græcos Apelles pinxit, aut si quis tali habitu deum patrem pingeret, quali pictus est olim Iupiter, num probaremus tabulam? Digna certè loquaci quæstio. Græcos, ut temporibus illis, Apelles pinxit, Gallos, si uiueret, & necesse esset, ut his temporibus, pinxit, & formam rei propositæ expressurus, neque quisquam est, qui deum patrem, ut Iouem pingeret; Illi canities est, barba

barba promissa, plena annis facies & rugosa, columbus super caput uolitans; hic atate florenti pingitur, sceptrum gerēs, quo fulmina iaculatur, aliquādo inter ditos accumbens, nectar sorbillans, Ganymedem suauians, nutu terram concutiens, Mercurio mandata dans, aut ad Argum occęcandū, aut Ledam, Semelem uel salutandam, aut ad Amphytrionē, ne cum Alcmena in opere deprehēderēt, obleruādum. Quis tamen, si quid sit pingēdum album, si quid nigrum, si quid flauum, si quid cęeruleum, pictori uulgaros colores omittendos, & nouos quārendos putat? Iisdem coloribus utitur pictor, artem solūm & lineamentorum ductus ad simulacrum attemperat, quo uel Iouem, uel deum patrem, uel Christū, uel uirginē matrem exprimere nititur. Eodem modo si quis Latine Gręce uel scribet, nō aliū sermonem, quām quo uel Romę, uel Athenis utebātur, assumet, nec eam obrē minus aptē, aut appositē tum dicet, tum scribet, modo arte perficiat, ut in re ipsa nihil sit uel intra, uel extra, uel supra, uel contra rem. In quo Ciceronis & uerba & artem planē imitari licebit. MOR. Quid? uis detur pręsens seculi status, cum eorum temporū oratione congruere, quibus uiuit ac dixit Cicero? cū sit in diuersum mutata religio, imperium, magistratus, respub. leges, mores, studia, ipsa hominum facies, denique quid non? Quid igitur frontis habeat ille, qui à nobis exigit, ut per omnia Ciceronis more dicamus? Reddat is nobis prius Romam illam, quę

fuit olim, reddat Senatū & curiam, Patres Conscriptos, equestrem ordinem, populum in tribus & Centuriis digestum: reddat augurum & aruspicum collegia; Pontifices maximos, flamines, & uestales, ædiles, prætores, tribunos plebis, consules, dictatores, Cæsares, Comitia, leges, senatus consulta, plebiscita, statuas, ouationes, supplicationes, phana, delubra, puluinaria, sacrorū ritus, deos deasq̃, Capitolium, & ignem sacrum: reddat prouincias, colonias, municipia, & socios urbis rerum dominæ. Porro quum undiquaq̃ tota rerum humanarum scæna inuersa sit, quis hodie potest apte dicere, nisi multum Ciceroni dissimilis? Adeo mihi uidetur res ipsa clamitare, neminem posse benedicere, nisi prudens recedat ab exemplo Ciceronis. Quocunq̃ te uertas, uideas mutata omnia, in alio stamus proscænio, aliud conspicimus theatrum, imò mundum alium. Quid facias? Christiano tibi dicendum est apud Christianos de religione Christiana; num ut aptè dicas, imaginabere te uiuere ætate Ciceronis? & in frequēte senatu apud Patres Cōscriptos in arce Tarpeia dicere, & ex orationibus, quas in senatu dixit Cicero, uoculas aliquot, figuras, & numeros emendicabis? Habenda est concio apud promiscuam multitudinem, in qua sunt & uirgines, & uxores & uiduæ: Dicendum est de laude ieiunij, de poenitentia, de fructu orandi, de utilitate elemosynarū, de sanctitate matrimonij, de contemptu rerum fluxarum, de studio literarum diuinarum,

rum, quid hîc opitulabitur tibi Ciceronis eloquētia? Cui quemadmodum res, de quibus dicendum est, erant ignotæ: ita non potuerunt usitata esse uocabula, quæ post illum noua cū rebus nouis exorta sunt. An non frigidus orator erit, qui ad has materias ueluti pannos Ciceroni detractos assuat? VILL. Ciceroni qui studeat, & ea tractare uelit, non pannos Ciceroni detractos consuet, sed Ciceronis lectione, comparata tum splendida uerborum copia, tum scribendi forma elegantiore & uenustiore facta, ornatè, splendide, copiose, uarie, distinctè & dicet, & scribet, quæ uel Erasmus, uel Erasmo similis, Adagiorum centonibus implicabit, atque inuoluet. At mutatus est temporum status, mutata in diuersum religio, imperium, magistratus, respub. leges, mores, studia. Ciceronianè ut dicamus, reddatur prius Roma necesse est, cum suo senatu & curia, cum patribus conscriptis, cum equestri ordine, cum populo in tribus & centurias digesto. His in, More, minutulis uocibus & nominibus constat Ciceronis eloquentia? An ob hæc tantum uerba omnibus in dicendo præstitit? An his tantum dictionibus lingua Latina continetur? Pluribus non repetam, quæ satis à me antea disputata sunt, nec, ut Erasmus, faciã, qui ut libri sui nugis & loquacitate inturgescãt, eadem millies infercit atq; inculcat. Itaque quod ad hanc rem pertinet, à me sic semel habeto. Nihil est, quod Erasmus obijciat, mutata esse omnia, in alio nos esse proscænio, aliud nos spectare

theatrum, in hac rerum immutatione, si Christiano
 dicendum est apud Christianos de religione Chris-
 tiana, non, ut aptè dicat, necessario imaginabitur se
 uiuere ætate Ciceronis, & frequente senatu apud Pa-
 tres Conscriptos in arce Tarpeia dicere, sed primum,
 qua diues erit, & bene instructus, egregiam uerborū
 sententiarumq; Ciceronianarum, id est, uocum pur-
 rissimarum & splendidissimarum, atq; sententiarum
 graui & sapienti oratore dignarū, rei q; congruentiū
 supellectilē exponet: quæ si curta sit in eo genere, &
 uerba rei Christianæ apta desint, tū, quæ cōsuetudine
 diuturna trita sunt, & doctorū iudicio non impura, li-
 bere aliunde assumet, atq; sententiarum pondus ex sa-
 cris literis corrogabit: sicq; & Ciceronianè & Chris-
 tianè dicet, neq; ridiculus aut ineptus erit, siue de lau-
 de ieiunij, siue de poenitentia, siue de fructu orandi,
 siue de utilitate eleemosynarum, siue de sanctitate ma-
 trimonij, siue de contemptu rerum fluxarū, siue de di-
 uinarum literarū studio orationē habeat: Quæ quo-
 niam Ciceronianè tractare non potuit, Ciceronianè
 tractari non posse putat Erasmus, Sed quo hæc modo
 Ciceronianè tractasset, temporum nostrorū nouis uo-
 cibus addicta, qui soluta alia & libera Ciceronianè
 non scripsit: tanto uir in eloquētes odio, tanto male-
 dicendi studio ardens, ut, quæ nec assecutus est, nec
 præstitit, ea eximie præstātes aut criminetur, aut per-
 petuo rideat, nec ullam orationis formā prober, nisi
 prouerbiorū farragine, & exemplorū cumulo extru-
 ctam.

etiam. Quousque uero affluere mendacibus senem patiemur: Hanc unam habet garrandi materiam, Ciceronis quod simios esse dicat, quibus sordent uerba omnia, nisi ex Cicerone deprompta: qui religionis nostrae uoces, ut putidas & squalidas aspernantur. Modum iam faciat garrandi senex: nominet, proferat, indicet Ciceronianum quendam tanta in uerbis aut sollicitudine aut religione, qui si alias uoces non reperiatur, uel ad cultum nostrum maxime appositus esse sciat, ab eis religiose temperet aut absteat: tum cum illo ridebimus, tum Ciceronianos conuictis, ut ille, lacerabimus. Sed cum sciant, qui Ciceronem imitantur, multa ab eo in libris rhetoricis & philosophicis ficta atque inducta uerba Latinis antea inaudita, cum etiam apud eum reperiatur beatitudinem, beatitudinem, finem bonorum, uisum, uisionem, speciem, propositum, reiectum, occupationem, contentionem, superlationem, complexionem, traductionem, frequentationem, licentiam, gradationem, statum, constitutionem, indicationem, continens, firmamentum, inductionem, propositum, aggressionem, insinuationem, acclamationem, & sexcenta alia uel peregrina plane, uel in eam significationem detorta, quam Pop. Rom. non agnoscebat, an uerisimile est, illos Ciceronis exemplo, quae linguae Latinae deesse uidentur, aliunde mutuari dubitare: Non dubitant mehercule, neque uoces Christianas horrent: quod genus sunt, ecclesia, apostolus, episcopus, catholicus, orthodoxus, haereticus, schisma, charisma, dogma, chrisma, Christus, baptizo, paraclesus, eu

tus, euangelium, euāgelizare, euangelista, profelitus, cathecumenus, exorcismus, eucharistia, symbolum, anathema. Hæc & his similia, si quādo opus erit, usurpabunt. Veruntamē, an huiusmodi uocibus necessario in orationē nostrā immigrātibus, uel ornatiores, uel fordidiores sumus? An his continet Ciceroniana dicēdi forma? Aliud est, quod à te quæsitū uelim, & dissolutū, si possis, quod te posse non spero. Finge Ciceronianū quempiam orationem de re Christiana habere apud promiscuam multitudinē, in qua sint uirgines, uxores, uiduæ, & curati melius sacerdotes, quam curātes, turba ut artium omnium, ita linguæ Latinæ ignara: an quod Christū sæpe nominet, an quod ecclesiam, fidem, & illas tuas uoces tertio quoq; uerbo repetat, rem ideo apertius explicabit: an magis delectabit: an acrius cōmouebit? Obstupescet utiq; imperita multitudo, neq; ob frequentem christianorū uerborum usum & inculcationē, christum charius aut iucundius amplexabitur. Quod si doctis & linguæ Latinæ nō uulgariter peritis scribat, ut doctis docti non indoctis scribunt, aut si coram eloquētibus & facūdis uiris de re christiana oret, ac pro ecclesia sacrā conclusionem, aut ciuitatē, aut remp. pro ethnico perduellem: pro hæresi, factionem: pro schismate, seditionē: pro fide christiana, christianā persuasionē: pro excōmunicatione, proscriptionē: pro excōmunicare, diris & igni interdicare: pro apostolis, legatos: pro Romano Pontifice, flaminē dialem: pro cōseſſu Cardinalium, Patres

Patres Conscriptos : pro synodo generali. S. P. R.
 Reipub. Christianæ : pro Episcopis, Præsides pro-
 uinciarum : pro electione Episcoporum, comitiæ
 pro synodica constitutione, Senatusconsultum : pro
 Summo Pontifice, summum ciuitatis præfectum :
 pro Christo capite ecclesiæ, summum Reipub. Præsi-
 dem : pro diabolo, sycophantam : pro propheta, uas-
 tem, aut diuinum : pro prophetijs, oracula diuûm :
 pro baptismo, tincturam : pro Missa, uictimam : pro
 consecratione Corporis Dominici, Sacrosanctum pa-
 nificium : pro Eucharistia, sanctificum crustulum :
 pro Sacerdote, sacrificulum aut sacrorum antistitem :
 pro Diacono, mistam aut curionem : pro gratia Dei,
 numinis munificentiam : pro absolutione, manumissi-
 sionem ponat : an doctos audientes, minus aut doces
 bit, aut oblectabit, aut commouebit ? Verba propria
 non esse scient & pulchre translata dicent, allusiones
 laudabunt, remq; tam eximijs uerborum ornamen-
 tis illustratam illuminatamq; mirabuntur. M O R,
 Paganitas est Villanouane, paganitas est, quæ ista
 persuadet auribus atque animis nostris. Titulo dun-
 taxat sumus Christiani, corpus aqua sacra tinctum
 est, sed illota mens est : frons cruce signata est, animus
 crucem execratur : Iesum ore profitemur, sed Iouem
 optimum maximum & Romulum gestamus in pe-
 ctore. Alioqui si uere, quod dicimur, essemus, quod
 tandem sub sole nomen oportuit uel cogitationibus,
 uel auribus nostris esse iucundius nomine Iesu ? per
 quem

quem à tantis malis erepti, cuius gratuita benignitate ad tantam dignitatem uocamur, ad æternam felicitatem inuitamur: ad cuius mentionem contremiscunt impij spiritus, generis humani plusquàm capitales hostes: ceruices ac genua submitunt æthereæ mentes. Quod tam efficax est, ut ad huius inuocationem fugiant dæmones, cedant immedicabiles morbi, reuiuiscant mortui: tam blandum & amicum, ut nulla sit tam acerba calamitas, quin magno solatio leniatur, si Iesum ex animo nomines. Et hoc nomine persuademus nobis sordidari nitorem orationis, cum Annibal, & Camillus mera sint orationis luminaria. Eijciamus, reuellamus, profligemus ex animo paganitatem hanc, pectus uere Christianum ad lectionem adferamus, & uidebimus lucidissimam stellam additam orationi, quoties Iesu Christi nomen fuerit insertum: eximiam accessisse gemmam, quoties Virginis matris, quoties Pauli, Petricę nomen admiscebitur: multum decoris accessisse, quoties ex diuinarum literarum adytis, quoties è spiritus sancti lecythis ac myrothecijs, sententiam uiderimus interiectam. Mihi crede, sub Ciceroniani nominis uelo, per speciosi tituli prætextum, insidiæ tenduntur simplicibus, & ad fraudem idoneis adolescentibus. Paganitatem profiteri non audemus, Ciceroniani cognomen obtendimus, V I L L. Quis sic loquentem Erasmus audiens, Erasmus esse existimet? quis non potius Morenachum bene potum in suggestu baubantem, boantem.

tem, tonantem arbitretur; sed fallor; Erasmū omnes agnoscent, qui Erasmi consuetudinem non ignotam habent, nulla in re, quàm in theologico sermone loquacioris, aut insolentius garrientis. Subito è recta deflectit, & se in suæ dicacitatis campum rapit: ubi Longolio detraxit, ubi Ciceroni, quas potuit, notas imposuit, ubi nos ab illius lectione reuocare conatus est, nec se quicquam profecisse uidet, tergiuersatur nō incallide, Ciceronis imitationem, paganitatem uocat: titulo duntaxat eos esse Christianos clamat, Iesum ore profiteri, sed Iouem optimum maximum, & Romulum in pectore gestare scribit, qui Cicerone oblectantur: tum titillante garrulitatis uoluptate, sese in nominis Iesu laudatione fundit, illius uim explicat, illud multis dignationibus cumulat, nemini ignotis quidem illis, sed in hoc tantum ab eo exaggeratis, ut liberius profususq; garriret, ut nos sua loquacitate obtunderet. Probatum est à nobis proxime minutulis istis uocibus nihil arti dicendi aut addi posse, aut detrahi. Quid plura in eam rem adducam? offert se aliud, in quo paulum immorandum est, ut Erasmi maledicta reprimamus, ut tantam conuitiandi libidinem compescamus. Paganitas est (inquit) quæ Ciceronis imitationem suadet. Paganitatem profiteri non audemus, Ciceronianum nomen obtendimus. Inaudita ista Bataui graculi garrulitas, perniciosum istud Bataui scorpionis uirus, mentem mihi penè adimit, facitq; ut utrum plus mirer, nesciam, an tam maledi-

Sadoletus.
Bembus.

cum hominem à natura potuiffè procreari, an à nobis uel cum fauore & beneuolentia tam diu tolerari. Paganitatem Ciceronianis obijcit. Te in paganitatis fufpitionem uocat Sadolete, qui Ciceronem tam pulchre refers. Te eadem perstringit Bembe, qui totus Ciceroni hæres. Vos sceleris omnium teterrimi inſimulat: uobis labem foediſſimã turpiſſimamq; aſpergit, tametſi uos amare, colere, obſeruareq; ſimulet, nemini ingenuè amicus, omniũ laudi inimicus. Prodeat in apertum tua Sadolete integritas, atque innocentia. Eluceant laudati ab omnibus tui Bembe mores, & uita nullis flagitijs inquinata. an in uobis Ciceronis affectis redolebit paganitas? an in uobis religionis contemptum olfaciet Erasmus? Hæc uobis ſuſpicio nullo modo timenda eſt, quæ ſi in uos cadere poſſet, amicorum exiſtimationem tueretur Erasmus, non læderet, uir amoris, ut præſe fert, in uos multi. At enim inuidia & odio in Longolium flagrãs ad quem eloquentiæ laude accedere non potuit, eum religionis nomine superare conatur. Illum paganitatẽ profeſſum ſcribit, ſub Ciceroniani nominis uelo. Longolio qui familiariter uſi ſunt, ſimile nullum de Longolio teſtimonium dicent, omnia ſancta & religioſa de illo loquentur, bene moratum referent. Ac quoniam quid quisque de re quauis ſentiat, facile aut uultu aut ſermone diſſimulatur, ſcriptiſq; nos ſæpius aperimus: quæ Erasmus edidit, quæque à Longolio relicta ſunt, iudicibus non ignaris legantur,
diligen

diligenter ponderentur, seuerè examinentur. Nemo Erasmi stylum mollem, muliebrem, puerilem, absurdum, absonum, perturbatum, discrepantem, præposterum, impolitum, incomptum, dissolutum abiectumque non iudicabit. Longolium planè eloquentem affirmabunt omnes, illique non dissimilem dicent, in cuius scriptis est studiosè & multum uolutatus. Verùm nihil hæc ad religionis specimè. Altera discutiantur parte Erasmi commentationes. Quibus, ut debet, displicet effrenata Lutheri audacia : quibus inuisa est Lutheri secta, Lutherum ipsum sub Erasmi scriptis latere, Erasmus totum Lutheri uenenum exhalare afferent, neque alia causa dissimulanter & dubiè pleeracque locutum illum, nisi ut, qua inuidia Lutherum oneratum uidebat, eam sua dissimulatione & dubio anticipitque in omnibus sermone fugeret, consuleretque suarum lucubrationum immortalitati, quas à plurimis, sed à Gallis maximè, reiectum atque explosum iri prospiciebat, si eadem, quæ Lutherus, scripsisset. Sua nobis dicacitate & scurrilitate illud posse sperauit, eaque per dissimulationis cuniculos induci, quæ aperta reiecturi uidebamus. Ista est Gallorum, Italorum, Britannorumque de Erasmo sententia atque opinio. Apud Germanos, & Lutheri partibus studentes, eoque est numero, quo scurra, ad inepta audax, pugnax, dicitur : ad grauiora & uera dissimulans, tremens, imbecillus, locis quibusdam minus, quàm uellent, Christianus & pius, Longolio quid uspiam excidit, quod uel

Quare Erasmus non aperte scripsit, ut Lutherus.

Vt audit Erasmus apud suos.

leuissimam aut dicacitatis, aut nimiae audaciae, aut insolentiae, aut erroris, aut impij animi suspensionem commoueret; Perduellionis reus sese Romae defendit tanta modestia, tanta prudentia, ut accusatorum criminationes tantum dissoluerit, neminem sua oratione irritarit. Causam in Lutheranos dixit: quam forte obrem illum paganitatis accusat Erasmus, ei quod charam seditiosorum nationem oppugnet. Hoc, credo, nomine paganitatis labem Longolio inurit. Sed litem hanc suam faciat: eam alij aestimabunt Erasmo saniores & religiosiores. Ad haec, quatuor epistolarum libros reliquit, ubi quid impium; quid paganitati proximum; quid non christianum; Vocem unam, More, uel literam ex Longolij scriptis profer, quo inanem Erasmi tui accusationem adiuues atque corroborares: prostant, ueneunt, omnibus nota sunt. Grammaticis Erasmi tui mancipijs da negotium, ut Longolium perlegant, omnia calumnientur, ut Erasmo assententur: quid tandem renunciuros putas? Id sane, quod constat, Longolium nulla paganitatis macula contaminatum, christianecque omnia loqui & scribere: impiè & inique flagitij ab Erasmo insimulari, a quo abest omnium maxime. Paganitatis uero & impietatis plenus est, qui probum & uere christianum uirum in paganitatis suspensionem adducere contendit. Nominis Iesu suauitatem suauietur, Virginis matris simulacrum amplexetur; Petri, Pauli imaginem exosculetur; apostolorum reliquias ueneretur,

retur: ligno crucis, & crucifixo hæreat: sacris signis
& diuorum statuis bibliothecam suam ornet: de theo-
logia perpetuo garriat Erasmus, eum animo esse mi-
nimè omnium christiano, & omnium maximè im-
pio, inuido, iniquo, sceleratoq; credam, qui tanto-
pere omnibus detrahere, & cõuitia facere gesti-
at, qui tam insolenter
usque adeo mendacijs oblectetur, qui tam insolenter
petulans sit & dicax, qui defunctorum famam non ob-
scuret solum, sed impiorum etiam nomen eis impingat.

At his maledictis Longolius non inuidiosus est: dete-
stabilis est, imbecillis, caducus Erasmi conatus. M O.

Quis sit, ut, quibus Longolium lædi suspicere, ea du-
rius accipias, & tam uehementer mouearis? V I L L.

Amici existimationem & laudem deprimi mihi non
tam graue est, quanquam sit grauissimum, quàm il-
lius mores ita ab Erasmo culpari, ut non solum uitæ

innocentiam adimat, sed obiecto religionis contem-
ptu, religionis fama clarum, inique maculet. Impor-
tunum est hoc etiam & indignum, ubi iuuentutem ri-
dicule proposito uitæ periculo, ualitudinis perturba-
tione, ætatis dispendio, à Ciceronis imitatione reuo-
cari non posse perspicit, illius lectione paganitatem

contrahi scribere. Quis ad hanc impudentiam non
cõmoueatur? quis illum non exagitet? quis conuicijs

nõ obruat? Agat uero, insaniat, inuidia & dolore dis-

rumpatur, garriat, balbutiat, deblateret, repuera-
scat, desipiat, eadem iterum atque iterum repetat, ante dis-

cta sæpius inculcet, Ciceronis imitationem nouum

Epilogus.

lepræ genus uocet, à Cicerone oratoris perfecti nos
 men abiudicet. Ciceronem ipsum multis uitijs, solces
 cis, uocalium hiatu deformem, redundantem, dissolu
 tum, elumbem, gloriæ nimirum appetentem, suarum
 laudum iactitantiorem, inconstantem, fide nulla, pa
 rum in quibusdam Ciceronianum, infeliciter uersus
 Græcos conuertere, mancum, mutilum, lacerum esse
 dicat: Ciceronem inimitabilem, Ciceronis nullum ho
 die esse usum uociferetur: Ciceronianorum tarditas
 tem in componendo rideat, Ciceronianos omni
 parte laceret, Ciceronianos omnibus modis infecte
 tur: quid aliud, quàm senis furias maniasq; securi
 spectabimus: quid aliud, quàm senis balbutie gar
 rulitateq; ut scurræ dicacitate, oblectabimur: Cice
 ronis diuinitatem nihilominus suspiciemus, illi nos
 nihilominus dedemus, nihilominus quisque cursum
 tenebit coeptum, ac Ciceroni similis fieri auebit, &
 contēdet. Tu, quod reliquum est ex Erasmi ineptijs,
 recita. M O R. Restat tantum, ut, quæ fert tum de anti
 quis, tum de nostræ uel paulo remotioris ætatis scri
 ptoribus iudicia, si libet, audias. V I L. Isto labore su
 per sedere: facile per me in memoriã reuoco, quæ Eras
 mus iudicia, de antiquis scriptoribus, & æqualibus
 nostris tulit. Etenim locum recognosco, q me, quum datu
 à te dialogum percurrerem, plus cæteris offendit, quicq;
 plane Erasmi insolentiã, obtrectandiq; cupiditatē indi
 cauit. Nō satis exactè Quintilianus de antiq; iudica
 rat, nisi accessisset Des. Erasmi Roterodami, luculen
 ti &

ti & audacis scriptoris, Theologi uerboſi, Monachi
 auguſtinenſis ſententia. Qui Ciceronem cane peius
 & angue odit, qui Ciceronem aſpernatur, qui à Cice-
 ronſ lectione ſemper abhorruit, an antiqui Cice-
 ronem referant, tanquam perpetuo in Cicerone uerſa-
 tus, expendit. Patère hoc loco illius inſolentiam quis
 negarit? Patuit mox clariuſ obtrectandi cupiditas,
 cum ſe ad recentiores ſcriptores contulit. Nihil attis-
 nebat Laurentij Vallæ, Poggi, Hermolai Barbari,
 Angeli Politiani, Georgij Trapezontij, Theodori
 Gaza, Georgij Merulæ, Pomponij Læti, Philippi
 Beroaldi, Petri Criniti, Antonij Sabellici, Baptiſtæ
 Egnatij ſeculum uelut trutina examinare, & uirorum
 tam doctorum atque eruditorum ingenium literaſq;
 audaci iudicio perpendere atque æſtimare. Magni
 ſunt & immortalitate digni, licet Ciceroniſ imitatio-
 ne non celebres, ad quam ſi ſe totos compoſuiſſent,
 maiorem retuliſſent omnino laudem: quòd ab ea re
 moti ſunt, non ideo abijciuntur aut negliguntur à do-
 ctis. Ad æquales noſtros propero. Quid uiuorum
 ſcripta diſcuſſit, quid de ijs ſuam tulit ſententiam, niſi
 ut nonnullis aſſentaretur, alijs inimicè detraheret?
 Laudat, fateor, ut par eſt, & minus forte, quàm eo-
 rum eſt doctrina atque eloquentia, Iacobum Sadole-
 tum, Petrum Bembum, Ioannem Pinum, Nicolaum
 Beraldum, Lazarum Bayſium, Germanum Brixium,
 Franciſcum Deloinum. Eos omnes modicè: quos
 ampliuſ & magnificentiuſ laudari nemo ægre tuliſſet

set, aut assentatorium existimasset. Sed nō caret assentationis suspitione, nonnullos ob fortunarum amplitudinem, & accepta ab eis munera in numero doctorum ponere: nonnullos etiam ob nescio quas præfationes historico alicui præfixas tantopere mirari & efferre, laude quidem non indignos, sed Ciceroniarum nomen nec ambientes, nec sperantes, Accursij, Bartoliciq; sordibus inquinatos. Inuidia uero & obtrectatione redundat, nec obscurā maleuoli & iniuri qui animi significationē refert, uirum, omniū testimonio, tum Latinè tum Græcè doctissimum, Grammatico & uersificatori miscere atq; adiungere: uersificatoris dotes pluribus uerbis explicare & prædicare, uiri omni doctrina atq; eruditione cumulati ornamenta & uirtutes silentio inuoluere, mentionem de illo leuē & frigidam facere. M O R. Non teneo, quem intelligas. V I L L. Non tenere te gaudeo, ut illius nomen exprimendi mihi sit argumentū. M O R. Dic igitur. V I L. Gulielmus Budæus est, quo loquacitate tantum & dictationis uolubilitate maior Erasmus, quibus se ab illo longe superari sensit, eruditionis magnitudine, stili grauitate & pondere, Græcarū literarū cognitione, iudicij uehementia, morū candore, alijsq; pluribus ornamentis, ea si tacitus præteriret, hominis tam illustri nomen obscuratum iri sperauit, & se ei apud posteros præpositum: ac uersificatorem illi antetulit, eam certè ob rem, cuius causam Gallus quidam doctissimus disticho sic expressit.

Gulielmus Budæus.

Desine

Desine mirari quare post ponat Erasmus
Budæum Badio, plus fauet ille pari.

Hoc te fateri oportet, si obtrectationis suspitione
Erasmum liberare cupias, nisi forte obligatione ad-
ductum eum id fecisse dicas, quòd Lutetiæ à Badio
splendidè & lautè, cum illic ageret, aliquando acce-
ptus, illum re aliqua remunerare necesse habebat: ne-
que fuisse, quo cumulatiùs obsonatori gratiam refer-
ret, quàm si grammaticum eo eruditionis gradu con-
stitueret, in quo stat Budæus summo omnium applau-
su atque assensione: cui non soli, quæ potuit, detra-
xit Erasmus, sed de Gallorum semper ingenijs ubiq;
male sensit, & cum tulit occasio, datusq; est iudicandi
locus, iniquè & maleuolè scripsit. Verùm habet
Gallia, qui Erasmo re nulla cedant, facileq; illius im-
pressiones sustineãt, & accepta uulnera, si uelint, ulci-
scantur, uberrimis ingenijs affluentes, ac quantum sa-
tis est ad scurræ dicacitatem reprimendam, doctrina
& eloquentia instructi. MOR. Hactenus quæta fuit
& sine stomacho nostra disputatio, tu uide, ne, quod
inter nos à principio conuenit, à te modò negligatur,
& ab instituto recedas, dum in Erasum incenderis. Si
quid superest, id psequamur potius. VIL. Superest
plane nihil, nisi id, q; & tibi & oibus persuasum uolui,
unū nobis sectandū atq; imitandū Ciceronē, si uerbis
ulitatis & pprie demonstratibus significatibusq;, nō
peregrinū sonatibus aut olentibus capimur, si delectū
amamus, & rusticā insolentiā asperitatemq; fugimus,

Erasmus de Gal-
lorum ingenijs
ubiq; inique sen-
sit, & maleuole
iudicauit.

si putidam uocum turbā uitare cupimus : si orationis lumen, non obscuritatem & tenebras : si stili uenustatem, nō rusticitatē: si dicendi genus nitidum, nō horridum: si plenum, non ieiunum: si distinctum & facile, nō implicatū : si uarium, non per omnia simile: si graue, non inane, & abiectum: si pressum, æquabile, & lenē, non uastū aut hiulcum quærimus. Itaq; hoc uiderint rectè instituti adolēscētes, an meo utātur consilio, an Erasmi per omnes scriptores uagandum morientem audiant. Nos uero iam surgamus, quoniam probe animum relaxauimus, & cœnæ tēpus instat.

Annuit Morus, idq; eo libentius, ut se domi curaret, & quiesceret, ob uiaē molestiam & equitationē alio quantum perturbatus. Ea fuit nostra post meridiem exercitatio. Tum in urbem reuersi, Villanouani iussu Morum domum deduximus, & missi ab illo facti, domum quoq; abiimus. Non tantus meus fuit in his scribendis labor, mi Langiace, quāta mihi est cōstantia & animi grauitate opus, ad excipiēda senis Bataui cōuitia, si morem suum seruet, & sua in nos loquacitate utatur. Excādescet, combibones inducet, qui cruda plurima & male concocta in Doletum euomant. Pungi grauiter feret, qui omnes strenuè lacerauit: suū in literis sacris studiū & operā rideri grauiter patiet: huc illucq; ab eo cōmeabunt epistolæ, querelarum & exostulationū pleng. Frēdebit, minabit, succēsebit, omnia detorquebit, & calūniabitur, laceffet. Quid me facturū putas: conijcere te malo, q̄ hīc à me aperiri.

Errata.

- pag. 18. lin. 14. lege, numero
 pag. 19. lin. 22. lege, mediastimis
 pag. 29. lin. 2. lege, periteq; & scienter
 pag. ead. lin. 5. lege, allusionem
 pag. 38. lin. 3. lege, quos
 pag. 40. lin. 19. lege, furat
 pag. 42. lin. ult. lege, scobas
 pag. 48. lin. 18. lege, non ad quæstum scribendū fuit
 pag. 51. lin. 22. lege, uideor
 pag. 66. lin. 22. lege, à proposito
 pag. 70. lin. 14. deme tacitus, aut silentio, & ut uoles,
 legito, uel silentio prætereā, uel tacitus præteream
 pag. 94. lin. 14. lege, odiosæ
 pag. 95. lin. 19. lege, imitationis
 pag. 96. lin. 19. lege, illius
 pag. 103. lin. 25. lege obscœnitatem
 pag. 109. lin. 25. lege, quàm
 pag. 113. lin. 6. lege, antestarem
 pag. 147. lin. 19. lege, progrediatur?
 pag. 164. lin. 7. lege, quò aspirauit
 pag. 165. lin. 16. lege, abductum.
 pag. 170. lin. 8. deme, V I L L.

STEPH. DOLETVS, IACO
BO ROSTAGNO, S.

CONSVETVDINE magis & officio adductus, quàm quòd opus esse existimarem, id ad te literarum dedi. Itaque tantam meam in scribendo diligentiam sedulitatemq; & proba, & lauda, noui nihil à me in praesentia expecta: rumor enim quisquis hic increbruit, iam raucus factus est, neque, quod scribam, occurrit. Scæuam nostrum saluta meis uerbis diligenter, atq; illi insta, ut, quæ à me accepit de Imitatione Ciceroniana dialogum, eum quàm castigatissime excudendum à Gryphio curet. Meos Latinæ locutionis commentarios breui istuc mittam: qui ut characteribus elegantissimis excusi, & emendatissimi exeant, dabis cum Scæua operam.

Vale. Lutetiæ,
pridie calendas Ianuarias.

EIVSDEM, AD EVNDEM, MO
 nocolon iambicum archilochium,

CARMEN.

Id quod decenter factitant homines belli,
 Ut, quod uolunt munus dare, illud omnino
 Dent, quod sciunt illi futurum tum gratum,
 Tum suaue, tum mirè expetitur, cui mittunt:
 Hoc hercle nunc facio libens, & quod spero
 Tibi futurum gratum & acceptum, dono:
 Nam quem scio nullis capi donis tantum,
 Quantum canoro carmine, & non insulto
 Versu, saluto uersibus te Rostagne
 Musarum alumne suauiorum Rostagne:
 Acid tibi precor sub hunc ineuntem annum,
 Ut lætus æterna fruaris ætate,
 Et omnia ex sententia tibi cedant.
 Tu fac boni æqui consulas meum hoc munus,
 Ac singulare exosculeris nostrum in te
 Studium, & uoluntatem tibi usq; adeo addictam:
 Vel, quod decenter factitant homines belli,
 Pro literario meæ musæ dono
 Mitte aureum non pondere leui, at ingenti.
 Sic, quod decenter factitant homines belli,
 Ut quod uolunt munus dare, illud omnino
 Dent, quod sciunt illi futurum tum gratum,
 Tum suaue, tum mirè expetitur, cui mittunt:
 Hoc hercle tu facies, dabisq; tum gratum,
 Tum dulce, & in primis mihi optatum munus.

S T E P. D O L E T I I A M B I C V M
 monocolon, ad Iacobum Rostagnum
 adolescentem optimum, & ami-
 cum suauissimum.

Naturam non minus nunc felicem & potentem ferendis
 præclaris ingenijs, quàm quondam fuit: sed qui feliciter
 nati sunt, aut uoluptate implicati, aut parentum auaritia ab
 humanioribus studijs ad quætuosas artes prima adulescen-
 tia reuocati, aut laboris plus satis fugientes, aut paupertate,
 & rerum inopia pressi, ad antiquorum laudem non aspi-
 rant, iacentq; ignobiles.

C A R M E N.

Effœta non plus est, uel ingenijs inops
 Natura, quàm quondam fuit, miracula
 Dum rara quædam hominum, uelut superbiens
 Sua potentia necnon inexhausto sinu,
 Fundebat ultro: sed quibus feliciter
 Nasci dat, & largitur amplè uiuides
 Acreisq; sensus, atquè non agrestem animum,
 Aut plus satis molles liquecunt, & fluunt
 Luxu & uoluptate: aut patrum cupidine
 Cæca, à bonis & suauioribus studijs
 Ignobiles trahuntur ad artes, simul

Vt pri

Vt prima tantùm elementa uix norint bene:

Quo fit quidem ut, sicut lolio sterili nimis,
Lappisq̃ auenac̃q̃ enecatur lactea
Seges, iuuentus sic cadat mox obruta.

Sunt, quos item terret labor, quo Palladis
Scandendus est mons, mons uia haud ita breui,
Die nec uno aut altero cuiuis patens.

Sunt, quos supellex curta, egestasq̃ opprimit
Et spiritus uetat per altum tollere.

Dirum malum, pestisq̃ egestas pessima,
Quæ spiritus uetat per altum tollere.

Veritas enim est in se
 et non in rebus
 et non in hominibus
 et non in animalibus
 et non in vegetabilibus
 et non in mineralibus
 et non in elementis
 et non in compositis
 et non in accidentibus
 et non in modis
 et non in locis
 et non in temporibus
 et non in personis
 et non in rebus
 et non in hominibus
 et non in animalibus
 et non in vegetabilibus
 et non in mineralibus
 et non in elementis
 et non in compositis
 et non in accidentibus
 et non in modis
 et non in locis
 et non in temporibus
 et non in personis

et non in rebus
 et non in hominibus
 et non in animalibus
 et non in vegetabilibus
 et non in mineralibus
 et non in elementis
 et non in compositis
 et non in accidentibus
 et non in modis
 et non in locis
 et non in temporibus
 et non in personis

